

Voorbeeldbeleidsplan Gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg geactualiseerde versie 2.0 (2009)



Rapportnummer V500

Projectnummer V06-870

ISSN 1573 - 9406

Status en versie 2.0 (geactualiseerde versie; 2009)

In opdracht van Convent van Gemeentelijk Archeologen

Samenstelling Drs. W.A.M. Hessing
Drs. M.M.M. Alkemade

Redactie Drs. M.M.M. Alkemade

Plaats en Datum Amersfoort, februari 2009

Vestigia BV
Spoorstraat 5
3811 MN Amersfoort
telefoon 033 277 92 00
fax 033 277 92 01
info@vestigia.nl

Vestiges of
the past
Sporen uit
het verleden

VESTIGIA

Aanwijzingen voor gebruik van het Voorbeeldbeleidsplan 2009

Bij het verschijnen van de eerste versie van het *Voorbeeldbeleidsplan Gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg* in 2002 werd aangekondigd dat het beleidsplan te zijner tijd zou worden herzien en herschreven naar aanleiding van de ontwikkelingen en de reacties van gebruikers.

De voorliggende geactualiseerde versie is geheel in lijn gebracht met:

1. de herziening van de Monumentenwet 1988 via de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz), die op 1 september 2007 van kracht is geworden;
2. de daarmee samenhangende herziening van het archeologische bestel in Nederland;
3. de introductie van de Wet Ruimtelijke Ordening (Wro) per 1 juli 2008.

De kern is dat de zorg voor het gemeentelijke bodemarchief definitief is gedecentraliseerd naar gemeentelijk niveau en archeologie geïntegreerd is in het ruimtelijke ordeningsproces. Het bestemmingsplan vervult daarin een centrale rol. In het licht daarvan is het onvermijdelijk dat de meeste – zo niet alle – Nederlandse gemeenten de komende tijd serieus werk moeten maken van het formuleren van beleid voor de zorg voor het gemeentelijk bodemarchief. Het Convent van Gemeentelijke Archeologen (CGA) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) willen gemeenten op dit gebied faciliteren.

Het Convent van Gemeentelijke Archeologen (CGA) is in 1978 opgericht als overlegplatform voor gemeenten die beschikken over een eigen archeoloog of archeologische afdeling. Sinds 1985 kent het Convent een verenigingsstructuur. Sinds 1997 zijn de (gemeentelijke) archeologen niet meer op persoonlijke titel lid, maar betreft het lidmaatschap de gemeenten zelf. Inmiddels zijn er ruim 40 gemeenten bij het Convent aangesloten. Het CGA stelt zich ten doel het archeologiebeleid, en de archeologiebeoefening, op gemeentelijk niveau te propageren, te verbeteren en waar mogelijk te ondersteunen. Met het Voorbeeldbeleidsplan stelt het CGA de kennis en ervaring die het in de meer dan 25 jaar van zijn bestaan heeft opgebouwd graag beschikbaar aan die gemeenten die de komende tijd, mogelijk voor het eerst, kennis zullen maken met archeologiebeleid. De geactualiseerde versie van het Voorbeeldbeleidsplan (versie 2.0) maakt deel uit van de *Handreiking Gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg* die is opgesteld in opdracht van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG). Deze Handreiking bevat een uitgebreide toelichting op het taakveld archeologie voor gemeentelijke bestuurders en beleidsmakers, een model-erfgoedverordening en een lijst van nuttige adressen en websites.

Eind 2001 gaf het CGA aan Vestigia BV *Archeologie & Cultuurhistorie* opdracht tot het opstellen van het eerste Voorbeeldbeleidsplan.¹ Dit adviesbureau is onder andere gespecialiseerd in de beleidsmatige en organisatorische kant van de archeologische monumentenzorg en heeft inmiddels voor vele gemeenten archeologienota's en beleidskaarten geproduceerd. Vooruitlopend op de wettelijke verankering van het Verdrag van Malta in de herziene Monumentenwet 1988 heeft Vestigia sinds 2006 gewerkt aan de actualisering van de eerste versie. Met het uitbrengen is gewacht tot na de publicatie van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (1 september 2007), de inwerkingtreding van de herziene Monumentenwet en de introductie van de Wro 2008. Vestigia is (met advies- en ingenieursbureau DHV) tevens verantwoordelijk voor de inhoud en redactie van de genoemde Handreiking van de VNG, waarvan het geactualiseerde Voorbeeldbeleidsplan deel uitmaakt.

¹ De eerste versie van het voorbeeldbeleidsplan werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de Directie Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW in het kader van de Cultuurnota 1999-2003.

Het gebruik van het Voorbeeldbeleidsplan

Meer dan de eerste versie heeft deze geactualiseerde versie van het Voorbeeldbeleidsplan de contouren en onderverdeling van een gemeentelijke nota die naar eigen behoefte kan worden uitgebreid en toegesneden op de eigen situatie. De nadruk ligt op het aanleveren van bouwstenen (instrumentarium) die naar eigen behoefte en ambitie kunnen worden ingevuld. Hiermee wordt voorzien in een behoefte uit de gemeentelijke praktijk; de vormgeving van het archeologiebeleid zal immers per gemeente verschillen. Zo kunnen gemeenten met een omvangrijk bodemarchief en een grote ruimtelijke opgave behoefte hebben aan een strakkere regie dan gemeenten waar archeologie minder vaak aan de orde is. De verschillende bouwstenen hangen wel onderling samen; in het Voorbeeldbeleidsplan zijn de meest logische combinaties daarom verwerkt tot enkele hoofdscenario's voor de gemeentelijke AMZ.

De tekst van het Voorbeeldbeleidsplan bevat behalve de basistekst ook:

- **toelichtende teksten**, die bedoeld zijn om aan te geven dat hier eigen keuzes gemaakt moeten worden of aanpassingen/toevoegingen dienen te worden gemaakt die de situatie in de eigen gemeente weergeven. Deze aanwijzingen zijn *cursief* weergegeven en tussen [haken] geplaatst;
- **voorbeeldteksten**, die ter inspiratie en illustratie dienen. Een groot deel daarvan is afkomstig uit bestaande gemeentelijke nota's. Voor de duidelijkheid zijn deze voorbeeldteksten in een **ander lettertype** weergegeven. In de voorbeeldteksten wordt steeds gesproken over "*de gemeente*". Bij het overnemen van passages dient de naam van de eigen gemeente te worden ingevuld en de tekst te worden toegesneden op de situatie binnen de gemeente.

Er is naar gestreefd de tekst van het Voorbeeldbeleidsplan zo compact mogelijk te houden. Op een aantal plaatsen wordt daarom in het Voorbeeldbeleidsplan verwezen naar onderdelen uit de Handreiking, waar het betreffende onderwerp in detail wordt toegelicht. Enige overlap en herhaling is en blijft echter onvermijdelijk.

Inhoud

1	Inleiding.....	7
1.1	Aanleiding.....	7
1.2	Doel van de nota.....	8
1.3	Opzet en leeswijzer.....	8
DEEL I	WETTELIJK EN BELEIDSMATIG KADER.....	9
2	Rijk.....	10
2.1	Overwegingen die ten grondslag liggen aan het archeologisch monumentenzorgbeleid.....	10
2.2	Rijksbeleid.....	10
2.3	Invoering van het veroorzakerprincipe.....	11
2.4	De organisatie van de AMZ.....	12
2.5	Rijkstaken.....	12
2.5.1	De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM).....	12
2.5.2	Het Rijk als bevoegd gezag.....	13
2.5.3	Kwaliteitsborging en inspectie.....	13
3	Provincie.....	15
3.1	Wettelijke taken en bevoegdheden.....	15
3.2	Eigenstandig provinciaal beleid.....	16
3.3	Toelichting provinciale instrumenten.....	16
3.3.1	De provinciaal archeoloog (PA).....	17
3.3.2	Provinciale Planologische Commissie (PPC).....	17
3.3.3	Provinciale kaarten (AMK, CHW, CHS etc).....	17
3.3.4	Provinciaal archeologisch depot.....	17
4	Gemeente.....	18
4.1	Het belang van gemeentelijk AMZ-beleid.....	18
4.2	Gemeentelijk risicomanagement.....	18
4.3	Conclusie: oplossingen en uitgangspunten.....	19
5	Andere partijen in het archeologische bestel.....	21
5.1	Initiatiefnemers van bodemingrepen ('veroorzakers').....	21
5.2	Marktpartijen (uitvoerders van archeologische werkzaamheden).....	22
5.3	Universiteiten.....	22
5.4	Amateurs en vrijwilligers.....	22

DEEL II	BELEIDSREALISATIE.....	24
6	Karakteristiek van het gemeentelijk bodemarchief.....	25
6.1	Algemeen.....	25
6.2	Het gemeentelijk bodemarchief (voorbeeldteksten).....	25
6.2.1	Voorbeeldtekst 1: Lelystad (Prov. Flevoland).....	25
6.2.2	Voorbeeldtekst 2: Houten (prov. Utrecht).....	28
7	De basistaken van de gemeente op het gebied van de AMZ.	32
8	Bouwstenen voor het gemeentelijk archeologiebeleid	34
8.1	Scenario's.....	34
8.1.1	Scenario 1	34
8.1.2	Scenario 2	35
8.1.3	Scenario 3.....	36
8.2	Beleidsinstrumenten.....	37
8.2.1	Bestemmingsplanvoorschriften en vergunningsvoorwaarden voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen.....	37
8.2.2	Archeologische waarden- en/ of maatregelen/ beleidskaart.....	39
8.2.3	Facetbestemmingsplan.....	39
8.2.4	Archeologieverordening [Monumentenverordening].....	40
8.2.5	Onderzoeksagenda en selectiebeleid.....	40
8.2.6	Voorlichting en informatie voor betrokkenen.....	41
8.2.7	Nadere financiële regelingen of een archeologiefonds.....	41
8.2.8	Opgravingsvergunning en onderzoek in eigen beheer.....	42
8.2.9	Archeologisch depot en informatiecentrum.....	42
DEEL III	UITVOERING	44
9	Het gemeentelijk archeologiebeleid in de praktijk.....	45
10	Het AMZ-proces: onderzoek in stappen	46
10.1	Procedure.....	46
10.2	Randvoorwaarden.....	47
10.3	Gemeentelijk afwegingskader.....	47
11	Wijze van opnemen van archeologische waarden en verwachtingen in bestemmingsplannen.....	48
11.1	Kader.....	48
11.2	Bestemmingsplanvoorschriften.....	48
11.3	Toelichting op de voorschriftcategorieën (voorbeeldteksten).....	49
11.4	Definities.....	52

11.5	Bestemmingen	53
11.5.1	Toelichtingen.....	58
11.6	Praktische consequenties: wel of geen onderzoekseisen?.....	60
12	Vorbereiding en uitvoering van archeologisch onderzoek in de gemeente en het toezicht op de kwaliteit.....	62
12.1	Kostenbeheersing door goede voorbereiding.....	62
12.2	De AMZ-procedure.....	62
12.3	Uit- en aanbesteden van archeologische werkzaamheden.....	63
12.4	Kwaliteitsborging.....	63
13	Inpassing, visualisering en behoud <i>in situ</i>	65
14	Informatievoorziening en kennismanagement.....	66
15	Positionering van de AMZ binnen de gemeentelijke organisatie	68
15.1	Integratie met andere beleidsvelden.....	68
15.2	Centraal aanspreekpunt voor AMZ-taken.....	68
15.3	Archeologische expertise	69
15.4	Benodigde formatie.....	70
16	Financiën.....	72
16.1	Risicobeheersing door goede voorbereiding.....	72
16.2	Planschade door het aanwijzingsbeleid.....	72
16.3	Archeologie en de exploitatie-overeenkomst	72
16.4	Excessieve kosten archeologie.....	72
16.5	Rijksregeling excessieve kosten.....	73
16.6	Benodigd budget.....	73
17	Literatuur.....	75
BIJLAGEN		76

Inleiding

1.1 Aanleiding

Sinds de negentiger jaren van de twintigste eeuw heeft de Nederlandse overheid steeds meer oog gekregen voor het beheer van archeologische resten in onze bodem. De basis daarvan ligt in de ondertekening van het *Europese Verdrag inzake de bescherming van het archeologische erfgoed* – kortweg ‘Het Verdrag van Malta’.² Sindsdien is het rijksbeleid gericht op het streven archeologische waarden volwaardig mee te wegen bij beslissingen over de ruimtelijke inrichting van ons land. Na vele jaren van voorbereiding is het verdrag in september 2007 wettelijk verankerd in de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz), een herziening en uitbreiding van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten (de Wet Milieubeheer, Woningwet, en de Ontgrondingenwet). Het doel van deze wet is het reguleren van bodemverstorende activiteiten.

Parallel hiermee heeft de rijksoverheid de afgelopen jaren een aantal initiatieven genomen om de plaats van de cultuurhistorie binnen de ruimtelijke ontwikkeling te versterken. De resultaten daarvan zijn onder andere terug te vinden in de Nota Ruimte, de Nota Belvedere en opeenvolgende Cultuurnota’s. De archeologie is daarmee integraal onderdeel geworden van het rijksbeleid inzake de kwaliteit van de leefomgeving. De introductie van de nieuwe Wro per 1 juli 2008 is het sluitstuk van het wetgevingstraject waarbij de verschillende wetten op het gebied van ruimtelijke ordening, milieu, natuur en cultuur nauwer op elkaar worden aangesloten.

Eenzelfde tendens is waar te nemen in het provinciale beleid. In [titel *Streekplan; Omgevingsplan; Structuurvisie*] [*Cultuurhistorische Hoofdstructuur; Cultuurhistorische Atlas*] [*Cultuurnota*] en provinciale richtlijnen en toetsingskaders voor ruimtelijke plannen heeft [naam provincie] sinds [jaartal] haar beleid geformuleerd voor beheer en behoud van archeologische waarden, bijvoorbeeld in het kader van behoud van de cultuurhistorische identiteit en de versterking van de kwaliteit van de leefomgeving.

De invoering van de Wamz en de toegenomen aandacht voor de archeologische zorg binnen het ruimtelijk beleid hebben grote gevolgen voor de gemeente. Gezien de geleidelijke decentralisatie van overheidstaken die het rijksbeleid inzake ruimtelijke ordening en monumenten sinds de negentiger jaren kenmerkt, wordt de gemeente steeds meer de centrale spil bij het streven naar versterking van de kwaliteit van de leefomgeving en de daaraan gekoppelde zorg voor het culturele erfgoed. Omdat in Nederland het grootste deel van de ruimtelijke ingrepen op gemeentelijk niveau plaatsvindt ligt het bevoegd gezag inzake de zorg voor archeologische waarden nu grotendeels bij de gemeente zelf. Bij ruimtelijke planvorming zal onze gemeente dan ook zelf nadrukkelijk rekening moeten houden met de cultuurhistorische (waaronder archeologische) waarden binnen het eigen grondgebied. Aan besluitvorming en vergunningverlening zullen zonodig voorwaarden moeten worden verbonden. Waar nodig zal de gemeente voorts zelf toezicht moeten houden op de uitvoering van archeologisch onderzoek bij bodemverstorende activiteiten en - indien het gaat om gemeentelijke (bouw)projecten - fungeren als opdrachtgever voor de noodzakelijke archeologische werkzaamheden.

Voorbeeldtekst

[De gemeente] zal de komende jaren een aantal nieuwbouwprojecten realiseren in het buitengebied. De uitvoering ervan kan gepaard gaan met bodemingrepen die de bijzondere archeologische resten zouden kunnen aansnijden en verstoren. Maar ook het bestaande centrum is toe aan een revitalisatie. Het valt niet uit te sluiten dat de bodem geroerd gaat worden op plaatsen waar dit nog niet eerder het geval was. De gemeente stelt zich ten doel steeds een verantwoorde afweging te maken tussen wat in de bodem bewaard moet blijven, onderzocht dient te worden of verloren mag gaan. Voorkomen moet worden dat de meest waardevolle delen van het bodemarchief ongezien verdwijnen.

² Ook wel aangeduid als het Verdrag van Valletta (de hoofdstad van Malta).

De gemeentelijke organisatie dient daarom te worden ingericht op het maken van dit soort afwegingen en de uitvoering van de bijbehorende taken.

1.2 Doel van de nota

De bovenstaande ontwikkelingen vormen voor het gemeentebestuur de aanleiding tot het opstellen van deze nota. De Monumentenwet biedt gemeenten beleidsruimte om, binnen de kaders van rijks- en provinciaal beleid, naar eigen behoefte financieel en beleidsmatig invulling te geven aan de archeologische monumentenzorg op gemeentelijk grondgebied. Het doel van deze nota is om binnen deze kaders een eigen gemeentelijk archeologiebeleid te ontwikkelen en concretiseren. De gemeente streeft daarbij naar een juiste balans tussen het provinciale en rijksbeleid inzake archeologie en de eigen invulling daarvan via het behoud van representatieve delen van het verleden landschap en de archeologische vindplaatsen die daarin verborgen liggen. Dat betekent ook dat de invulling van het archeologiebeleid nauw verweven is met de eigen ruimtelijke ambities van de gemeente en andere voornemens op het gebied van ruimtelijke ordening, infrastructuur, landbouw, cultuur, erfgoed/monumenten en toerisme.

1.3 Opzet en leeswijzer

De onderhavige nota is onderverdeeld in drie delen, respectievelijk gegroepeerd rond de thema's *beleidskader*, *beleidsrealisatie* en *uitvoering*.

Deel I (beleidskader) begint met een overzicht van het rijks- en provinciale beleid op het gebied van archeologie en cultuurhistorie (resp. hoofdstuk 2 en 3) – het generieke kader waarbinnen de gemeente haar beleid dient te formuleren. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de taken van de gemeente. In hoofdstuk 5 staan de belangrijkste andere spelers binnen het archeologiebestel centraal. Het accent in Deel I ligt dus op de taken en bevoegdheden van alle stakeholders en de belangrijkste veranderingen daarin sinds de invoering van de herziene Monumentenwet/Wamz per 1 september 2007.

In Deel II (beleidsrealisatie) worden de bouwstenen aangedragen waaruit het gemeentelijk archeologiebeleid wordt opgebouwd. Het begint in hoofdstuk 6 met de karakterisering van het eigen gemeentelijke bodemarchief en een recapitulatie van het tot nu toe gevoerde beleid. Dit vormt immers het uitgangspunt voor de invulling van het gemeentelijke AMZ-beleid. In hoofdstuk 7 worden de kerntaken van de gemeente op grond van de nieuwe wet benoemd, in hoofdstuk 8 komt vervolgens aan de orde via welke beleidsinstrumenten de bescherming van archeologisch waardevolle gebieden in onze gemeente zal worden gerealiseerd.

In Deel III (uitvoering) wordt aangegeven hoe deze taken, en de uitvoerende werkzaamheden die daaruit voortvloeien, binnen het gemeentelijk apparaat georganiseerd gaan worden. In hoofdstuk 10 wordt daarbij op de eerste plaats ingegaan op welke archeologische werkzaamheden op welk moment dienen plaats te vinden. In hoofdstuk 11 komen de praktische consequenties aan bod voor bestemmingsplan- en vergunningprocedures. Dit gebeurt middels voorbeeldteksten voor planvoorschriften. In hoofdstuk 12 worden aspecten van contractering en toezicht op de uitvoering behandeld; hoofdstuk 13 gaat over inpassing van archeologische waarden in de ruimtelijke inrichting. In hoofdstuk 14 wordt stilgestaan bij het belang van actuele en eenduidige informatie voor alle betrokkenen. In hoofdstuk 15 en 16 komt aan de orde wat voor de gemeente de financiële en personele consequenties van het AMZ-beleid zijn.

DEEL I WETTELIJK EN BELEIDSMATIG KADER

2 Rijk

Voor een uitgebreide bespreking van de rol van het rijk, zie:
→Handreiking, hoofdstuk 10: Het krachtenveld binnen de AMZ (1)

Voor een overzicht van de wettelijke en beleidsmatige kaders, zie:
→Handreiking, Bijlage 1

2.1 Overwegingen die ten grondslag liggen aan het archeologisch monumentenzorgbeleid

Archeologische relictten, als onderdeel van het historisch- (steden-)bouwkundig en het landschappelijk erfgoed, vormen een belangrijke bron van informatie en inspiratie voor de historische beleving en lokale identiteit. Ieder bodemarchief bevat namelijk een aantal karakteristieke en “regio-eigen” kenmerken. Deze vormen de basis voor de historische identiteit van een dorp of stad en zijn inwoners. Historisch en archeologisch erfgoed herinnert eraan dat cultuur in al haar facetten niet slechts op dit moment bestaat, maar ook een betekenis heeft die decennia en zelfs eeuwen terug in de tijd reikt. Daarnaast is het ontdekken, herkennen en beleven van het verleden, vooral in de eigen omgeving, ook gewoon leuk, spannend en interessant. Een probleem is echter dat duurzaam behoud en de ontsluiting van veel cultuurhistorische - en met name de archeologische - kwaliteiten niet kan worden gegarandeerd zonder actief beleid en samenwerking van alle betrokkenen. Ten aanzien van die zorg (als onderdeel van de algemene zorg voor de kwaliteit van de leefomgeving) geldt een gedeelde verantwoordelijkheid van rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en particuliere organisaties. Vanuit de rijksoverheid zijn de laatste jaren verschillende initiatieven genomen om de cultuurhistorie in den brede (gebouwen, structuren, archeologie) meer onder de aandacht te brengen. Een goed voorbeeld hiervan is de Nota Belvedere uit 1999, waarin het belang van cultuurhistorie als inspiratiebron voor de ruimtelijke inrichting wordt onderstreept. Er kan echter geen misverstand over bestaan dat de gemeente de primaire verantwoordelijkheid, en de meeste praktische mogelijkheden, heeft om de cultuurhistorie als bijzonder onderdeel van de kwaliteit van de leefomgeving, te handhaven en te versterken.

2.2 Rijksbeleid

De verantwoordelijkheid voor archeologische waarden was tot in de negentiger jaren voornamelijk een rijksaangelegenheid. De afgelopen jaren zijn de opvattingen over de rol van het rijk echter ingrijpend veranderd als het gaat om een effectieve zorg voor het ondergrondse erfgoed. Aan de basis daarvan ligt het Europese Verdrag van Malta, dat door Nederland in 1992 werd ondertekend. Om de zorg voor archeologische waarden te garanderen geeft het verdrag aan dat:

- archeologische waarden van meet af aan in de plannen voor ruimtelijke inrichting moeten worden meegewogen;
- archeologische resten zoveel mogelijk in de bodem bewaard moeten blijven (‘behoud *in situ*’);
- initiatiefnemers van bodemverstorende activiteiten verplicht kunnen worden om de kosten van archeologisch vooronderzoek te dragen en – als behoud in de bodem niet mogelijk is – verantwoordelijk zijn voor de kosten van een opgraving. Dit is het zgn. ‘veroorzakerprincipe’ ofwel ‘de veroorzaker betaalt’.

Vanuit de gedachte dat het historisch besef van de eigen leefomgeving een belangrijke kwaliteit is, legt het verdrag daarnaast nadruk op het beleefbaar en beschikbaar maken van de resultaten van archeologisch onderzoek aan het publiek.

Sinds de ondertekening van 'Malta' is behoud en beheer van archeologische waarden beleidsuitgangspunt geworden voor alle overheden. Per 1 september 2007 is de Monumentenwet op dit punt drastisch gewijzigd. In de *Wet op de Archeologische Monumentenzorg* (Wamz) is de zorg voor archeologische waarden een gedeelde verantwoordelijkheid van alle overheden en burgers.

Dit betekent:

- archeologische waarden worden zoveel mogelijk in de grond ('in situ') behouden en (planologisch) beschermd;
- alleen als behoud niet mogelijk is worden behoudenswaardige archeologische resten veiliggesteld door middel van opgraving en/of plaanpassing;
- de beslissing daarover is in de meeste gevallen een gemeentelijke verantwoordelijkheid;
- initiatiefnemers van bodemingrepen kunnen financieel verantwoordelijk worden gesteld voor eventueel archeologisch onderzoek (het veroorzakerprincipe);
- de veroorzaker mag voor de uitvoering van noodzakelijke archeologische werkzaamheden zelf een keuze maken uit erkende aanbieders op de 'archeologische markt'.

Om archeologische waarden van meet af aan volwaardig mee te kunnen wegen in ruimtelijke plannen is de archeologie in Nederland geïntegreerd in de systematiek van de ruimtelijke ordening via de in 2007 herziene Monumentenwet 1988 en de Wet Ruimtelijke Ordening (Wro 2008). Daarmee is het traject voltooid waarin rijksbeleid en wetgeving op het gebied van ruimtelijke ordening, leefkwaliteit (milieu, natuur) en cultuur nauwer met elkaar zijn verbonden. Rijk en provincie stimuleren tegelijk dat cultuurhistorische waarden zoveel mogelijk worden beschermd en gehanteerd als inspiratiebron voor de ruimtelijke kwaliteit. Het rijk faciliteert ook financieel dat ruimtelijke ingrepen als integrale culturele opgave worden uitgevoerd. De basis hiervoor is gelegd in diverse rijksnota's (Belvedere, Nota Ruimte)

2.3 Invoering van het veroorzakerprincipe

Een belangrijk nieuw element in wet en beleid is de introductie van het veroorzakerprincipe.

Initiatiefnemers van bodemversturende ingrepen – zowel particuliere exploitanten, de gemeente zelf of andere overheden - kunnen worden verplicht de kosten van het benodigde archeologische onderzoek voor hun rekening te nemen. De overweging hierbij is dat bij grotere bodemingrepen sprake moet zijn van een uitdaging om het erfgoed zo verantwoord mogelijk mee te wegen en waar mogelijk te integreren in de voorgenomen ontwikkeling. De gemeente dient hiertoe via het instrumentarium op het gebied van de ruimtelijke ordening (bestemmingsplan, beheersverordening) de juiste voorwaarden te creëren en daaraan uitvoering te geven via het vergunningstelsel – denk aan aanleg-, bouw-, sloopvergunningen en (sommige) ontgrondingsvergunningen.

In dat kader is het eveneens noodzakelijk dat de gemeente op korte termijn nader beleid formuleert. Daarbij vraagt de wetgever van de verantwoordelijke bestuursorganen expliciet om het opstellen van beleidsregels die recht doen aan de beginselen van rechtsgelijkheid en proportionaliteit.

Het veroorzakerprincipe zal in ieder geval van toepassing zijn:

- in gebieden waar in het bestemmingsplan voorschriften zijn opgenomen voor de omgang met archeologische waarden;
- op alle m.e.r.-plichtige projecten;
- bij bodemverstoringen waarvoor een ontgrondingsvergunning vereist is;
- in door provincie aangewezen attentiegebieden;
- in door het rijk aangewezen (wettelijk beschermde) archeologische terreinen en monumenten;
- in door provincie en gemeente aangewezen provinciale en gemeentelijke (archeologische) monumenten.

Het is overigens een illusie te veronderstellen dat door de voorgestelde koppeling tussen archeologie en ruimtelijke ingrepen alle noodzakelijke kosten voor archeologie voortaan via het veroorzakerprincipe verhaald kunnen worden. Zonder aanvullende vormen van financiering voor de archeologische infrastructuur, research en presentatie bestaat het risico dat de archeologiebeoefening en de archeologische monumentenzorg verworden tot een weinig aansprekende vorm van 'bodemsanering'.

2.4 De organisatie van de AMZ

De term "archeologische monumentenzorg" (AMZ) geeft de accentverschuiving die de afgelopen jaren is opgetreden goed aan: "archeologie" is niet langer synoniem met het doen van (nood)opgravingen, maar bestrijkt het hele terrein inzake behoud, beheer, onderzoek en presentatie van archeologische waarden (het bodemarchief).

Met het oog op de uitvoering van deze taken is het archeologische bestel in Nederland de afgelopen jaren ingrijpend gereorganiseerd, met als kernpunten:

- verruiming van de opgravingsbevoegdheid, zodat de capaciteit op het gebied van vooronderzoek en opgravingen kan worden vergroot;
- marktwerking;
- kwaliteitsborging.

Met de integratie van de archeologie in ruimtelijke ordeningsprocedures en de invoering van het veroorzakerprincipe is ook het aantal belanghebbenden aanzienlijk verbreed: van de archeologen zelf (universiteiten, archeologisch adviseurs, opgravingsbedrijven) tot gemeenten, waterschappen, grondeigenaren, projectontwikkelaars, stedenbouwkundigen, (landschaps)architecten, etc. Behalve dat er spelers bij zijn gekomen, hebben bestaande organisaties zich de afgelopen jaren herbezonnen op hun nieuwe taken en rol binnen de AMZ.

Voor taken en verantwoordelijkheden van de verschillende participanten (rijk, provincie, 'veroorzakers' en uitvoerders), zie:

→ Handreiking, hoofdstuk 10: Het krachtenveld binnen de AMZ (1)

→ Handreiking, hoofdstuk 11: Het krachtenveld binnen de AMZ (2)

2.5 Rijkstaken

2.5.1 De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)

De Minister van OCW is politiek verantwoordelijk voor de werking van het archeologisch bestel in Nederland.³ Binnen OCW is de Directie Cultureel Erfgoed (DCE) verantwoordelijk voor de implementatie van het Verdrag van Malta en het ontwikkelen van archeologiebeleid. Sinds zijn oprichting is de (voormalige) Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) de belangrijkste uitvoerder van het rijksbeleid. Met het oog op de herziening van de Monumentenwet (verankering van het verdrag van Malta) is de dienst inmiddels getransformeerd van wetenschappelijk opgravingsinstituut tot kenniscentrum op het gebied van de archeologische monumentenzorg/AMZ. In oktober 2006 werd de ROB daartoe samengevoegd met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ). Beide diensten gaan sindsdien verder onder de naam Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM). Hiermee is bestuurlijk en inhoudelijk vorm gegeven aan het nieuwe rijksbeleid waarin geen onderscheid meer wordt

³ In voorgaande kabinetten was archeologie ondergebracht bij de Staatssecretaris van Cultuur (en Media). Sinds het kabinet Balkenende-III valt de portefeuille cultuur weer onder de Minister.

gemaakt tussen zichtbare en onzichtbare cultuurhistorische waarden (het bodemarchief, gebouwde monumenten en landschap).

De RACM beheert namens de Minister de lijst van wettelijk beschermde archeologische monumenten. Omdat kennis van de “archeologische voorraad” essentieel is voor een goede integratie van archeologische monumentenzorg in de ruimtelijke ordening is de RACM verantwoordelijk voor het beheer van het landelijke archeologische informatiesysteem ARCHIS en verricht zij o.a. onderzoek naar degradatie van het bodemarchief en vormen van beheer. In haar hoedanigheid van kenniscentrum verricht RACM geen uitvoerende (opgravings-)taken meer aangezien de uitvoering van vrijwel alle vormen van archeologisch onderzoek in het nieuwe bestel is verschoven naar gemeenten en bedrijven. Tot slot is de RACM verantwoordelijk voor het toekennen van opgravingsbevoegdheid aan uitvoerende partijen (overheden en bedrijven).

2.5.2 *Het Rijk als bevoegd gezag*

In het nieuwe bestel is de rol van bevoegd gezag op het gebied van de AMZ gedecentraliseerd naar (met name) het gemeentelijk niveau. Het rijk (i.c. de RACM) heeft echter wel haar taak behouden op het gebied van de bescherming van archeologische rijksmonumenten zoals geformuleerd in de Monumentenwet 1988. Dat wil zeggen dat voor elke wijziging c.q. bodemingreep op dergelijke terreinen het rijk optreedt als bevoegd gezag. Ook in de volgende gevallen treedt het rijk op als bevoegd gezag inzake de AMZ:

- bij grote infrastructurele projecten die onder de Tracéwet vallen (bijv. de Hanzelijn);
- bij grote provincie-overschrijdende projecten (bijv. ‘Ruimte voor de Rivier’ van Rijkswaterstaat).⁴

2.5.3 *Kwaliteitsborging en inspectie*

Uiteindelijk is de Minister van OCW verantwoordelijk voor het functioneren van het archeologische bestel. Het Ministerie van OCW heeft daarom samen met de archeologische branche een kwaliteitssysteem opgezet dat berust op de volgende pijlers:

- De *Kwaliteitsnorm* voor de Nederlandse Archeologie (KNA), waarin de werkprocessen beschreven staan.⁵
- De *Erkenningregeling* voor bedrijven die archeologische werkzaamheden uitvoeren;
- Het *Beroepsregister*, de derde poot van het kwaliteitssysteem, is een product van de Nederlandse Vereniging van Archeologen (NVvA) en nog volop in ontwikkeling. Het is de bedoeling dat alle professionele archeologen die in Nederland werkzaam zijn in dit register worden opgenomen, met hun bijbehorende kwalificaties en specialisaties.

Om toezicht uit te oefenen op de kwaliteit van de archeologische uitvoering in het geliberaliseerde bestel werd in 2001 de Rijksinspectie voor de Archeologie (RIA; thans Erfgoedinspectie) ingesteld. Deze inspectie houdt namens de minister toezicht op de kwaliteit van de uitvoering van archeologisch onderzoek in den lande, zoals neergelegd in de genoemde Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

In 2006 werd in het kader van de kwaliteitsborging de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA; zie www.noaa.nl) gelanceerd als interactief platform voor en door het archeologische veld (RACM, universiteiten, bedrijven, gemeentelijke en provinciaal archeologen).

Zie ook:

⁴ Voor de invulling van de archeologische monumentenzorg in dit soort projecten heeft de RACM convenanten afgesloten met de Ministeries van Verkeer en Waterstaat, Defensie en VROM. [Voor convenantpartners, zie ook: →Handreiking, hoofdstuk 5](#)

⁵ Het beheer van de KNA is in handen van een Centraal College van Deskundigen (CCvD) dat de taak heeft een Beoordelingsrichtlijn (BRL) op te stellen voor bedrijven die erkend willen worden. Het secretariaat van de CCvD is ondergebracht bij de SIKB (Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer) in Gouda (www.sikb.nl). De SIKB brengt informatiemateriaal uit over het kwaliteitssysteem voor de Nederlandse archeologie.

→Handreiking, hoofdstuk 14: Kwaliteit in de archeologie

3 Provincie

Voor een uitgebreide bespreking van de rol van de provincie, zie:
→Handreiking, hoofdstuk 10: Het krachtenveld binnen de AMZ (1)

Voor een overzicht van de wettelijke en beleidsmatige kaders, zie:
→Handreiking, Bijlage 1

Sinds enkele jaren beschikken provincies over een ‘Malta-*proof*’ archeologiebeleid dat neergelegd is in nota’s, beleidsbrieven, streekplannen/omgevingsplannen, e.d. De rol van de provincie kan daarbij worden onderverdeeld in:

- Wettelijke taken en bevoegdheden;
- Eigenstandig provinciaal beleid.

Vóór de introductie van de Wet Ruimtelijke Ordening (Wro) in 2008 had de provincie een vrij directe toezichthoudende rol op de gemeentelijke AMZ in het kader van de provinciale toetsing van bestemmingsplanprocedures en vrijstellings- en wijzigingsbesluiten in het kader van de artikelen 15, 17 en 19 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO). Deze provinciale toetsing van gemeentelijke plannen is vervallen met de introductie van de Wro 2008. Het zwaartepunt van de provinciale AMZ is daarmee verschoven van formele toetsing achteraf, naar stimulering en advisering vooraf. Met het oog daarop beraden de meeste provincies zich momenteel (2008/2009) op de gegroeide beleidspraktijk en wordt er gewerkt aan de (her)definitie van provinciale ambities en mogelijkheden op het gebied van de archeologie.

3.1 Wettelijke taken en bevoegdheden

De belangrijkste wettelijke taken en bevoegdheden van de provincie zijn:

- **Toetsing.** Het toetsen van ruimtelijke plannen aan het provinciaal archeologiebeleid was een belangrijke taak van de provincies. Dit preventief toezicht gebeurde vooral in het kader de goedkeuring van bestemmingsplannen en het afgeven van verklaringen van geen bezwaar door GS. Met de invoering van de Wet ruimtelijke ordening (Wro) komt deze rol - na de vastgestelde overgangstermijn - te vervallen. Daarvoor in de plaats komt een meer pro-actieve rol via het opstellen van Structuurvisies, het opstellen van algemene regels (art. 4.1 van de Wro) en het doen van pro-actieve aanwijzingen voor een concreet geval (art. 4.2 Wro).
- **Bevoegd gezag:** het borgen van het archeologische belang in die gevallen waarin de provincie geheel of gedeeltelijk optreedt als bevoegd gezag, te weten:
 - Provinciale inpassingsplannen en projectbesluiten;
 - Andere projecten die gemeentegrenzen overschrijden (o.a. bij provinciale infrastructuur en landinrichting);
 - M.e.r.-plichtige ingrepen waarbij de provincie geheel of gedeeltelijk bevoegd gezag is;
 - Ontgrondingen;
 - Bodemsaneringen waarbij de provincie bevoegd gezag is.
- **Aanwijzing.** Indien een terrein/gebied met belangrijke archeologische waarden naar het oordeel van de provincie onvoldoende planologisch beschermd is, kan GS zgn. ‘archeologische attentiegebieden’ aanwijzen. Dit kan gezien worden als een zgn. reactieve aanwijzing (art. 3.8, lid 6 Wro). De aanwijzing verplicht de betreffende gemeente om het terrein/gebied binnen een door Provinciale Staten gestelde termijn in een Malta-*proof* bestemmingsplan op te nemen. Het is nog niet duidelijk of, en in welke mate, de provincies van dit instrument gebruik zullen maken;

- Inrichting en instandhouding van een **provinciaal depot voor bodemvondsten**. Hier wordt al het materiaal (vondsten en documentatie) uit regulier archeologisch onderzoek binnen de provincie gedeponeerd en gearchiveerd;⁶
- Bevoegdheid tot aanwijzing van **gemeentelijke archeologische depots** (op verzoek van het College van B en W) voor gemeenten met een eigen opgravingsvergunning. Aan die aanwijzing worden voorwaarden gesteld op het gebied van toegankelijkheid, veiligheid en conservering.

3.2 Eigenstandig provinciaal beleid

Behalve via de bovenstaande wettelijke taken voeren provincies ook een eigenstandig archeologiebeleid. De invulling daarvan verschilt per provincie. Vaak ligt de nadruk op het stimuleren van de integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening en behoud van het bodemarchief als deel van de landschappelijke- en bewoningsgeschiedenis. Het eigen gebiedsgerichte cultuurhistorisch beleid, bijvoorbeeld vastgelegd in streekplannen, provinciale Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) en de daaraan gekoppelde provinciale archeologische monumentenkaart (AMK, onderdeel van de Cultuurhistorische Waardenkaart) vormen daarbij een belangrijk uitgangspunt. Soms leggen provincies dwarsverbanden tussen beleidsdoelen op het gebied van archeologie/AMZ en die op het gebied van educatie, natuur, landbouw, toerisme, recreatie, e.d.

[Voeg toe: korte karakterisering van stand van zaken in het archeologiebeleid van de provincie waar de gemeente onder valt.]

Voorbeeldtekst

De provincie [...] streeft naar verantwoord behoud en beheer van de bestaande monumenten en terreinen van archeologische waarde. De ambities met betrekking tot het archeologisch monumentenzorgbeleid zijn opgenomen in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) en het Streekplan 2005-2015. In het Streekplan is de Provinciale Archeologische Monumenten Kaart (AMK) opgenomen. Daarnaast heeft de provincie in de CHS een aantal regionale archeologische aandachts- en uitwerkingsthema's opgenomen. De provincie zal hiervoor in de komende jaren een actiever stimuleringsbeleid en toezichtregime gaan hanteren, gericht op het maximaal benutten van kansen om dit onderdeel van het archeologisch bodemarchief beter te beheren en beleefbaar te maken.

[einde voorbeeldtekst]

3.3 Toelichting provinciale instrumenten

Doel van de Wro 2008 is om als provincie zoveel mogelijk vooraf, door bestuurlijk overleg of de inzet van bepaalde instrumenten, duidelijk te maken welk beleid (juridisch) doorwerkt naar gemeenten. Daartoe stelt de provincie één of meer structuurvisies op. Hierin legt zij de hoofdpunten van het ruimtelijk beleid neer en geeft aan hoe zij verwacht het beleid uit te voeren. Hierin dient ook aandacht te worden besteed aan de provinciale visie op de omgang met het bodemarchief. Centraal daarbij staat de definitie van het 'provinciaal belang'.

De provincie beschikt over drie instrumenten om het provinciaal belang op het gebied van de archeologie juridisch te laten doorwerken richting gemeenten. Dit zijn: de aanwijzing (zie ook par. 3.1); de algemene regels (provinciale verordening); en het inpassingsplan (met het projectbesluit). Daarnaast kunnen provincies zienswijzen indienen of een aanwijzing geven tijdens de bestemmingsplanprocedure.

Toelichting: met het oog op het bovenstaande werken de provincies aan het (her)formuleren van het zgn. provinciale belang op het gebied van de AMZ, via de inventarisatie van kennislacunes en het stellen van prioriteiten, alsmede het ontwerpen/nader invullen van instrumenten.⁷ Stimulering van kennis- en beleidsontwikkeling richting gemeenten zal daarbij op de agenda staan, o.a. via inhoudelijke en/of financiële ondersteuning bij de ontwikkeling van gemeentelijke archeologiebeleid en archeologische waardenkaarten.

[voeg toe indien van toepassing: korte omschrijving van ontwikkelingen en stand van zaken in de provincie waar de betreffende gemeente onder valt]

⁶ Op basis van de Monumentenwet is de provincie eigenaar van alle archeologische vondsten uit opgravingen in de provincie, uitgezonderd die uit gemeenten met een eigen opgravingsvergunning en gemeentelijk archeologisch depot.

⁷ Zie bijvoorbeeld de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland (2008).

3.3.1 De provinciaal archeoloog (PA)

Elke provincie beschikt over archeologische expertise in de persoon van een provinciaal archeoloog (PA) of beleidsmedewerker. Hij/zij maakt deel uit van het provinciaal apparaat in het provinciehuis, maar kan ook zijn verbonden aan een provinciale stichting, erfgoedhuis of steunpunt (zie par. 3.3.4). De PA is primair een beleidsarcheoloog, die invulling geeft aan de ontwikkeling en uitvoering van het provinciale AMZ-beleid. PA's zijn daarnaast ook archeologische kennismakelaars die overzicht hebben over en kennis van archeologische waarden en verwachtingen in hun provincie.

[Voeg toe: korte omschrijving van situatie in de provincie waar de betreffende gemeente onder valt]

3.3.2 Provinciale Planologische Commissie (PPC)

De toetsing van ruimtelijke plannen vindt in alle provincies plaats door de provinciale ambtenaren en meestal ook in de Provinciale Planologische Commissie (PPC). Hierin heeft ook de RACM zitting. De PPC is in elke provincie het adviesorgaan van GS bij de beoordeling van ruimtelijke plannen. Daarin worden ook de consequenties voor het archeologische bodemarchief meegewogen. Sinds de introductie van de Wro geldt dit alleen nog voor provinciale en bovengemeentelijke ontwikkelingen en (bij wijze van overgang) voor gemeentelijke plannen die nog onder de 'oude' WRO vallen. In veel provincies heeft de PPC het karakter gekregen van een brede commissie voor milieu, leefomgeving en landelijk gebied.

[Voeg toe: korte omschrijving van actuele situatie in de provincie waar de betreffende gemeente onder valt]

3.3.3 Provinciale kaarten (AMK, CHW, CHS etc)

Elke provincie beschikt over een *Archeologische Monumenten Kaart* (AMK), opgesteld in samenwerking met de ROB/RACM. De AMK is een (digitale) kaart waarop alle terreinen met *vastgestelde* archeologische waarden staan vermeld. De AMK's worden regelmatig geactualiseerd. In veel provincies is de informatie van de AMK verwerkt in een provinciale *Cultuurhistorische Hoofdstructuur, Waardenkaart of Atlas*, die de inhoudelijke basis vormt voor het provinciale beleid inzake de omgang met cultuurhistorische (inclusief archeologische) waarden. In de meeste gevallen is de kaart digitaal raadpleegbaar via internet.

[Voeg toe: korte omschrijving van situatie in de provincie waar de betreffende gemeente onder valt]

3.3.4 Provinciaal archeologisch depot

Behalve de wettelijke taak om een provinciaal depot aan te wijzen en te onderhouden, hebben de provincies de bevoegdheid gemeentelijke archeologische depots aan te wijzen (zie par. 3.1). In sommige provincies is/wordt het provinciale depot ingericht als provinciaal (of regionaal) archeologisch informatiecentrum.

[Voeg toe: plaats en naam en aard van het provinciaal depot in de provincie waar de betreffende gemeente deel van uitmaakt.

Indien gemeente beschikt over eigen depot: noem en omschrijf] →zie ook: [Handreiking hoofdstuk 10, paragraaf 'Erfgoedhuizen, steunpunten en welstandsorganisaties'](#)

4 Gemeente

4.1 Het belang van gemeentelijke AMZ-beleid

In Nederland worden de meeste beslissingen over de ruimtelijke inrichting op gemeentelijk niveau genomen. Met het oog daarop is het nieuwe rijksbeleid voor de bescherming van het archeologisch erfgoed gebaseerd op een verregaande decentralisatie van taken en bevoegdheden van rijks- naar gemeentelijk niveau.

Een van de belangrijkste verschillen met vroeger is dat gemeenten de rol vervullen van bevoegd gezag op het gebied van de archeologische monumentenzorg. Dit betekent dat de zorg voor het gemeentelijke bodemarchief niet langer vrijblijvend is, maar dat gemeenten verantwoordelijkheid *moeten* nemen voor behoud en beheer daarvan. Dat betekent overigens niet dat gemeenten verplicht zijn om in ruimtelijke plannen voorrang te geven aan archeologie, maar wel dat ze het behoud van archeologische waarden moeten afwegen tegen andere (publieke en/of private) belangen. De gemeente dient er dus voor te zorgen dat de archeologische belangen bekend zijn en dat daar in het afwegingsproces zorgvuldig mee wordt omgesprongen. Hoe de belangenafweging uitvalt, is uiteindelijk een kwestie van democratische besluitvorming. Het is duidelijk dat provincie en Rijk daarbij stimuleren dat (conform het Malta- en Belvederebeleid) cultuurhistorische waarden zoveel mogelijk worden beschermd en gehanteerd als inspiratiebron voor de ruimtelijke kwaliteit.

Dit heeft de volgende consequenties voor de gemeente:

- archeologie is primair een gemeentelijke verantwoordelijkheid;
- de gemeente moet archeologiegevoelige gebieden opnemen in bestemmingsplannen (desnoods op aanwijzing van de provincie);
- de gemeente mag zelf voorwaarden stellen of ontheffing verlenen bij vergunningverlening (bouw- en sloopvergunning, aanlegvergunning);
- de gemeente is verantwoordelijk voor, en aanspreekbaar op, haar archeologische beslissingen en keuzes.

Het belang van een helder archeologiebeleid kan daarbij niet genoeg worden benadrukt. In haar rol van bevoegd gezag creëert de gemeente daarmee duidelijkheid over de omgang met archeologische waarden in gemeentelijk grondgebied en de gevolgen daarvan voor alle participanten op het gebied van ruimtelijk beheer en ontwikkeling (gemeente, grondeigenaren en –gebruikers, initiatiefnemers van bodemingrepen, etc.). De nieuwe archeologiewetgeving en de beleidsmatige vertaling daarvan door de gemeente kan immers financiële en/of organisatorische consequenties hebben. Helderheid daarover mag worden opgevat als een vorm van goed bestuur.

4.2 Gemeentelijke risicomangement

Kennis van het gemeentelijke bodemarchief, een goede invulling van het AMZ-proces en vroegtijdig overleg bij planvorming is van belang voor alle partijen in de AMZ en voor het bodemarchief.

Archeologische sporen die tijdens het planvormings- en vergunningentraject voortraject over het hoofd worden gezien gaan bij de uitvoering van een bodemingreep ongezien verloren of kunnen alleen via een last-minute reddingsoperatie worden gedocumenteerd (→zie ook: [Handreiking hoofdstuk 12, Verantwoord beheer en omgang met het bodemarchief](#)).

Een goede invulling van haar rol van bevoegd gezag is voor de gemeente daarnaast van belang *vanuit het perspectief van gemeentelijke risicomangement*:

1. In het kader van de wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen (Wkpb) kan de gemeente door rijk, provincie en private initiatiefnemers worden aangesproken op het aanleveren van

betrouwbare inhoudelijke en beleidsmatige informatie over beperkingen die verbonden zijn aan een kadastraal perceel (waaronder de eventuele beperkingen op het gebied van archeologische waarden of verwachtingen);

2. Als de initiatiefnemer ('de veroorzaker') van een bodemingreep de benodigde vooronderzoeken heeft laten uitvoeren met de goedkeuring van het bevoegd gezag (de gemeente) en er komen tijdens de werkzaamheden toch archeologische resten aan het licht, dan is de uitvoerder conform de Monumentenwet (herziene Monumentenwet 1988: art. 53, lid 1) verplicht daar onverwijld melding van te maken. Op dat moment dient de gemeente naar bevind van zaken te handelen: is er sprake van behoudenswaardige resten, en zo ja: wat dient daarmee te gebeuren? Aangezien een planaanpassing om behoud 'in situ' te realiseren in dat stadium vaak niet meer mogelijk is, kan dat betekenen dat er een (kostbare) opgraving nodig is. De extra kosten (en tijdverlies)⁸ die dit met zich meebrengt kunnen niet worden doorberekend aan de initiatiefnemer, die immers aan zijn formele verplichtingen heeft gedaan. Hetzelfde geldt in situaties waarin de gemeente het terrein heeft 'vrijgegeven' (vrijgesteld van onderzoek).

4.3 Conclusie: oplossingen en uitgangspunten

Het bovenstaande maakt duidelijk dat een transparant, sluitend en verantwoord AMZ-beleid mag worden opgevat als een vorm van goed bestuur. In haar nieuwe rol van bevoegd gezag creëert de gemeente daarmee duidelijkheid over de omgang met archeologische waarden in gemeentelijk grondgebied en de eventuele financiële en organisatorische risico's en consequenties daarvan, zowel voor de gemeentelijke organisatie als voor derden. Een vroegtijdige en kwaliteitsvolle invulling van de bijbehorende procedures minimaliseert de kans op 'onaangename verrassingen' tijdens de planprocedure, vergunningentraject en de uitvoering (discussie, stagnatie, verlies van archeologische informatie, onvoorziene kosten).

Dit betekent dat de gemeente:

- inzicht heeft in de archeologische waarden en verwachtingen op gemeentelijk grondgebied;
- een formeel en transparant afwegingskader creëert, op basis waarvan archeologische waarden kunnen worden meegewogen in de gemeentelijke besluitvorming over ruimtelijke plannen;
- archeologiebeleid en ruimtelijke ordening op elkaar afstemt;
- vroegtijdig inzichtelijk maakt wat bij de uitvoering van het beleid de procedurele en financiële consequenties zijn voor alle betrokkenen partijen;
- in haar hoedanigheid van bevoegd gezag toeziet op een zorgvuldige invulling van de AMZ-procedure bij geplande bodemversturende ingrepen. De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie is daarbij het uitgangspunt.

De herziene Monumentenwet/Wamz geeft gemeenten een brede beleidsruimte bij de keuze voor de invulling van de verschillende beleidsmatige, toezichthoudende en uitvoerende taken op het gebied van de AMZ die dit met zich meebrengt. In de Handreiking Gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg van de VNG worden daarvoor drie scenario's gepresenteerd: van een minimumvariant tot een plus- en een maximumvariant (inclusief de keuze voor de inrichting van een eigen uitvoerende dienst met opgravingsbevoegdheid). De keuze voor het scenario is mede afhankelijk van andere gemeentelijke opgaven en ambities (ruimtelijke ordening, erfgoed) en de aard en omvang van het bodemarchief. Het gekozen scenario bepaalt ook in sterke mate het deskundigheidsniveau dat in eigen huis nodig is om beslissingen te kunnen nemen, en dus ook de inrichting van de eigen organisatie (inclusief eventuele intergemeentelijke/regionale samenwerking).

⁸ De financiële verantwoordelijkheid daarvoor reikt verder dan de kosten van opgraving; ook de onkosten van de initiatiefnemer van de bodemingreep als gevolg van de ontstane vertraging in het werk worden hiertoe gerekend.

In Deel II (beleidsrealisatie) en deel III van het onderhavige beleidsplan worden de keuzes die [*de gemeente*] daarbij maakt nader uitgewerkt.

Zie ook :

- Handreiking, hoofdstuk 2: Decentralisatie van taken en bevoegdheden: de nieuwe rol van de gemeente
- Handreiking hoofdstuk 3: Naar een gemeentelijk archeologiebeleid
- Handreiking hoofdstuk 9: Inbedding van de AMZ in de gemeentelijke organisatie

5 Andere partijen in het archeologische bestel

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 10: Het krachtenveld binnen de AMZ (1)

→Handreiking, hoofdstuk 11: Het krachtenveld binnen de AMZ (2)

Met de integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening is het aantal participanten en belanghebbenden op het gebied van de AMZ aanzienlijk verbreed en de 'vraag naar archeologie' van karakter veranderd. Voor veel gemeenten zijn de taken en verantwoordelijkheden in het gereorganiseerde bestel nog niet altijd even duidelijk. Hieronder volgt daarom een kort overzicht van de rol van opdrachtgevers en opdrachtnemers (zowel private als overheidspartijen). Tot slot worden ook andere organisaties en instellingen genoemd die een rol spelen in het krachtenveld van de AMZ (universiteiten, amateur-archeologen).

5.1 Initiatiefnemers van bodemingrepen ('veroorzakers')

Op basis van de herziene Monumentenwet/Wamz en het bestemmingsplan kan de gemeente van de aanvrager van een bouw-, sloop- of aanlegvergunning ('de veroorzaker') verlangen dat (nader) archeologisch (voor)onderzoek wordt verricht. Van initiatiefnemers wordt in zulke gevallen verlangd dat zij in een vroegtijdig stadium aangeven hoe bij geplande bodemversturende ingrepen met eventuele archeologische waarden wordt omgegaan. Hiertoe wordt een rapport overgelegd, waarin de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord, naar het oordeel van burgemeester en wethouders (de vergunningverlener) in voldoende mate is vastgesteld. Een vergelijkbare onderzoekseis kan worden gesteld bij de aanvraag van een ontheffing van het bestemmingsplan/beheersverordening of het nemen van een projectbesluit.

Voorwaarde is dat de onderzoeksplicht is vastgelegd in het bestemmingsplan/beheersverordening, en/of opgenomen is in een gemeentelijke monumenten-/archeologie- of erfgoedverordening, en/of berust op de aanwijzing als gemeentelijk of rijksmonument.

Omgekeerd mag de initiatiefnemer verwachten dat duidelijk wordt aangegeven waarom in bepaalde gebieden archeologisch vooronderzoek verplicht wordt gesteld, en in andere niet. Dat wil zeggen dat de gemeente een informatieplicht heeft: in ieder geval door de toelichting bij het bestemmingsplan, maar bij voorkeur inhoudelijk onderbouwd door een transparant gemeentelijk archeologiebeleid, waarin de selectie van archeologische terreinen helder is verwoord. Beslissingen van de gemeente die daaruit voortvloeien staan volgens de gebruikelijke procedures (Awb) open voor beroep en bezwaar.

De kern van het geliberaliseerde archeologiebestel in Nederland is dat het de initiatiefnemer van ruimtelijke ingrepen (zowel overheden als private opdrachtgevers) vrij staat om voor de uitvoering van alle vormen van archeologisch (voor)onderzoek zelf een keuze maken uit (erkende) aanbieders op de archeologische markt.⁹ De veroorzaker is verantwoordelijk voor de kosten van archeologisch vooronderzoek en – alleen als behouden niet mogelijk is – van een opgraving. Dit is het zgn. "veroorzakerprincipe" ofwel "de (bodem)verstoorder betaalt", een uitvloeisel van het Verdrag van Malta. De gemeente geeft via (standaard) richtlijnen (meestal is dit een Programma van Eisen/PvE) aan hoe dat onderzoek dient te worden verricht. Het staat veroorzakers vervolgens vrij de kosten die de archeologische monumentenzorg (van vooronderzoek tot opgraving en uitwerking van resultaten) met zich meebrengt, door te berekenen naar

⁹ Gemeenten met een eigen archeologische dienst die over een opgravingsvergunning beschikt, kunnen ook zelf uitvoerende partij zijn. Als de gemeente zelf opdrachtgever is mag zij daarvan gebruik maken. Bij de uitvoering van diensten voor derden (in het kader van het veroorzakerprincipe) worden marktconforme tarieven gehanteerd.

derden. Private ontwikkelaars kunnen de kosten voor archeologie doorberekenen in (bijvoorbeeld) de huizenprijs. Gemeentebesturen (indien zij zelf ontwikkelaar zijn) kunnen de kosten van archeologisch onderzoek in de grondprijs doorberekenen of verrekenen in de exploitatieovereenkomst.

5.2 *Marktpartijen (uitvoerders van archeologische werkzaamheden)*

Om het voor initiatiefnemers van bodemingrepen mogelijk te maken om (indien noodzakelijk) zelf een archeologische uitvoerder te kiezen, heeft de rijksoverheid het archeologische bestel de laatste jaren ingrijpend gereorganiseerd en geliberaliseerd. Bedrijven die archeologische diensten en werkzaamheden uitvoeren kunnen grofweg ingedeeld worden in drie groepen:

- Adviesbureaus, vooral actief op het gebied van het formuleren en implementeren van beleid, het verrichten van vooronderzoek (o.a. bureaustudies, risico-inventarisatie) en voorbereiding en begeleiding van archeologische (onderzoeks)projecten;
- Opgravingsbedrijven, gespecialiseerd in het uitvoeren van archeologisch veldwerk (zowel vooronderzoek als opgraving en uitwerking). Deze bedrijven dienen te beschikken over een opgravingsbevoegdheid;
- Technische en specialistische dienstverleners (vooral op het gebied van laboratoriumanalyse, materiaalonderzoek, conservering, restauratie en presentatie).

Het grootste deel van deze bedrijven is vertegenwoordigd in de Vereniging van Ondernemers in de Archeologie (VOiA).¹⁰

Om de kwaliteit van de archeologische dienstverlening in dit geliberaliseerde bestel te waarborgen heeft de rijksoverheid een systeem van kwaliteitszorg opgezet. Daarin zijn regels vastgelegd voor de uitvoering van onderzoek en verschillende vormen van toezicht geformuleerd. Veldonderzoek (opgravingen, maar ook booronderzoek) mag alleen worden verricht door bedrijven of instanties met een opgravingsbevoegdheid. Zij dienen zich in ieder geval te houden aan de regels die zijn vastgelegd in de *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* (KNA). Toezicht op de naleving daarvan is in handen van de enkele jaren geleden opgerichte *Rijksinspectie voor de Archeologie* (RIA; thans Erfgoedinspectie).

5.3 *Universiteiten*

Tot voor kort speelden universitaire vakgroepen voor archeologie een belangrijke rol bij het uitvoeren van (nood-) opgravingen in Nederland. Met de komst van de archeologische bedrijven is deze rol vrijwel komen te vervallen. De financieringsmogelijkheden voor zuiver wetenschappelijk-geëntameerde opgravingen zijn in Nederland bijna nihil sinds de introductie van de Malta-archeologie. Wel beschikken de meeste universitaire instituten inmiddels over een eigen archeologisch bedrijf dat op commerciële basis archeologische werkzaamheden verricht. Voor hen gelden dezelfde spelregels als voor de “gewone” archeologiebedrijven. De herziene Monumentenwet (art. 49) biedt de Minister wel de bevoegdheid om te beslissen dat opgraving van een vindplaats die van uitzonderlijk wetenschappelijk belang is, wordt verricht door een universitaire vakgroep (en dus niet aan de markt wordt uitbesteed). Aan de toepassing van dit zgn. voorkeursrecht zijn wel voorwaarden verbonden.¹¹

5.4 *Amateurs en vrijwilligers*

Amateur-archeologen spelen vanouds een belangrijke rol in het Nederlandse archeologische bestel: op lokaal niveau zijn zij de ‘ogen en oren’ van de professionele archeologie. In het verleden voerden amateur-

¹⁰ www.voia.nl

¹¹ Zo mogen de mogelijke marktversturende effecten van het besluit slechts beperkt zijn, en de mogelijke nadelige financiële gevolgen voor de ‘veroorzaker’ niet onevenredig groot. Voorts moet de vindplaats aansluiten bij het specifieke onderzoeksprogramma van de betreffende universitaire vakgroep.

archeologen soms zelfs min of meer zelfstandig opgravingen uit onder supervisie van de provinciaal archeoloog. Vaak wordt gedacht dat de inzet van vrijwilligers bij de uitvoering van archeologisch onderzoek heden tegenwoordig niet meer mogelijk is als gevolg van de professionalisering en de komst van het nieuwe kwaliteitssysteem. Dit is niet juist. In het Programma van Eisen voor de uitvoering van archeologisch onderzoek kan de gemeente de voorwaarde opnemen dat de uitvoerder lokale amateurs betreft bij de uitvoering van het onderzoek. In veel gemeenten met een eigen archeologische dienst zijn vrijwilligers en amateur-archeologen niet meer weg te denken. Zij dienen hun werkzaamheden echter wel te verrichten onder supervisie van de gemeentelijk archeoloog, met inachtneming van de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Alleen op locaties waarvoor door de professionele archeologie een negatief selectieadvies is afgegeven (=geen nader onderzoek nodig) kunnen amateurs en andere vrijwilligers zelfstandig archeologische waarnemingen doen.¹²

¹² De RACM heeft daarvoor voorwaarden en richtlijnen opgesteld (zie www.racm.nl).

DEEL II BELEIDSREALISATIE

6 Karakteristiek van het gemeentelijk bodemarchief

6.1 Algemeen

Op grond van de herziene Monumentenwet 1988/Wamz moet de gemeente duidelijk maken dat bij inrichtingsplannen de archeologische belangen in kaart zijn gebracht en dat er in het afwegingsproces zorgvuldig mee is omgesprongen. Archeologie wordt daarmee in ieder geval een integraal onderdeel van de ruimtelijke-orderingsprocedures. Praktisch gezien vraagt dit van de gemeente een beter inzicht in de archeologische waarden en verwachtingen op gemeentelijk grondgebied, op basis waarvan een afwegingskader kan worden geformuleerd en het beleid verder ingevuld.

Na een kort overzicht van de stand van zaken op het gebied van het archeologisch onderzoek in de gemeente en de daaruit opgebouwde kennis, volgt een evaluatie van de omgang met die archeologische waarden in de afgelopen jaren, met andere woorden: de resultaten van het gevoerde beleid.

Hieronder volgen voorbeeldteksten uit recente gemeentelijke nota's: aard van het gemeentelijk bodemarchief (per periode); de staat van het bodemarchief; onderzoeksgeschiedenis; kennislacunes; beleidspraktijk, etc. Het is aan te raden onderscheid te maken tussen vastgestelde en nog aanwezige archeologische waarden (incl. beschermde archeologische monumenten) en archeologische verwachtingen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan archeologische vindplaatsen die inmiddels zijn verdwenen. Indien toekomstige ruimtelijke ingrepen gevolgen kunnen hebben voor archeologische verwachtingen kan in de tekst tevens een aanzet worden gegeven voor eigen onderzoeks- en beboudsprioriteiten in de komende jaren.

Voor informatie over de archeologie van Nederland in het algemeen en de belangrijkste bedreigingen voor het bodemarchief, zie ook:

→Handreiking, Bijlage 3: Bodemverstoring en degradatie van het bodemarchief

→Handreiking, Bijlage 4: Archeologie in Nederland

6.2 Het gemeentelijk bodemarchief (voorbeeldteksten)

6.2.1 Voorbeeldtekst 1: Lelystad (Prov. Flevoland)¹³

Lelystad is gebouwd op de bodem van de voormalige Zuiderzee: waar nu gras groeit en huizen staan, zwommen ooit vissen. De restanten van scheepswrakken in de gemeentelijke bodem herinneren daar nog aan. Minder bekend is dat onder de klei van die voormalige zeebodem zich ook sporen van woonplaatsen bevinden die tot de oudste van West-Nederland behoren.

Voor de gemeente Lelystad is vanuit archeologisch perspectief vooral de landschappelijke ontwikkeling sinds het einde van de laatste ijstijd van belang. Het Pleistoceen is de geologische periode waarin de wereld verschillende ijstijden doormaakte. Het Pleistoceen eindigt wanneer het klimaat definitief warmer wordt en er een einde komt aan de afwisseling van warmere en koudere perioden. Op dat moment, zo'n tienduizend jaar geleden, begint het Holoceen.

Tijdens het Laat-Pleistoceen en het Holoceen ontstonden in Flevoland verschillende landschapszones. Hierbij worden onderscheiden: de pleistocene dekzandlandschappen, het vroeg-holocene dekzandlandschap, het Atlantische Calais II-landschap en het Subboreale-subatlantische veen- en rivierenlandschap. Belangrijk is te weten dat Flevoland vele duizenden jaren een landschappelijke overgangzone vormde met een grote ecologische diversiteit, en daardoor zeer aantrekkelijk was voor de mens.

Vroege prehistorie

(Tien)duizenden jaren geleden, in het Pleistoceen, bestonden Zuiderzee en IJsselmeer nog niet. Het IJsselmeergebied maakte deel uit van een immense laagvlakte, die in koude perioden (de ijstijden) met een dikke ijskap was bedekt. Waarschijnlijk was het gebied goeddeels onbewoonbaar. Archeologische aanwijzingen voor menselijke aanwezigheid in de periode voor het einde van de laatste ijstijd, het Weichselien (ongeveer 10.000 jaar geleden), ontbreken in Flevoland.

¹³ De begeleidende voetnoten uit de oorspronkelijke tekst zijn hier weggelaten.

In het Laat-Paleolithicum (tussen 10.000 en 8000 jaar geleden), waren Groot-Brittannië en Ierland nog verbonden met het vaste land van Europa. De regio van het huidige Flevoland bestond uit een open en toendra-achtig parklandschap. De pleistocene dekzandruggen waren begroeid met lage struiken, en hier en daar een berk of den. De mens voorzag in zijn onderhoud door te jagen op wild, zoals rendier en eland. Daarnaast werden er bessen, wortels en noten verzameld. Deze jager-verzamelaars hadden geen vaste woonplaatsen, maar trokken in kleine groepen rond, achter de wilde kudde aan. Ze leefden in tijdelijke jachtkampen en maakten gereedschappen en wapens van hout, bot, vuursteen en gewei, zoals bijlen, pijl- en harpoenpunten en vishaken. De Laat-Paleolithische cultuur in deze regio wordt behalve als 'Rendierjagerscultuur' ook wel aangeduid als Tjongercultuur, naar een bekende vindplaats in Zuidwest-Friesland. In theorie kunnen overblijfselen van de Tjonger-cultuur in de gemeente Lelystad worden aangetroffen, al is dit tot op heden nog niet gebeurd. Omstreeks 9000 jaar geleden zette een structurele klimaatsverbetering in en begint de geologische periode die wordt aangeduid als het Holoceen. Door de algehele stijging van de temperatuur smolten de Scandinavische ijskappen af. Rendieren en andere toendrabewoners trekken met het koude klimaat mee naar het Hoge Noorden. Vanuit de löss- en dekzandgronden van Europa baanden rivieren zich door ons land heen een weg naar het Noordzeebekken. Terwijl de Noordzee langzaam volliep ontwikkelde West-Nederland zich tot een deltagebied. Flevoland raakte bebost, en onder invloed van Eem, IJssel en Vecht ontstond in de loop van de tijd een gevarieerd landschap met een grote rijkdom aan flora en fauna. Het gebied was daarmee een aantrekkelijke verblijfplaats voor de prehistorische mens. In de archeologische periode die wordt aangeduid als het Mesolithicum (de Midden-Steentijd, ca. 8800 –5300 v.Chr.) leefde men nog steeds een jager-verzamelaarsbestaan. In het oerbos aan de randen van het Flevogebied en in de delta van de bovengenoemde rivieren werd gejaagd met pijl, boog en speer op dieren als oeros, everzwijn en edelhert. Daarnaast worden vogels en kleine dieren gevangen. Voor de visvangst werden viswieren, fuiken, haakjes en speren gefabriceerd. Een groot deel van de wapens en werktuigen zijn van vuursteen gemaakt, maar ook bot, hout en gewei worden gebruikt. Gevaar wordt er met houten kano's. Veel van deze voorwerpen uit organisch materiaal zijn goed bewaard doordat ze later werden afgedekt door natte kleilagen. Daarnaast zijn uit deze periode verschillende soorten verblijfplaatsen bekend: basiskampen (voor langdurig verblijf, gelegen op droge plekken, zoals dekzandruggen of rivierduinen/donken) en tijdelijke jachtkampen, waar men kortstondig verbleef voor seizoensgebonden activiteiten. Archeologische resten uit het Vroeg-Mesolithicum zijn in Lelystad en omgeving (nog) niet teruggevonden. De oudste vondstconcentraties in Flevoland dateren uit het Midden- en Laat-Mesolithicum (ca. 7000 jaar geleden), de periode waarin Flevoland zich ontwikkelt tot een open deltagebied. De aangetroffen resten bestaan uit onder meer vuurstenen werktuigen, een haardplaatsje met bewerkt en verbrand vuursteen en meerdere houtskoolconcentraties.

De eerste boeren

Rond 4800 v. Chr. wordt de landbouw geïntroduceerd en begint het Neolithicum of de Nieuwe Steentijd. Anders dan vroeger werd aangenomen, bleef het jagen en verzamelen nog lang het hoofdbestanddeel van het bestaan, aangevuld met een bescheiden productie van gewassen op kleine akkertjes nabij de nederzetting. Naarmate er meer diersoorten werden gedomesticeerd werd het houden van dieren belangrijker, zoals runderen, varkens, honden en paarden. Een belangrijke innovatie is de productie en gebruik van aardewerk.

In Flevoland zijn de belangrijkste archeologische vondsten uit deze periode afkomstig uit Swifterbant, bij Emmeloord in de Noordoostpolder, en bij de Hoge Vaart/A27 in Almere. Op het grondgebied van Lelystad zijn onder andere in het tracé van de Hanzelijn vergelijkbare vondsten bekend. Deze Neolithische cultuur uit Flevoland en omgeving heeft de naam gekregen van zijn eerste vindplaats en wordt aangeduid als de Swifterbantcultuur (4800-3500 v.Chr.). Sporen van de jongere Trechterbekercultuur (de "Hunebedbouwers" 3500-2800 v.Chr.) zijn aangetroffen in Urk en in Zuidelijk Flevoland.

Vanaf 5500 v.Chr. leidt de stijging van het waterpeil in het IJsselmeerbekken ertoe dat de bewoningsmogelijkheden in Lelystad en omgeving steeds verder worden ingeperkt. Het gebied begint geleidelijk aan te 'verdrinken'. Naast de toename van het oppervlaktewater is vooral moerasvorming (veengroei) een belangrijke beperkende factor voor bewoning. Uiteindelijk is het grootste deel van Oostelijk Flevoland (inclusief Lelystad) vanaf ca. 3000 v.Chr. onbewoonbaar. Prehistorische vondsten uit de latere perioden (Bronstijd, IJzertijd) zijn in de Flevoregio dus uiterst schaars.

Middeleeuwen, post-Middeleeuwen en Nieuwe tijd

Door de stijgende zeespiegel ontstond de Zuiderzee, die door de eeuwen heen door talloze schepen is bevaren. De oudst bekende bootvorm was de kano, waaruit zich in de loop der tijd vele andere scheepsvormen voor specifieke vervoers- en transporttaken ontwikkelden. Deze ontwikkeling wordt onderzocht aan de hand van de grote hoeveelheid scheepswrakken – al dan niet met resten van de lading – die zich op de voormalige zeebodem van Flevoland bevinden. Ook in de bodem van de gemeente Lelystad bevinden zich een groot aantal scheepswrakken die deel uitmaken van dit naar Europese begrippen gigantische scheepskerkhof. De conserveringstoestand

is over het algemeen redelijk tot goed, en zij liggen doorgaans redelijk dicht aan de oppervlakte. De scheepswrakken zijn als bron van informatie over scheepsbouw, techniek en dagelijks leven in het verleden van grote betekenis.

Moderne tijd

Uit zeer recente tijd, de Tweede Wereldoorlog en kort daarna, zijn vondsten van vliegtuigwrakken bekend. De meeste vliegtuigwrakken zijn inmiddels geïdentificeerd en geruimd, maar tot op de dag van vandaag worden nog wel dieper liggende vondsten gemeld. Vanwege hun ouderdom en groeiende belangstelling zijn dit soort vondsten inmiddels ook van cultuurhistorische betekenis.

Vanwege het gevaar voor explosieven en munitie, en de kans op oorlogsgraven, dienen dit soort vondsten steeds in nauw overleg met het Ministerie van Defensie (Explosieven Opruimings Commando, EOC) te worden nagevolgd en geborgen.

De staat van het bodemarchief in Flevoland

Op basis van de inzichten in de geologische ontwikkeling van Flevoland is duidelijk dat het grondgebied van Lelystad vanaf de Late Steentijd (het laat-Mesolithicum, ca. 6500-5000 v.Chr.) vanuit het noordwesten geleidelijk aan is 'verdronken', en dat ook de hoogste gelegen delen van het gebied in het oosten in het laat-Neolithicum moeten zijn geïnundeerd. Tijdens de vorming van het huidige Flevoland zijn op de pleistocene ondergrond relatief dikke pakketten sediment afgezet. Tegelijkertijd resulteerde de toenemende invloed van het water plaatselijk ook in lokale erosie van die afzettingen. Deze omstandigheden hebben zowel voor- als nadelige gevolgen gehad voor het bodemarchief. Het voordeel is dat bewoningsresten relatief snel werden afgedekt met sediment en onder de (grond)waterspiegel terecht kwamen. Hierdoor waren de conserveringsomstandigheden, met name voor organische materialen, in principe gunstig. Daarnaast is van belang op te merken dat door de stapeling van (pre)historische landschappen waarin archeologische resten zeer goed geconserveerd kunnen zijn, de bewoningsgeschiedenis in de loop der tijd prachtig kan worden bestudeerd in relatie tot de dynamische landschappelijke ontwikkeling.

Een belangrijk nadeel van de geogenese van het gebied is dat veel archeologische resten op grote diepte liggen en zijn afgedekt, waardoor ze lastig traceerbaar zijn. Effectieve inventarisatie en waardering van archeologische vindplaatsen en contexten in afgedekte landschappen is daarom nog steeds problematisch; onderzoeksmethoden en -strategieën voor zgn. 'archeologische prospectie' zijn nog volop in ontwikkeling. In de afgedekte landschappen kunnen bewoningsresten en sedimenten ook door erosie aangetast of verdwenen zijn. De weinige vindplaatsen die bekend zijn, maken wel duidelijk dat de kwaliteit van de resten zeer goed is. Dit is vooral het geval bij de bewoningssporen uit het Mesolithicum en Neolithicum zoals aangetroffen bij Swifterbant. Hetzelfde geldt voor scheepswrakken; deze bevinden zich echter minder diep onder het huidige maaiveld dan de oudere sporen.

De gegroeide beleidspraktijk

De facto werken rijks- en provinciale overheden al "Malta-conform" – tenminste sinds de invoering van het Interimbeleid (2001) en in vele gevallen al sinds de Goedkeuringswet van 1996. Door het ontbreken en uitblijven van een formele wettelijke basis is er in de meeste provincies en gemeenten echter een beleidspraktijk gegroeid die niet op alle onderdelen recht doet aan de bedoeling van de komende Wamz. Dat wil zeggen: bij ruimtelijke ingrepen wordt in de meeste gemeenten weliswaar Malta-conform gewerkt, maar een en ander is vaak niet een bestuurlijke keuze die door de gemeente beleidsmatig onderbouwd is. Door gebrek aan kennis over de inhoud en werking van het bestel hebben veel gemeenten zich de afgelopen jaren laten leiden door het provinciale toetsingskader. Een groot deel van de Nederlandse gemeenten heeft de afgelopen jaren dus verzuimd een zelfstandig archeologiebeleid te ontwikkelen en/of richtlijnen op te stellen voor de afhandeling van AMZ-eisen in ruimtelijke ordeningsprocedures. Ondanks dat gemeenten formeel gesproken fungeerden als bevoegd gezag inzake de AMZ, was en is het provinciaal archeologiebeleid in vele gevallen richtingbepalend voor deze gemeenten. In een aantal provincies (waaronder tot voor kort ook Flevoland) is daardoor de beleidspraktijk ontstaan waarin de provincie niet alleen adviseert, maar ook sterk faciliteert bij uitvoerende taken op het terrein van de AMZ (schrijven en beoordelen van PvE's en Plannen van Aanpak, beoordelen van gemeentelijke ruimtelijke plannen, etc.).

Met de invoering van de Wamz verschuiven de taken en verantwoordelijkheden echter definitief naar het gemeentelijk niveau: gemeenten worden verplicht de verantwoordelijkheid voor archeologische waarden zelfstandig op zich te nemen en eigen archeologiebeleid te ontwikkelen. Na de wettelijke introductie van de Wamz (in de loop van 2007) start een overgangstermijn van twee jaar waarin van gemeenten wordt verwacht dat zij zelfstandig archeologiebeleid ontwikkelen.

De formele vaststelling van de invulling van de zorg voor het bodemarchief dient in een groot deel van de Nederlandse gemeenten nog plaats te vinden. Dit geldt ook voor Lelystad. In Lelystad is de laatste jaren de nodige ervaring opgedaan met de eisen van de AMZ (m.n. bij de ruimtelijke planvorming in de zogenaamde pijplijngebieden: Lelystad-Zuid, Houtribhoogte, Havenkwartier en Campuszone). Hierbij werd gebruik gemaakt van het provinciale toetsingskader. Gezien de op handen zijnde wettelijke verankering van de gegroeide

praktijk is het nu van belang dat de in dat kader ontwikkelde activiteiten en producten formeel worden vastgelegd in een eigen archeologiebeleid, dat structureel onderdeel wordt van de gemeentelijke organisatie.

[einde voorbeeldtekst]

6.2.2 Voorbeeldtekst 2: Houten (prov. Utrecht)

De kwaliteit van de informatie

Over de samenstelling van het bodemarchief van Houten is relatief veel bekend. Archeologisch onderzoek kent in Houten een lange traditie en sinds het einde van de jaren '70 van de vorige eeuw worden er al met grote regelmaat systematische veldverkenningen en booronderzoeken in de gemeente uitgevoerd. Dit heeft ertoe geleid dat op dit moment van het Houtense grondgebied ca. 1500 archeologische vindplaatsen (= 1700 waarnemingen) bekend zijn. Natuurlijk zijn al die vindplaatsen niet even belangrijk. Soms gaat het slechts om een losse vondst van een enkele potscherf. Alles bij elkaar geven al deze waarnemingen echter een redelijk gedetailleerd beeld van aard, variëteit en kwaliteit van het Houtense bodemarchief.

Hoge onderzoeksintensiteit en hoge vondstdichtheid betekenen dat via extrapolatie naar minder intensief onderzochte gebieden betrouwbare uitspraken over de archeologische verwachting gedaan kunnen worden.

Dankzij de, ten opzichte van de meeste andere Utrechtse gemeenten, grote onderzoeksdichtheid is het tevens mogelijk enige voorzichtige uitspraken te doen over de mate van bedreiging en het tempo van erosie van het Houtense bodemarchief.

De meeste bekende archeologische vindplaatsen liggen in Houten dicht aan het oppervlak. Het huidige maaiveld is op de meeste plaatsen gelijk aan dat in de Romeinse tijd. Alleen in het uiterste zuiden van de gemeente kunnen Romeinse en vroegmiddeleeuwse vindplaatsen afgedekt zijn met jonge sedimenten uit de Lek. De conservering van vindplaatsen uit die periode is in deze zone ook over het algemeen beter dan in het noorden van de gemeente waar de archeologische sporen meestal al voor een deel in de bouwvoor zijn opgenomen. Op de stroomruggen langs de Lek in het zuiden van de gemeente is door diezelfde afdekking de kans op onontdekte vindplaatsen daarom groter.

Over de eventuele prehistorische bewoning op de dieper gelegen crevasse-afzettingen en stroomruggen in het zuiden van de gemeente is nog vrijwel niets bekend. Om die reden wordt voorlopig een gematigde archeologische verwachting aangehouden. Deze afzettingen zijn tot nu gevrijwaard gebleven van grootschalige ingrepen waardoor nog vrijwel geen systematisch onderzoek hoefde plaats te vinden. De conservering van eventuele archeologische relictten wordt daar vanwege de diepere ligging onder het maaiveld als redelijk goed ingeschat.

Een groot deel van de stroomruggen in het noordelijke deel van de gemeente is in de laatste jaren bebouwd. Waar geen onderzoek in het kader van de nieuwbouw heeft plaatsgevonden, is het bodemarchief grotendeels verstoord of niet meer toegankelijk. In het oude dorp, in Tiellandt en in Houten-Zuid zijn enkele kleinere gebieden nog toegankelijk voor onderzoek. Vooral de zone tussen Molenzoom, het oude dorp en Tiellandt verdient voortdurende aandacht vanwege de bijzondere archeologische verwachting. Onder de bestaande bebouwing en bestrating in het oude dorp zijn de conserveringsomstandigheden waarschijnlijk nog redelijk gunstig, omdat over het algemeen niet diep is gefundeerd.

In de niet-bebouwde delen van de Houtense en Jutphase stroomruggen ligt de grootste concentratie archeologische vindplaatsen en monumenten binnen de gemeente. De sporen en vondsten liggen in, en direct onder, de bouwvoor. Sinds jaar en dag hebben deze vindplaatsen te lijden van agrarische bodembewerking. Dit geleidelijke proces van erosie van het bodemarchief is lastig te beheersen.

Onderzoeksgeschiedenis

Professioneel archeologisch onderzoek in Houten begon in 1957, toen bij rioleringswerkzaamheden voor de deur van café De Engel in de dorpskom de resten van een Romeinse villa werden gevonden. In de jaren daarna bleef het nog lang bij kleine waarnemingen en onderzoekjes waarbij lokale amateurarcheologen samenwerkten met de ROB (de huidige RACM). Zo werd aan de Tuurdijk een tweede Romeins stenen gebouw ontdekt en werden ook de funderingen van kasteel 't Goy, een van de oudste Utrechtse kastelen, in kaart gebracht.

Vanaf het midden van de jaren '70 van de twintigste eeuw startte de ROB met systematische veldkarteringen in het Kromme Rijngebied. In Houten sloten de amateurarcheologen met hun eigen inventarisaties aan op dat project. Opgravingen op grotere schaal begonnen in het midden van de jaren '80, toen in Houten de grootschalige woningbouw al in volle gang was. In Tiellandt en Wulven werden grote delen van Romeinse en vroegmiddeleeuwse nederzettingen door de ROB opgegraven. Via Molenzoom verplaatste de aandacht zich

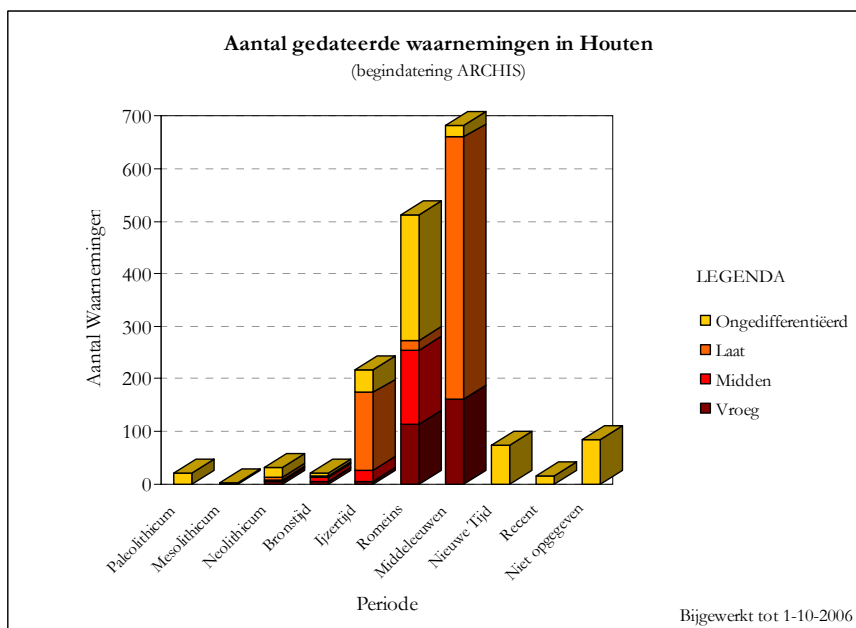
vervolgens naar Houten-Zuid. Vanaf het midden van de jaren '90 was er feitelijk pas echt sprake van een min of meer systematische aandacht voor het onderzoek van bedreigde vindplaatsen in de Vinex-wijken, en later ook in het kader van de spoorverbreding en aanpassingen. Het aantal vooronderzoeken en opgravingen in die periode bedraagt dan ook meer dan 60. Daaronder bevinden zich enkele tientallen onderzoeken van Romeinse en vroegmiddeleeuwse nederzettingsterreinen in Houten-Zuid en Loerik. Een deel van deze vindplaatsen hoefde overigens niet geheel te worden opgegraven. Verschillende nederzettingen of delen ervan konden worden ingepast en beschermd.

Dankzij de voortdurende aandacht voor het bodemarchief in Houten in de afgelopen 25 jaar, en zeker in de laatste 10 jaar, beschikken we over een dicht net aan waarnemingen, veldkarteringen en opgravingen. Meer dan in andere plaatsen in de provincie Utrecht is het mogelijk hieruit een betrouwbaar verwachtingsbeeld te extraheren.

Een grote handicap bij het samenstellen van de verwachtingskaart is dat het meeste onderzoek in Houten van voor het midden van de jaren '90 van de twintigste eeuw niet of nauwelijks is gepubliceerd. Soms valt al nauwelijks meer te achterhalen waar de opgravingsputten gelegen hebben, laat staan deze te projecteren op de sterk gewijzigde topografie. Bij de oudere onderzoeken is daarom hier en daar nog sprake van een omissie in het kaartbeeld.

Overzicht kenmerken van het Houtense bodemarchief

Geordend naar archeologische periode geven we in figuur 1 en tabel 1 een kort overzicht van de dichtheid en variëteit in archeologisch belangwekkende vindplaatsen en bijzondere vondstgroepen of andere kenmerken.



[figuur behorend bij voorbeeldtekst Houten] Figuur 1. Houten: de schaarse waarnemingen die aan Paleolithicum, Mesolithicum en Neolithicum worden toegeschreven betreffen over het algemeen niet precies te dateren losse vuursteenvondsten.

Tijd	Archeologische periode	Kenmerken Houtense bodemarchief
1800 – heden	Nieuwste tijd	Nieuwe Hollandse Waterlinie, molenplaatsen, buitenplaatsen en tuinen (Heemstede)
1500-1800 n.Chr.	Nieuwe tijd	Kastelen worden buitenplaatsen, boerderijplaatsen (voorgangers huidige boerderijen), ontwikkeling van de dorpskernen, molens, dijken en sluizen. Steenovens langs de Lek.
1050 - 1500 n.Chr.	Late Middeleeuwen	Ontginningsassen en nieuwe dorpen in de komgebieden (Schalkwijk), bedijkingen en terpen, ca. 15 kastelen en ridderhofsteden ('t Goy, Schonauwen, Wulven, Schalkwijk), kerken en kapellen, ontstaan van huidige dorpskernen. Vondsten: geglaazuurd aardewerk en steengoed, munten, religieuze voorwerpen (pelgrimsinsignes), kloostermoppen, dakpannen en leien
450 - 1050 n.Chr.	Vroege Middeleeuwen	Immigranten (Franken) vestigen zich in grotendeels verlaten gebied. Geleidelijke groei bevolking. Nieuwe nederzettingen, soms op plaats van Romeinse (Tiellandt). In 8 ^e en 9 ^e eeuw eerste bewoning op plaats van middeleeuwse dorpen (Houten, Loerik, 't Goy enz.). In de kern van Houten en 't Goy mogelijk woonplaatsen van de lokale Fries/Frankische elite. Vondsten: Karolingisch aardewerk, munten, maalstenen, wapens, sieraden, glaswerk, versierde benen gebruiksvoorwerpen, eerste voorwerpen met christelijke symbolen
12 v.Chr. - 450 n. Chr.	Romeinse tijd	Verspreide boerenerven ontwikkelen zich tot kleine nederzettingen met grafvelden. Inheemse nederzettingen onder invloed van Romeinen, plaatselijk stenen huizen (<i>villas</i>). Bevolking neemt snel toe. Alle stroomruggen in cultuur gebracht. Vele tientallen nederzettingen rond Houten. Vanaf eind 3 ^e eeuw echter snelle ontvolking. Kleine groepjes weten zich te handhaven bij de grootste nederzettingen. Vondsten: Romeins en inheems aardewerk, glas, munten, wapens, bouwmetaal, luxe voorwerpen, altaarstenen, grafstenen
800 - 12 v.Chr.	IJzertijd	Verspreide boerenerven op Houtense en Jutphase stroomruggen. Elders nauwelijks aanwijzingen voor bewoning tot 1 ^e eeuw voor Chr. Dan snelle toename van bevolking en uitbreiding van aantal vindplaatsen. Vondsten: aardewerk, maalstenen, glazen armbanden, Keltische munten
2000 - 800 v.Chr.	Bronstijd	Schaarse vondsten vanaf de overgang van Vroege naar Midden-Bronstijd op Houtense (Werkhovense) Stroomrug (vp 20 bij spoorlijn). Tot nu toe enkele locaties en losse vondsten. Vondsten: Hilversum aardewerk, bewerkt vuursteen en bronzen gebruiksvoorwerpen en wapens.
5300 – 2000 v.Chr.	Neolithicum (nieuwe steentijd)	Vondsten van de Klokbekecultuur (ca. 2200 voor Chr.) aangetroffen in de onderste vulling van een crevasse bij vp 20 bij de spoorlijn. In theorie oudere vondsten mogelijk op dekzandterrassen en crevassen ten zuiden van Schalkwijk). Een aantal niet precies te dateren vuursteenvondsten worden in Archis administratief in deze periode geplaatst.
8800 - 5300 v.Chr.	Mesolithicum (midden steentijd)	Nog niet aangetroffen (kan alleen in diepe ontsluitingen). Sommige niet precies te dateren vuursteenvondsten worden in Archis administratief in deze periode geplaatst.
300.000 – 8800 v.Chr.	Paleolithicum (oude steentijd, incl. de laatste ijstijd)	Nog niet aangetroffen (kan alleen in diepe ontsluitingen) Sommige niet precies te dateren vuursteenvondsten worden in Archis administratief in deze periode geplaatst.

[tabel behorend bij voorbeeldtekst Houten] Tabel 1. Houten: overzicht kenmerken bodemarchief per periode

Kennislacunes en de toekomst van het archeologisch onderzoek in Houten

Het archeologiebeleid van de gemeente Houten is gericht op een verstandig beheer van de aanwezige archeologische waarden, om te voorkomen dat unieke informatie over het verleden van Houten verloren gaat. Dit wordt geoperationaliseerd via het streven om behoudenswaardige archeologische resten in situ te behouden. Dit betekent inpassen in de ruimtelijke inrichting en vrijwaren van bodemverstorende ingrepen. Gezien de druk op de ruimte in de gemeente en andere maatschappelijke prioriteiten is dit niet altijd mogelijk. Is er sprake van behoudenswaardige archeologie dan zal deze op verantwoorde wijze opgegraven moeten worden.

Via de koppeling van het AMZ-beleid aan het ruimtelijke-orderingsbeleid is de gemeente in staat op tijd te signaleren waar zich mogelijk archeologische knelpunten voordoen en hier gepaste maatregelen voor te schrijven. De archeologische beleidskaart verbeeldt de huidige stand van kennis over het Houtense bodemarchief en de keuzes die gemaakt zijn bij het aanwijzen van gebieden met hoge waarden of een hogere of minder hoge verwachting. De gemeente realiseert zich dat dit een momentopname is en dat we nog lang niet alle facetten van het bodemarchief in Houten kennen.

Door toekomstig onderzoek kunnen bestaande lacunes geleidelijk worden opgevuld, maar zullen ongetwijfeld nieuwe vragen gesteld worden. Dit zal zijn invloed hebben op onze waardering van het bodemarchief en op individuele monumenten. Houten realiseert zich dat er behoefte is aan een bepaalde regie op de onderzoeken die in de gemeente worden uitgevoerd en aan een regelmatige evaluatie van de resultaten. Die evaluatie kan dan leiden tot een bijstelling van de beleidskaart. Een cyclus van vijf jaar lijkt daarvoor een realistische tijdsperiode.

Selectiecriteria en prioriteiten

Bij de afwegingen die de gemeente maakt over het al dan niet voorschrijven van (voor)onderzoek bij bouw- of inrichtingsplannen spelen de mogelijkheden tot kenniswinst een belangrijke rol. Archeologisch onderzoek is kostbaar en dient te leiden tot meer en betere kennis van het verleden. Natuurlijk is het resultaat niet altijd voorspelbaar, maar de gemeente wil in de komende jaren proberen het instrumentarium uit te bouwen om te komen tot een effectievere inzet op archeologie. Daarbij denken we aan de ontwikkeling van een lokale of regionale onderzoeksagenda en daaraan gekoppeld het transparanter maken van het selectiebeleid voor archeologisch waardevolle gebieden. In zo'n onderzoeksagenda krijgt het opvullen van kennislacunes met betrekking tot het Houtense bodemarchief extra aandacht. Hierbij kunnen we bijvoorbeeld denken aan:

- Het opsporen van vindplaatsen uit de vroege prehistorie, om meer grip te krijgen op de archeologische verwachting voor deze periode;
- Het vaststellen van de dichtheid en de verspreiding van de bewoning in de Bronstijd en de IJzertijd;
- Het onderzoek van nederzettingen uit de periode kort voor, en rond de komst van de Romeinen, om meer grip te krijgen op de relatie inheemse bevolking – Bataven – Romeinen.
- Het onderzoek van Romeinse nederzettingen met aanwijzingen voor steenbouw en/of een religieuze of militaire functie;
- Het onderzoek van vindplaatsen uit de 4^e -6^e eeuw na Chr. Over deze periode is onze kennis uiterst summier;
- Onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van de dorpen en de 15 bekende kasteellocaties.

[einde voorbeeldtekst]

7 De basistaken van de gemeente op het gebied van de AMZ

Op grond van de herziene Monumentenwet/ Wamz moet de gemeente er te allen tijde voor zorgen dat bij inrichtingsplannen en besluiten over bodemingrepen de archeologische belangen in kaart zijn gebracht en dat er in het afwegingsproces zorgvuldig mee is omgesprongen. De taken en bevoegdheden van de gemeente in het nieuwe bestel kunnen als volgt worden samengevat:

1. De gemeente houdt bij de vaststelling van bestemmingsplannen en beheersverordeningen rekening met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten archeologische resten/sporen (zie Monumentenwet, art. 38a);
2. In het bestemmingsplan kan in het belang van de archeologische monumentenzorg worden bepaald dat de aanvrager van een aanleg- of bouwvergunning, ontheffing of projectbesluit een rapport dient over te leggen waarin de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord in voldoende mate wordt vastgesteld (Monumentenwet, art. 39 en 40);
3. Via een stelsel van voorschriften en aanlegvergunningen geeft de gemeente aan welke voorwaarden zij verbindt aan ruimtelijke ingrepen in gebieden met een archeologische verwachting. Deze voorwaarden kunnen zeer uiteenlopend zijn, variërend van “geen gevolgen voor bouwen”, “eerst onderzoeken, dan bouwen” of “geen bodemverstoring, maar behoud in de bodem” ;
4. Aan de vergunning kunnen voorschriften worden verbonden, zoals het treffen van technische maatregelen waardoor archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden (art. 39, lid 3 sub a); het doen van opgravingen (art. 39, lid 3 sub b); de bodemingrepen te laten begeleiden door een archeologisch deskundige (art. 39, lid 3 sub c);
5. In haar hoedanigheid van bevoegd gezag toetst de gemeente de aan haar overgelegde archeologische rapporten en neemt op basis daarvan een selectiebesluit (wel/geen vervolgonderzoek);
6. De gemeente geeft via (standaard) richtlijnen of een Programma van Eisen (PvE) aan hoe dat onderzoek moet worden uitgevoerd¹⁴;
7. Besluiten van de gemeente die voortvloeien uit het AMZ-beleid staan volgens de gebruikelijke procedures (Awb) open voor beroep en bezwaar. In dat kader is het van belang dat in de herziene Monumentenwet ook rekening is gehouden met de financiële aansprakelijkheidsrisico's voor overheden (art. 42);
8. De kosten van archeologisch (voor)onderzoek zijn voor rekening van de aanvrager. Als er sprake is van behoudswaardige resten die door de geplande bodemingreep worden bedreigd, maar behoud daarvan niet mogelijk is, is de initiatiefnemer tevens verantwoordelijk voor de kosten van opgraving en uitwerking. Dit is het “veroorzakerprincipe” oftewel “de (bodem)verstoorder betaalt”;
9. Het staat de initiatiefnemer van een ruimtelijke ingreep (zowel gemeente als private opdrachtgevers) vrij om voor de uitvoering van alle vormen van archeologisch onderzoek zelf een keuze maken uit (vergunninghoudende) aanbieders op de archeologische markt. Gemeenten met een opgravingsvergunning kunnen archeologisch onderzoek ook in eigen beheer uitvoeren;¹⁵

¹⁴ De gemeente kan ervoor kiezen om hiervoor gebruik te maken van de eigen archeologische dienst (indien aanwezig) of de archeologische markt.

¹⁵ Gemeentelijke archeologische diensten en marktpartijen moeten daarbij aan dezelfde (KNA-)voorwaarden voldoen.

10. Het staat initiatiefnemers vrij de kosten van archeologisch onderzoek door te berekenen naar derden (de gemeente kan de kosten van archeologisch vooronderzoek bijvoorbeeld in de grondprijs doorberekenen, en dat geldt ook voor particuliere ontwikkelaars);
11. In haar hoedanigheid van bevoegd gezag ziet de gemeente er op toe dat de kwaliteit van alle archeologische werkzaamheden en producten is gewaarborgd (bijvoorbeeld volgens de normen van de beroepsgroep zoals geformuleerd in de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie/KNA);
12. De Monumentenwet (art. 41a) bevat een algemene ontheffing voor het (laten) verrichten van archeologisch vooronderzoek voor kleine ruimtelijke ingrepen ($\leq 100 \text{ m}^2$).¹⁶ De wetgever stimuleert dat gemeenten de vrijstellingsgrens/-grenzen echter zoveel mogelijk zelfstandig vaststellen, afhankelijk van de plaatselijke verwachting.¹⁷ De vrijstellingsgrenzen dient in de gemeentelijke beleidsnota inhoudelijk te worden onderbouwd en geoperationaliseerd in bestemmingsplanvoorschriften. Het is raadzaam de vrijstellingsgrens ook in de gemeentelijke monumenten-, erfgoed- of archeologieverordening op te nemen (afhankelijk van de opzet en reikwijdte van het betreffende document).

De herziene Monumentenwet/Wamz geeft de gemeente de nodige beleidsruimte bij de inhoudelijke en praktische invulling van de AMZ-taken. Een gemeentelijk archeologisch beleidsplan, beleidskaart en archeologieverordening zijn daarbij geen verplichting, maar vormen wel een vrijwel onmisbaar (en door Rijk en provincie gestimuleerd) instrument om de gemeentelijke keuzes voor alle betrokkenen helder te maken en inhoudelijk te onderbouwen. In haar rol van bevoegd gezag creëert de gemeente daarmee duidelijkheid over de omgang met archeologische waarden op gemeentelijk grondgebied, inclusief de eventuele financiële en organisatorische consequenties daarvan, zowel voor de gemeentelijke organisatie als voor derden. Dit mag worden opgevat als een vorm van goed bestuur.

Het Rijk verstrekt een bestuurslastenvergoeding aan gemeenten en provincies voor de aanloop- en uitvoeringskosten die gepaard gaan met de invoering van de herziene Monumentenwet/Wamz. Deze bestuurslastenvergoeding via het Gemeentefonds heeft een structureel karakter. Een aantal provincies subsidieert daarnaast de ontwikkeling van het gemeentelijk beleid, bijvoorbeeld door het geven van financiële bijdragen voor het ontwikkelen van een gemeentelijke waardenkaart of beleidsadvieskaart.

Gemeenten zijn verder zelf verantwoordelijk voor de wijze waarop zij de AMZ op het gemeentebudget laten drukken. Voor bijzondere gevallen, indien er sprake is van een archeologische vondst van nationale of internationale betekenis, is in de Monumentenwet een financiële rijksbijdrage voorzien – de zgn. rijksregeling excessieve kosten (zie verder par. 16.5). Gemeenten kunnen er ook voor kiezen om aan de archeologische “zorgplicht” een gemeentelijke subsidieregeling te verbinden of beleidsregels in te stellen waarmee nadelige financiële gevolgen voor de veroorzaker in bepaalde gevallen kunnen worden gecompenseerd (instelling gemeentelijk archeologiefonds; zie ook par. 8.2.7).

¹⁶ Deze vrijstelling geldt niet voor ingrepen op terreinen met de status van archeologisch monument (provinciale AMK-terreinen en rijksbeschermden archeologische monumenten).

¹⁷ Zo is bijvoorbeeld de archeologische waarde van historische kernen vaak hoog; zelfs kleine bodemingrepen kunnen hier een aanzienlijke versterking van het bodemarchief betekenen.

8 Bouwstenen voor het gemeentelijk archeologiebeleid

Zie ook:

→ Handreiking, hoofdstuk 3: Naar een gemeentelijk archeologiebeleid

8.1 Scenario's

Bij de uiteindelijke inrichting van het archeologiebeleid binnen de gemeente kan worden uitgegaan van drie scenario's. Scenario 1 is daarbij de basisvariant, waarin de gemeente in feite optreedt als uitvoeringsorgaan van het provinciaal ruimtelijk beleid. Scenario 2 is de variant waarbij de gemeente streeft naar een zekere autonomie, zowel bij het selecteren van archeologische waarden die beschermende maatregelen behoeven als bij de daaruit voortvloeiende acties. Scenario 3 is het meest uitgebreide scenario, waarbij de gemeente een eigen regie voert, en er in zijn maximale variant ook voor kan kiezen zelf de uitvoering van archeologisch onderzoek in eigen hand te nemen.

Bij elke van de scenario's hoort een bepaalde combinatie van beleidsinstrumenten. Na de toelichting op de keuze van het scenario (par. 8.1.1-8.1.3) worden in par. 8.2 de bijbehorende beleidsinstrumenten besproken en uitgewerkt.

De drie scenario's kunnen eventueel ook gezien worden als opeenvolgende stappen, indien gekozen wordt voor een stapsgewijze implementatie.

8.1.1 Scenario 1

De overwegingen om te kiezen voor scenario 1 kunnen zeer divers zijn en zijn veelal ingegeven door lokale omstandigheden en verbindingen. Het is verstandig daar in deze paragraaf wat langer bij stil te staan. Let daarbij op de volgende aspecten:

- De gegroeide situatie;
- Ruimtelijke ambities/opgaven
- Archeologisch-inhoudelijke overwegingen (leg relatie met hoofdstuk 6: Karakteristiek van het gemeentelijk bodemarchief)
- Financieel-pragmatische argumenten;
- Voeg toe: beschrijving provinciale kader en wisselwerking met gemeentelijke situatie

Voorbeeldtekst bij de keuze voor scenario 1

In [naam gemeente] zijn de komende jaren geen ingrijpende ruimtelijke ontwikkelingen te verwachten [omschrijving]. Het aantal bekende archeologische vindplaatsen is gering [aantal noemen]. Ook is er geen sprake van een groot oppervlak aan gebieden met een verhoogde archeologische verwachting op nieuwe vindplaatsen. Met het oog daarop kan worden volstaan met een archeologiebeleid dat voldoet aan de wettelijke eisen omtrent de integratie van archeologische waarden in de ruimtelijke ordening. Dit betekent dat het bijbehorende instrumentarium bestaat uit een basispakket van maatregelen ten behoeve van een goede ruimtelijke ordening.

Archeologische waarden worden vastgelegd in bestemmingsplannen, gekoppeld aan eisen bij vergunningsprocedures.

Wisselwerking met het provinciale archeologiekader

De gemeente heeft in de laatste jaren de nodige ervaring opgedaan met de eisen van de AMZ. Hierbij is gebruik gemaakt van het provinciale toetsingskader. Het provinciale beleid biedt voldoende basis voor de invulling van het gemeentelijke archeologiebeleid:

- Het provinciale kader is inhoudelijk toegesneden op het landschap en de aard van het bodemarchief in onze gemeente;
- Het provinciale beleid, neergelegd in [naam Provinciaal Omgevingsplan/Streekplan/etc.] biedt inhoudelijk voldoende ruimte voor de selectie en waardering van archeologische terreinen binnen de gemeente;
- De praktijk heeft geleerd dat de bestaande korte lijnen tussen provincie en gemeente over de archeologie een gunstig uitgangspunt vormen voor een constructief en doelgericht overleg tussen gemeente en provincie.

[einde voorbeeldtekst]

8.1.2 Scenario 2

De overwegingen om te kiezen voor scenario 2 kunnen zeer divers zijn en zijn veelal ingegeven door lokale omstandigheden en verbindingen. Het is verstandig daar wat langer bij stil te staan. Let daarbij op de volgende aspecten:

- De gegroeide situatie;
- Ruimtelijke ambities/opgaven;
- Het draagvlak voor cultuurhistorie (incl. archeologie) binnen de gemeente (historische vereniging, heemkundekring, amateurarcheologen);
- Financieel-pragmatische argumenten;
- Archeologisch-inhoudelijke overwegingen (leg relatie met hoofdstuk 6: Karakteristiek van het gemeentelijk bodemarchief);
- Licht toe wat wordt verstaan onder het onder punt 2 genoemde representatieve beeld van het gemeentelijk bodemarchief (naar periode en vindplaatstype)

Voorbeeldtekst bij de keuze voor scenario 2

De ruimtelijke ambities van de gemeente in de komende jaren zijn relatief groot [omschrijving]. Veel van de geplande projecten liggen in zones met een verhoogde kans op het aantreffen van nieuwe archeologische vindplaatsen of het aansnijden van reeds bekende [aantal noemen]. Enerzijds vormen de activiteiten binnen en buiten de bebouwde kom weliswaar een risico voor archeologisch erfgoed, gelijktijdig bieden ze mogelijkheden voor onderzoek naar het verleden, het in stand houden van monumenten en een betekenisvolle inrichting van de ruimte. Daarom willen we de archeologische monumentenzorg inbedden in het ruimtelijk beleid van onze gemeente, echter zonder dat dit disproportionele gevolgen heeft voor onze gemeente. Uitgangspunt daarbij is het vinden van een verantwoorde balans tussen enerzijds de wetenschappelijke en cultuurhistorische belangen en anderzijds de maatschappelijke en organisatorische uitvoerbaarheid op gemeentelijk niveau.

Met het oog daarop wordt voor de invulling van het gemeentelijk archeologiebeleid gekozen voor een aantal specifieke aanvullingen op het wettelijk verplichte basispakket. Het doel daarvan is te komen tot een archeologiebeleid dat voldoet aan de wettelijke eisen omtrent de integratie van archeologische waarden in de ruimtelijke ordening, maar waarin ook een aantal eigen cultuurhistorische accenten en prioriteiten worden gelegd, die de gemeente bij ruimtelijke planvorming voldoende zelfstandige beslissingsbevoegdheid bieden.

Vanuit dit voornemen is de keuze voor het hieronder beschreven pakket aan instrumenten te kwalificeren als een verantwoorde vorm van archeologisch risicomanagement. Door archeologie van meet af aan in ruimtelijke procedures te betrekken en waar mogelijk af te stemmen met andere gemeentelijke inrichtings- en besluitvormingsprocessen wordt vertraging bij ruimtelijke planvorming voorkomen en kosten bespaard. “Onaangename” verrassingen, met alle gevolgen van dien, worden zoveel mogelijk uitgesloten, zoals een kostbare, onvoorziene opgraving. Door bekende en te verwachten archeologische waarden op tijd in planprocedures in te brengen wordt bovendien de kans vergroot dat ze succesvol kunnen worden behouden.

Uitgangspunten

1. De gemeente stelt in overleg met de provincie een inhoudelijk toetsingskader vast te waarbij zij op het gebied van de AMZ zoveel mogelijk autonoom beslissingen kan nemen bij ruimtelijke planvorming;
2. Er worden door de gemeente zelf archeologisch waardevolle gebieden geselecteerd, waarbij het behoud van een representatief beeld van het gemeentelijk bodemarchief (naar periode en vindplaatstype) het uitgangspunt is;
3. Conform het rijks- en provinciaal beleid is behoud van archeologische waarden in situ het uitgangspunt;
4. Indien behoud niet mogelijk is, wordt een archeologische vindplaats opgegraven. Daarbij geldt het principe van “de veroorzaker betaalt”;
5. Archeologisch waardevolle terreinen binnen de gemeente worden planologisch vastgelegd in het bestemmingsplan en gekoppeld aan een stelsel van aanlegvergunningen en bouwvoorschriften;
6. Er wordt een archeologische waarden- en maatregelenkaart vastgesteld, die formeel richtinggevend wordt bij ontwikkeling van nieuwe, of het aanpassen van bestaande, ruimtelijke plannen. Deze kaart wordt regelmatig ge-updated op basis van nieuw vrijgekomen informatie;
7. Om te komen tot een verantwoorde afweging van de archeologische belangen bij beslissingen over ruimtelijke ingrepen bedient het gemeentelijke bestuur zich tijdens het doorlopen van de AMZ-procedure van deskundig advies van een

daartoe gekwalificeerd archeoloog. De eisen hiervoor staan omschreven in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie.

8. In haar rol van opdrachtgever van ruimtelijke ingrepen ontwikkelt de gemeente zich tot een goed opdrachtgever van archeologische werkzaamheden;
9. Bij de toetsing van archeologische producten (rapporten, Programma's van Eisen) die de gemeente in haar rol van bevoegd gezag worden overgelegd wordt rekening gehouden met in de beroepsgroep geldende kwaliteitseisen;
10. De gemeente ziet er op toe dat alle relevante informatie uit alle uitgevoerde archeologische procedures en projecten in de gemeente beschikbaar blijft - zowel voor de verdere ontwikkeling van gemeentelijk beleid, als voor presentatie en publicatie. Daarmee wordt tevens voorkomen dat de vergaarde kennis over het bodemarchief versnipperd raakt;
11. Er wordt een handleiding archeologie voor alle betrokken gemeentelijke afdelingen opgesteld.

[einde voorbeeldtekst]

8.1.3 Scenario 3

De overwegingen om te kiezen voor scenario 3 en/of een eigen archeologische dienst of afdeling kunnen zeer divers zijn en zijn veelal ingegeven door lokale omstandigheden en verhoudingen. Het is verstandig die in deze paragraaf toe te lichten. De volgende aspecten kunnen hierbij een leidraad zijn:

- *De gegroeide situatie (incl. evt. eigen archeologische traditie)*
- *Archeologisch-inhoudelijke overwegingen (leg relatie met hoofdstuk 6: Karakteristiek van het gemeentelijk bodemarchief);*
- *Ruimtelijke ambitie/opgaven;*
- *Financieel-pragmatische argumenten;*
- *Het draagvlak voor cultuurhistorie (incl. archeologie) binnen de gemeente (historische vereniging, beemkundekring, amateurarcheologen);*
- *Bijdrage aan het gemeentelijk imago;*
- *Voor gemeenten met een eigen uitvoerende dienst: de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de formele scheiding tussen beleid en uitvoering.*

Voorbeeldtekst bij de keuze voor scenario 3

De gemeente kent een rijke historie die onder andere tot uitdrukking komt in een grote dichtheid aan archeologische vindplaatsen en monumenten. In de gemeente is de ruimtelijke ontwikkelingsdruk groot, waardoor ook veel archeologische vindplaatsen op langere of kortere termijn bedreigd worden. De gemeente hecht grote waarde aan de cultuurhistorische identiteit en leefbaarheid van de woonomgeving. Met haar archeologiebeleid kiest de gemeente voor beheer en behoud van het zichtbare en onzichtbare erfgoed dat onlosmakelijk is verbonden met haar ontstaansgeschiedenis. De omgang met archeologische waarden maakt daarbij deel uit van een integraal erfgoedbeleid, dat zich uitstrekt over alle (zichtbare en niet-zichtbare) cultuurhistorische waarden in de gemeente (gebouwde monumenten, landschap, archeologie).

Vanwege het bestaande spanningsveld tussen ruimtelijke ontwikkelingsdruk en verantwoord beheer van het historisch erfgoed kiest de gemeente voor een actieve, coördinerende rol op het gebied van de archeologische monumentenzorg.

Bij de keuze voor inrichting van een eigen uitvoerende dienst:¹⁸

In de afgelopen jaren is gebleken dat de meest aansprekende resultaten worden behaald als ook beschikt kan worden over een slagvaardige uitvoeringsorganisatie, die in staat is de vele bodemingrepen binnen de gemeente op deskundige wijze te begeleiden. De gemeente acht het om die reden noodzakelijk de onder 8.2 genoemde instrumenten binnen de gemeentelijke organisatie verder te ontwikkelen. De gemeentelijke afdeling archeologie heeft daarbij zowel een coördinerende als een adviserende en uitvoerende rol.

[einde voorbeeldtekst]

¹⁸ Hiervoor is een opgravingsvergunning vereist.

8.2 Beleidsinstrumenten

Een verantwoord gemeentelijk AMZ-beleid bestaat uit een aantal vaste beleidsinstrumenten die de gemeente in staat stellen de vanuit het rijk opgedragen taken zo efficiënt mogelijk uit te voeren en, indien gewenst, de cultuurhistorische identiteit van de gemeente te versterken. Elk pakket stelt andere eisen op het punt van bestuurslasten en ambtelijke capaciteit.

Als de keuze voor een scenario is gemaakt zijn er verschillende combinaties van beleidsinstrumenten denkbaar. De kernvraag bij de keuze is hoe de gemeente haar nieuwe rol als bevoegd gezag voor de AMZ wil vormgeven. Op basis van de eigen situatie en ambitie kiest de gemeente voor het best passende pakket of combinatie van instrumenten. Zoals gezegd dient die keuze nauw gerelateerd te zijn aan de aard en omvang van het eigen bodemarchief, het programma van ruimtelijke projecten en ingrepen in de bodem, en de gemeentelijke ambitie op het gebied van cultuurhistorie en historische identiteit. Het gaat daarbij om de volgende onderdelen:

1. Bestemmingsplanvoorschriften en vergunningsvoorwaarden voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen;
2. Gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart;
3. Facetbestemmingsplan;
4. Archeologieverordening;
5. Onderzoeksgenda en selectiebeleid;
6. Voorlichting en informatie voor betrokkenen;
7. Nadere financiële regelingen of een archeologiefonds;
8. Opgravingsvergunning en uitvoering in eigen beheer;
9. Archeologisch depot en informatiecentrum.

Instrumenten	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
1. Bestemmingsplanvoorschriften etc.	X	X	X
2. Archeologische waarden- en verwachtingenkaart en/of beleids-/maatregelenkaart	—	(X)	X
3. Facetbestemmingsplan	(X)	(X)	(X)
4. Archeologieverordening	—	(X)	X
5. Onderzoeksgenda en selectiebeleid	—	(X)	X
6. Informatie en voorlichting	(X)	X	X
7. Financiële regeling/ archeologiefonds	—	(X)	(X)
8. Uitvoering in eigen beheer/opgravingsvergunning	—	—	(X)
9. Inrichting gemeentelijk archeologisch depot en/of informatiecentrum	—	(X)	(X)

Legenda:

— = niet van toepassing; X = noodzakelijk; (X) = naar keuze/ afhankelijk van situatie; (X) = aangeraden.

8.2.1 Bestemmingsplanvoorschriften en vergunningsvoorwaarden voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen

Met de invoering van de Wet ruimtelijke ordening (Wro 2008) is het bestemmingsplan ge(her)positioneerd als het centrale instrument binnen de ruimtelijke ordening voor de gemeente. Bij de vaststelling van een

bestemmingsplan of beheersverordening (zoals bedoeld in artikel 3.1 en 3.38 Wro) en de bestemming van de in het plan begrepen grond, dient de gemeenteraad rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten archeologische resten (Monumentenwet art. 38a). Voor de integratie van de AMZ in de ruimtelijke ordening is de opname van archeologische waarden in het bestemmingsplan dus een essentiële eerste stap.

Indien een bestemmingsplan op de onderstaande wijze tot stand is gekomen (we spreken in dat verband van een ‘archeologievriendelijk’ of ‘Malta-proof’ bestemmingsplan) kan de gemeente van de aanvrager van een bouw-, sloop-, of aanlegvergunning (‘de veroorzaker’) verlangen dat (nader) archeologisch (voor)onderzoek wordt verricht. De gemeente geeft via (standaard) richtlijnen of een Programma van Eisen (PvE) aan hoe dat onderzoek dient te worden uitgevoerd. De kosten van onderzoek komen voor rekening van de aanvrager (het veroorzakerprincipe). Het staat de aanvrager vervolgens vrij om voor de uitvoering van alle vormen van archeologisch onderzoek zelf een keuze maken uit (erkende) aanbieders op de archeologische markt.

Uitgangspunten:

1. De gemeente houdt bij de vaststelling van bestemmingsplannen rekening met de aanwezigheid van archeologische waarden en verwachtingen;
2. De op de plankaart opgenomen archeologische terreinen worden gekoppeld aan bouw-en aanlegvergunningen;
3. Het is niet verplicht om wettelijk beschermde archeologische terreinen (rijksmonumenten), provinciale attentiegebieden en provinciale archeologische monumenten op de plankaart aan te duiden. Met het oog op volledigheid van de informatie wordt echter geadviseerd de contouren daarvan op de plankaart op te nemen;¹⁹
4. In de *toelichting* op het bestemmingsplan wordt aangegeven waarom de aangewezen terreinen vanuit archeologisch oogpunt bescherming verdienen. Hier ligt een belangrijke relatie met het archeologiebeleid zoals geformuleerd in de gemeentelijke nota archeologie;
5. In de *planvoorschriften* wordt vastgelegd welke gevolgen de gemeente verbindt aan de aanwezigheid van archeologische waarden of verwachtingen bij geplande bouwactiviteiten of andere bodemverstoringen. Die gevolgen kunnen zeer uiteenlopend zijn, variërend van “geen gevolgen voor bouwen” via “eerst onderzoeken, dan bouwen” tot en met “geen bodemverstoring, maar behoud in de bodem”.
6. De voorwaarden voor het verlenen van bouw-, sloop en aanlegvergunningen worden hierop aangepast;
7. De wet geeft de gemeente de bevoegdheid vrijstelling te verlenen voor het (laten) verrichten van archeologisch onderzoek voor kleine ruimtelijke ingrepen van “huis-, tuin- en keukenniveau”.
8. Indien de gemeente bij de voorbereiding van een bestemmingsplan kosten moet maken ten behoeve van archeologisch (voor)onderzoek, kan zij die kosten onder bepaalde condities verhalen in het kader van de grondexploitatie.

Zie ook:

- Handreiking, hoofdstuk 4: De gemeente als bevoegd gezag: het bestemmingsplan centraal
- Voorbeeldbeleidsplan, hoofdstuk 11

¹⁹ Bij rijksmonumenten is een koppeling met de planvoorschriften (in ieder geval vanuit juridisch oogpunt) niet noodzakelijk, aangezien het beschermingsregime daarvan is geregeld via de Monumentenwet (d.w.z. het rijk treedt op als bevoegd gezag, niet de gemeente).

8.2.2 Archeologische waarden- en/of maatregelen/ beleidskaart

De gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingenkaart en/of beleids-/maatregelenkaart biedt een actueel overzicht van de stand van kennis van het gemeentelijk bodemarchief, en van de locaties en gebieden die in aanmerking komen voor planologische maatregelen gericht op behoud, inpassing en eventueel toekomstig onderzoek in het kader van verdere planontwikkeling. Aangegeven zijn alle archeologische waarnemingen, de belangrijkste uitgevoerde archeologische onderzoeken, bekende vindplaatsen en de gebieden waarvoor een verhoogde archeologische verwachting geldt. Daarbij zijn tevens aangemerkt de (potentieel) waardevolle locaties, waarvoor in de bestemmingsplannen, en eventueel ook op grond van de Monumentenverordening [*Erfgoed-/ archeologieverordening*] nadere voorwaarden gelden.

De belangrijkste legenda-eenheden zijn:

- Wettelijk beschermde monumenten;
- Provinciale aandachts- of attentiegebieden (meestal ook aangemerkt op de provinciale Archeologische Monumentenkaart (AMK));
- Overige terreinen met vastgestelde archeologische waarde;
- Gebieden met een verhoogde archeologische verwachting (bijvoorbeeld op basis van de Indicatieve kaart van Archeologische waarden, IKAW)
- Gebieden met een lage of geen archeologische verwachting (bijvoorbeeld omdat ze reeds verstoord of opgegraven zijn);
- Archeologische waarnemingen en vondstmeldingen;
- Verrichte archeologische onderzoeken.

Zie ook:

- Handreiking, hoofdstuk 4: Het bestemmingsplan centraal
- Handreiking, hoofdstuk 12: Archeologische basisinformatie
- Voorbeeldbeleidsplan, hoofdstuk 11

[NB1: Op een puur archeologische beleids-/maatregelenkaart wordt slechts beperkt aandacht besteed aan andere cultuurhistorische informatie binnen de gemeente. Desgewenst kan echter ook informatie worden toegevoegd over gebouwde monumenten (rijks- en gemeentelijke monumenten), historische landschapspatronen en andere lokale cultuurhistorische informatie. In plaats van een archeologische beleidsadvieskaart is dan sprake van een integrale Erfgoedkaart.]

[NB2: De RACM heeft richtlijnen opgesteld voor gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaarten. Deze zijn op te vragen bij de RACM. Een aantal provincies beschikt over een stimuleringsregeling voor het opstellen van gemeentelijke waardenkaarten of hebben daartoe het voornemen. Informeer hiernaar bij de betreffende provincie.]

8.2.3 Facetbestemmingsplan

Het op gestandaardiseerde wijze opnemen van de archeologische informatie in bestemmingsplannen vindt veelal pas plaats bij de actualisering ervan of bij de opstelling van een beheersverordening of het nemen van een projectbesluit. Een en ander kan betekenen dat in vigerende bestemmingsplannen archeologische informatie en voorschriften nog lange tijd blijven ontbreken. Zelfs al is de archeologische informatie op de beleids-/maatregelenkaart opgenomen, dan heeft deze nog geen automatische geldigheid binnen het planologisch proces. Om het risico van een langdurige discrepantie tussen beleidsintentie en -uitvoering weg te nemen, kan de gemeente besluiten de archeologische maatregelen die voortvloeien uit de beleidskaart via een facetbestemmingsplan archeologie in een keer voor alle bestemmingsplannen vast te leggen. Bij zo'n 'parapluplan' geldt de archeologische beleidsadvieskaart als plankaart.

Zie ook:

- Handreiking, hoofdstuk 4: De gemeente als bevoegd gezag: het bestemmingsplan centraal

8.2.4 Archeologieverordening [Monumentenverordening]

De gemeenteraad kan de principes van het gemeentelijk AMZ-beleid bij verordening vaststellen (Monumentenwet art. 38). Als aanvulling op de planologische maatregelen worden in een monumenten-, archeologie- of erfgoedverordening archeologische regels en gevallen vastgesteld. Daarnaast biedt een verordening de mogelijkheid om gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen.

In een archeologieverordening worden in ieder geval de volgende aspecten behandeld:

- criteria voor de selectie en de aanwijzing van archeologische monumenten of planologisch beschermde archeologische gebieden;
- de status van de gemeentelijke archeologische beleids- of waardenkaart;
- de rol van de monumentencommissie bij procedures en vergunningen voor planologisch beschermde archeologische gebieden, bijvoorbeeld in het kader van structuurvisies en bestemmingsplannen, en bij het afgeven van monumentenvergunningen;
- eventuele andere wijzen waarop deskundigheid wordt ingebracht bij de verdere ontwikkeling van het archeologiebeleid, inclusief toezicht en handhaving daarvan;
- de inbreng van archeologische waarden in stedenbouwkundige, structuur- en beeldkwaliteitsplannen, bijvoorbeeld via cultuurhistorische effectrapportages (CHER's).²⁰
- stimulerings-, subsidiemaatregelen en eventuele noodfondsconstructies voor particulieren;
- eventuele aanvullende maatregelen op het gebied van de archeologische zorg, zoals de instelling van een detectorverbod in archeologische gebieden (via de APV).

Zie ook:

→Handreiking Deel 3: Model erfgoedverordening

8.2.5 Onderzoeksagenda en selectiebeleid

Het uitgangspunt bij de formulering van het eigen archeologische selectiebeleid is het vinden van een verantwoorde balans tussen de wetenschappelijke en cultuurhistorische belangen enerzijds en de maatschappelijke en organisatorische uitvoerbaarheid op gemeentelijk niveau anderzijds. Niet alles kan en hoeft te worden behouden, maar de gemeente stelt zich wel ten doel om, complementair aan het rijks- en het provinciaal beleid, daarvoor een inhoudelijk onderbouwd, verantwoord programma vast te stellen.

Om de gemeente zoveel mogelijk autonoom prioriteiten kunnen laten stellen worden op basis van deskundig advies en transparante waardestelling door de gemeente zelf gebieden geselecteerd. Het uitgangspunt voor de te maken selectie kan daarbij zijn het behoud van een representatief beeld van het gemeentelijk bodemarchief (naar periode en vindplaatstype). Conform het rijks- en provinciaal beleid is behoud *in situ* van als behoudenswaardig geclassificeerde terreinen het uitgangspunt. Alleen als behoud niet mogelijk is wordt een archeologische vindplaats opgegraven. Daarbij geldt het principe van “de veroorzaker betaalt”.

Eventueel: De gemeente hecht daarnaast grote waarde aan de cultuurhistorische identiteit en leefbaarheid van de woonomgeving. Met haar archeologiebeleid kiest [naam gemeente] voor beheer en behoud van het zichtbare en onzichtbare erfgoed dat onlosmakelijk is verbonden met haar ontstaansgeschiedenis. De omgang met archeologische waarden maakt daarbij deel uit van het integraal gemeentelijke erfgoedbeleid.

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 3: Naar een gemeentelijk archeologiebeleid

→Handreiking, hoofdstuk 12: Archeologische basisinformatie

²⁰ Veel Cher's worden nog primair geschreven vanuit de invalshoek van de bovengrondse, zichtbare, gebouwde monumenten en structuren. Het archeologische aspect blijft vaak op de achtergrond en kan zonder de specifieke inbreng van archeologen niet in zijn volle potentie onder de aandacht worden gebracht.

8.2.6 Voorlichting en informatie voor betrokkenen

De gemeente voert een actief communicatiebeleid op het gebied van archeologie (loketfunctie), zodat de consequenties van haar beleid van meet af aan helder zijn voor grondeigenaren en gebruikers.

Archeologische informatie wordt steeds *up to date* gehouden en is gemakkelijk toegankelijk, bijvoorbeeld door de meest actuele versie van de archeologische beleids-/maatregelenkaart op te nemen in het gemeentelijk bodem- of vastgoedinformatiesysteem.

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 9: Inbedding van AMZ in de gemeentelijke organisatie

→Handreiking, hoofdstuk 12: Archeologische basisinformatie

In de 'geest van Malta' worden de resultaten van uitvoerend archeologisch onderzoek gebruikt om inwoners van de gemeente te informeren en bewust te maken van de geschiedenis van hun leefomgeving. Een goede samenwerking tussen enerzijds amateur-archeologen en lokale historici, en anderzijds de professionele uitvoerders wordt als onmisbaar gezien voor een goed functionerende archeologische zorg. De gemeente stimuleert daarbij dat lokale amateurarcheologen en vrijwilligers kunnen participeren in archeologische opgravingen op gemeentelijk grondgebied.

Zie ook: →Handreiking, hoofdstuk 16: Archeologie en publiek

8.2.7 Nadere financiële regelingen of een archeologiefonds

Bij de bekostiging van de AMZ is het van belang een onderscheid te maken tussen de algemene uitvoeringskosten van het gemeentelijke beleid en projectgebonden uitvoeringskosten. De eerste kunnen worden gezien als apparaatskosten (eventueel op te vatten als de bestuurslasten), noodzakelijk voor het nakomen van de generieke gemeentelijke taakstelling. Via een uitkering uit het gemeentefonds komt het rijk gemeenten tegemoet in de bestuurslasten.

De projectgebonden uitvoeringskosten zijn de kosten van het doorlopen van het archeologisch proces om het behoud van informatie te garanderen en/of te komen tot een verantwoorde afweging van belangen. In tegenstelling tot de generieke kosten, zijn deze in de meeste gevallen direct te relateren aan individuele bouw- en inrichtingsprojecten. Binnen deze projecten kan vervolgens weer een onderscheid gemaakt worden tussen gemeentelijke projecten (bijvoorbeeld voor de inrichting van de openbare ruimte), projecten van andere overheden, private initiatieven en alle gradaties daartussenin. Binnen de bestaande wet- en regelgeving staan de gemeente verschillende mogelijkheden voor het doorberekenen van de archeologiekosten in niet-gemeentelijke projecten ter beschikking. Te denken valt aan het verrekenen van archeologiekosten via de gronduitgifte, exploitatieovereenkomsten of een vorm van baatbelasting. Via het veroorzakerprincipe kan de gemeente de benodigde archeologische werkzaamheden in private projecten aan de initiatiefnemer van de ruimtelijke ingreep opdragen. De gemeente stelt in dat soort gevallen overigens wel de randvoorwaarden op waarbinnen die werkzaamheden dienen plaats te vinden (via een Programma van Eisen, en eventuele aanvullende kwaliteitseisen).

Met de implementatie van het gemeentelijk beleid en de bijbehorende vergunningsvoorschriften kan de gemeente in belangrijke mate invulling geven aan het veroorzakerprincipe. Van initiatiefnemers van ruimtelijke ingrepen kan op basis daarvan verlangd worden dat zij de kosten van benodigde archeologische maatregelen en werkzaamheden voor hun rekening nemen.

Ook de gemeente zelf is echter een belangrijke initiatiefnemer van ruimtelijke ingrepen en zal daar dus ook naar moeten handelen. Dit betekent dat in de gemeentelijke projectbegrotingen voor projecten gelegen in de hoge en gematigde verwachtingsgebieden de benodigde reserveringen voor archeologisch

vervolgonderzoek zullen moeten worden gemaakt. De gemeente heeft daarbij ook een belangrijke voorbeeldfunctie.

Daarnaast zal de gemeente een standpunt moeten formuleren over de wijze van financiering van onderzoekskosten indien archeologische vondsten gedaan worden bij niet-vergunningplichtige projecten of ingrepen die binnen de vastgestelde vrijstelling van onderzoek vallen; dat wil zeggen: in het geval van kleine ingrepen in de gebieden met een lage en gematigde verwachting, of bij toevalsvondsten in gebieden met een lage verwachting.

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 15: Kosten en financiering

8.2.8 Opgravingsvergunning en onderzoek in eigen beheer

De gemeente hecht grote waarde aan de wisselwerking tussen het AMZ-beleid, de uitvoering van het onderzoek zelf en de presentatie van de resultaten. Via die wisselwerking wordt een samenhangende visie ontwikkeld op de eigen historie, die optimaal kan bijdragen aan de identiteit van de gemeente. De gemeente kiest er dan ook voor om de regie met betrekking tot het noodzakelijke onderzoek binnen de gemeente in eigen hand te nemen en een actieve partij te zijn bij uitvoering van onderzoek en opgravingen. De gemeente beschikt zelf over een vergunning voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek. De archeologische dienst of afdeling is toegerust om zelfstandig onderzoek te verrichten en de resultaten daarvan uit te werken en te publiceren. De inzet van lokale vrijwilligers wordt daarbij gewaardeerd en gestimuleerd.²¹

Archeologische werkzaamheden waarvoor de gemeente zelf (mede)opdrachtgever is worden door de afdeling uitgevoerd. Daarnaast stelt de afdeling Programma's van Eisen op voor archeologisch onderzoek dat door andere partijen op gemeentelijk grondgebied moet worden uitgevoerd en integreert de resultaten daarvan in het eigen gemeentelijke informatiesysteem. Op gezette tijden wordt al het uitgevoerde onderzoek geëvalueerd, en zal op basis daarvan het gemeentelijk selectiebeleid en de eigen onderzoeksagenda worden bijgesteld.

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 7: De gemeente als uitvoerder

8.2.9 Archeologisch depot en informatiecentrum

Archeologische vondsten uit opgravingen worden eigendom van de provincie waar zij zijn gevonden. Zij dienen binnen twee jaar na afronding van het veldwerk te worden overgedragen aan het provinciaal depot voor bodemvondsten, inclusief de bijbehorende documentatie. Indien de gemeente beschikt over een gemeentelijk archeologisch depot wordt de gemeente eigenaar van archeologisch vondsten uit de opgravingen die op gemeentelijk grondgebied plaatsvinden. De provincie beslist over de aanwijzing van gemeentelijke archeologische depots. Een gemeentelijk depot wordt beheerd door de gemeentelijke dienst of afdeling archeologie.²² Deze draagt ervoor zorg dat aan alle eisen op het gebied van beheer en documentatie wordt voldaan, zoals geformuleerd in de Monumentenwet en de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

²¹ Toelichting: sinds de professionalisering van het archeologische bestel is de werkzaamheid van amateurarcheologen aan strikte regels gebonden. Alleen in uitzonderingsgevallen mogen zij zelfstandig gravend onderzoek verrichten. Hiervoor is toestemming van de RACM nodig (voor voorwaarden en aanvraag, zie www.racm.nl). Meewerken bij professionele opgravingen is nog steeds mogelijk, maar dient conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie te geschieden onder toezicht van een (KNA-) erkend leidinggevende.

²² Ook beheer door een andere instantie, zoals een museum, behoort tot de mogelijkheden.

De gemeentelijke archeologielcollectie speelt een belangrijke rol in de beeldvorming over het eigen verleden. Als leverancier van voorwerpen vormt zij inspiratiebron voor museumtentoonstellingen andersoortige presentaties. Ook biedt de collectie onvervangbaar vergelijkingsmateriaal voor toekomstig onderzoek, zowel binnen de gemeentegrenzen als daarbuiten.

Zie ook:

- Handreiking, hoofdstuk 5: “Archeologische vondsten: van wie zijn ze eigenlijk?”
- Handreiking, hoofdstuk 7: De gemeente als uitvoerder
- Handreiking, hoofdstuk 16: Archeologie en het publiek

DEEL III UITVOERING

9 Het gemeentelijk archeologiebeleid in de praktijk

Met het opstellen van deze beleidsnota is het kader geformuleerd voor de realisatie van het gemeentelijk beleid op het gebied van de archeologische monumentenzorg. Voor een succesvolle archeologische monumentenzorg is echter meer nodig dan een kader. Het komt daarbij vooral aan op een zorgvuldige en pragmatische uitvoering. In het laatste deel van deze nota wordt daarom stilgestaan bij de wijze waarop de gemeente de komende jaren het beleid concreet wil gaan invullen.

Circa 40, voornamelijk grote gemeenten, hebben er voor gekozen niet alleen beleidsmatige, maar ook uitvoerende en onderzoekstaken op het gebied van de archeologie op zich te nemen. Zij beschikken over een eigen gemeentelijke archeologische dienst of afdeling. Deze diensten en afdelingen zijn verenigd in het Convent van Gemeentelijk Archeologen (CGA).²³ Enkele daarvan hebben met omliggende gemeenten een gemeentelijk samenwerkingsverband afgesloten, waarbij de betreffende dienst/afdeling tegen betaling AMZ-taken in een of meer buurgemeenten coördineert (en vaak ook uitvoert).²⁴ Hiervoor moet een formele bestuursamenwerking worden afgesloten. *Het Convent van Gemeentelijk Archeologen (CGA) is een voorstander van intergemeentelijke constructies, omdat met minimale middelen een maximaal rendement kan worden bereikt en de archeologie een herkenbaar lokale/regionale uitstraling krijgt.*

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op een aantal uitvoeringsaspecten die voor de gemeente de meeste aandacht en inzet zullen vereisen. Achtereenvolgens zijn dit:

- Het zgn. AMZ-proces: het proces van informatie-inwinning, afweging en besluitvorming over archeologische waarden bij ruimtelijke ingrepen en nieuwe ontwikkelingsprojecten (hoofdstuk 10);
- Voorschriftcategorieën en wijze van opneming van archeologische waarden in bestemmingsplannen (hoofdstuk 11);
- De voorbereiding en uitvoering van archeologische onderzoek in de gemeente en het toezicht op de kwaliteit (hoofdstuk 12);
- Inpassing en visualisering van archeologie in nieuwbouw- en inrichtingsprojecten (behoud *in situ*) (hoofdstuk 13);
- Informatievoorziening en kennismanagement (hoofdstuk 14) ;
- De positionering van AMZ-taken in de gemeentelijke organisatie (hoofdstuk 15);
- Financiering (hoofdstuk 16).

²³ www.gemeente-archeologen.nl

²⁴ Gemeentelijke archeologische diensten en archeologische bedrijven dienen aan dezelfde (KNA-) kwaliteitseisen te voldoen. Gemeentelijke diensten zijn gehouden aan overheidsrichtlijnen voor het tegengaan van oneerlijke concurrentie tussen markt en overheid.

10 Het AMZ-proces: onderzoek in stappen

10.1 Procedure

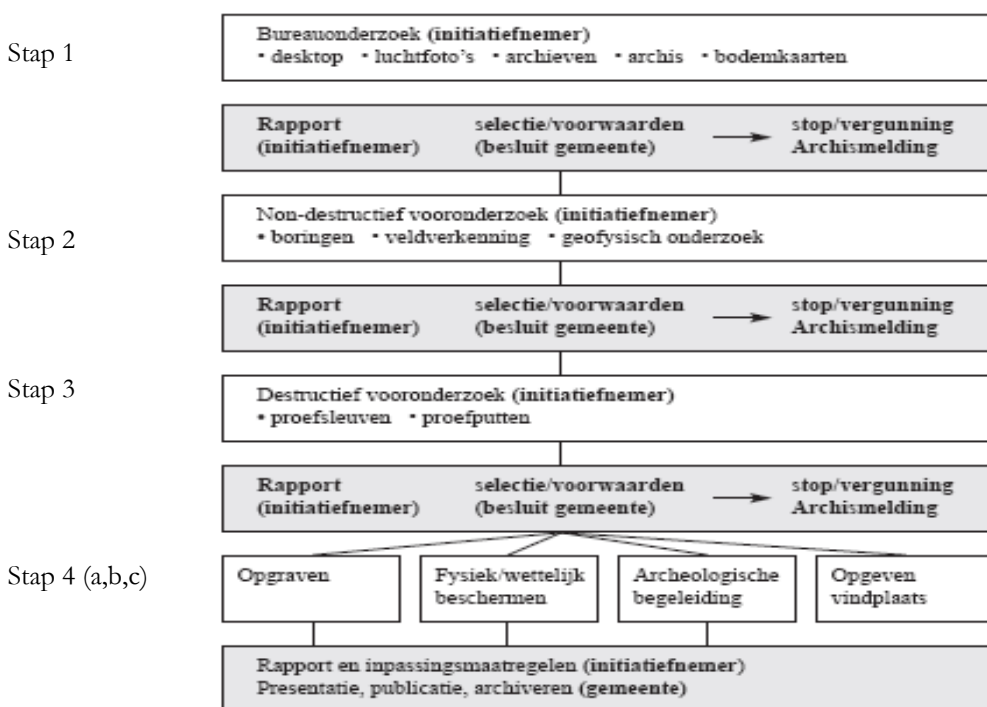
Het AMZ-proces is een vorm van trechtering, waarbij begonnen wordt met betrekkelijk eenvoudige onderzoeksmethoden en de meer complexe en kostbare werkzaamheden pas later in het proces alleen worden toegepast op vindplaatsen die deze investeringen waard zijn. Zo wordt via een proportionele inzet van middelen gekomen tot een afweging van het archeologische belang in het kader van de ruimtelijke ordening.

Het proces dat binnen de gemeente moet leiden tot de vraag of er binnen een aangewezen archeologische zone een bouw-, sloop- of aanlegvergunning kan worden verleend, is onder te verdelen in een aantal stappen, het zgn. archeologische stappenplan. Zolang archeologische terreinen en verwachtingszones niet in de bestemmingsplannen zijn opgenomen, geldt dit stappenplan ook bij bestemmingsplanwijzigingen en vrijstellingsbesluiten.

Iedere stap eindigt met de afweging of er voldoende informatie is om een verantwoorde beslissing over eventuele vervolgacties te kunnen nemen. Als er niet voldoende bekend is over de aard en kwaliteit van de archeologische resten (en dus over de gevolgen van de geplande ingreep) kan de gemeente verlangen dat de initiatiefnemer onderzoek laat verrichten waarmee de benodigde informatie wordt verzameld over de aard en kwaliteit van de aanwezige archeologische resten. Op basis van het onderzoeksrapport daarover neemt de gemeente een besluit over het al dan niet verlenen van een vergunning en of daaraan nadere voorwaarden worden verbonden (zoals het verrichten van verder onderzoek, aanpassing van het plan, of een eventuele opgraving).

Voor uitgebreide toelichting van de stappen in het AMZ-proces, zie:
 → Handreiking, Bijlage 6: Het AMZ-proces

Schematische voorstelling van het AMZ-proces



10.2 Randvoorwaarden

- Voor alle stappen geldt dat de uitvoering ervan dient plaats te vinden conform specificaties vastgelegd in de protocollen en leidraden van de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA);
- Voor de stappen 2, 3, en 4 geldt dat uitvoering is voorbehouden aan bedrijven met een zgn. opgravingsvergunning;
- De uitvoering van stap 2 vindt plaats op basis van een door een senior-archeoloog opgesteld Plan van Aanpak;
- De uitvoering van werkzaamheden in het kader van de stappen 3 en 4 vindt plaats op basis van een door het bevoegd gezag opgesteld of goedgekeurd Programma van Eisen (PvE). Dit geldt zowel voor opgraven als voor inpassingsmaatregelen en archeologische begeleiding;
- Besluiten om een archeologische vindplaats op te geven (= geen nader onderzoek nodig; vaak aangeduid als “deselectie”) worden door het bevoegd gezag genomen op basis van een (KNA-conform) selectie-advies van een erkende archeologische instelling.

10.3 Gemeentelijk afwegingskader

[Indien dit al mogelijk is worden de stappen in het archeologisch proces nader uitgeschreven/gespecificeerd op basis van de gemeentelijke situatie/organisatie. Besteed daarbij aandacht aan:

- de beschikbare (of te ontwikkelen) instrumenten (bestemmingsplannen, gemeentelijke waardenkaart, beleidskaart)
- selectiecriteria op basis van het beschikbare (of te ontwikkelen) inhoudelijk afwegingskader (in relatie tot gekozen scenario 1-3 in hoofdstuk 8)
- Praktische consequenties: wel of geen onderzoekseisen (zie ook hoofdstuk 11, par. 6)
- de gemaakte (of te maken) keuze voor inzet van expertise: hoe/wat kan intern, wanneer/wat moet extern (leg relatie met hoofdstuk 15: Positionering van de AMZ binnen de gemeentelijke organisatie, met name par. 15.1 en 15.2.]

Voor informatie over het AMZ-proces en de uitwerking van het stappenplan, zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 13: Het AMZ-proces: onderzoek in stappen

→Handreiking, Bijlage 2: Stappenplan/beslisprotocol

→Handreiking, Bijlage 6: Het AMZ-proces

→Voorbeeldbeleidsplan, hoofdstuk 11 (toelichting bij bestemmingsplanartikelen)

11 Wijze van opnemen van archeologische waarden en verwachtingen in bestemmingsplannen

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 4: De gemeente als bevoegd gezag (1): Het bestemmingsplan centraal

11.1 Kader

Voorbeeldtekst:

Ondanks de toegenomen aandacht voor archeologie en cultuurhistorie is het een illusie te denken dat het mogelijk is elk overblijfsel uit het verleden te onderzoeken of te beschermen. Niet elke vierkante meter van de bodem in [naam gemeente] kan worden ontzien, ook niet als daar mogelijk sporen uit het verleden in aanwezig zijn. Gekozen is voor een verscherpte aandacht voor, en het stellen van duidelijke voorwaarden aan, ingrepen in de bodem van de archeologisch meest waardevolle delen van het gemeentelijke grondgebied. De gemeente streeft er daarbij naar om haar AMZ-beleid, en de vertaling daarvan in het ruimtelijk beleid, zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij het vastgestelde rijks- en provinciale beleid.

[einde voorbeeldtekst]

[voeg toe: koppeling/ wisselwerking met gemeentelijke en/ of provinciaal afwegingskader, eventuele waardenkaart, beleids/ maatregelenkaart, verordening, e.d]

11.2 Bestemmingsplanvoorschriften

BELANGRIJK:

- *Onderstaande teksten zijn voorbeeldteksten. De genoemde categorieën en de daaraan gekoppelde oppervlaktes en dieptes zijn toegesneden op een bestaande gemeentelijke situatie en hebben dus geen algemene geldigheid;*
- *De uiteindelijke keuze is een vorm van maatwerk die samenhangt met de specifieke gemeentelijke situatie (gemeentelijk draagvlak, ruimtelijke druk, aard van het bodemarchief, grondgebruik, etc.) en onderbouwd is met een gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingenkaart en beleids/ maatregelenkaart.*
- *De verwijzing naar de gemeentelijke monumentenverordening dient te worden verwijderd indien de gemeente daar niet over beschikt.*

Voorbeeldtekst

Hieronder worden voorstellen geformuleerd voor een indeling in vijf archeologische voorschriftcategorieën, te gebruiken in bestemmingsplannen en vergunningenprocedures. Daarbij is getracht een verantwoorde balans te vinden tussen enerzijds de wetenschappelijke en cultuurhistorische belangen en anderzijds de maatschappelijke en organisatorische uitvoerbaarheid. De voorgestelde voorschriften zijn daarbij zoveel mogelijk proportioneel afgestemd op de omvang van de eventuele ingreep, in combinatie met de kans dat daarbij belangwekkende en informatieve overblijfselen zullen worden aangetroffen. In deze waardevolle archeologische gebieden zal, in lijn met de herziene Monumentenwet/Wamz van toekomstige initiatiefnemers een (financiële) inspanning gevraagd kunnen worden om resten uit het verleden veilig te stellen.

In de gemeentelijke monumentenverordening is de mogelijkheid opgenomen om gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen. Daarmee wordt de gemeente bij het veiligstellen van terreinen van de hoogste archeologische waarde minder afhankelijk van de daadkracht van het rijk in dezès. Een aantal terreinen van archeologische waarde komt in aanmerking voor bescherming. De monumentstatus biedt extra bescherming, aangezien monumenten niet vallen onder de algemene vrijstelling van onderzoeksplicht voor bodemingrepen kleiner dan 100m² (herziene Monumentenwet). Bij bepaalde vindplaatsen kunnen namelijk ook kleine ingrepen een aanzienlijke schade aan het bodemarchief toebrengen.²⁵

²⁵ Opmerking: de wetgever stimuleert dat gemeenten de vrijstellingsgrens zoveel mogelijk zelfstandig vaststellen, afhankelijk van de plaatselijke situatie (zie ook hfst. 7, punt 11).

Via de monumentenverordening wordt ook de gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart bekrachtigd en zal de koppeling worden geformaliseerd tussen de planologische procedures en andere beleidsvelden die raakvlakken hebben met de archeologie. Zowel in de bestemmingsplannen als in de monumentenverordening wordt een algemene bepaling opgenomen die het in het geval van vergunningvrije situaties toch mogelijk maakt om op terreinen van de categorieën 1-5 archeologische waarnemingen te doen.

[einde voorbeeldtekst]

11.3 Toelichting op de voorschriftcategorieën (voorbeeldteksten)

BELANGRIJK:

- *Onderstaande teksten zijn voorbeeldteksten. De genoemde categorieën en de daaraan gekoppelde oppervlaktes en dieptes zijn toegesneden op een bestaande gemeentelijke situatie en hebben dus geen algemene geldigheid;*
- *De uiteindelijke keuze is een vorm van maatwerk die samenhangt met de specifieke gemeentelijke situatie (gemeentelijk draagvlak, ruimtelijke druk, aard van het bodemarchief, grondgebruik, etc.) en onderbouwd is met een gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingenkaart en beleids/maatregelenkaart.*

In de bestemmingsplanvoorschriften zal, conform de herziene Monumentenwet/Wamz, een regeling voor de omgang met archeologische waarden worden opgenomen. Op basis van de gemeentelijke archeologische beleidskaart wordt voorgesteld om een nadere onderverdeling te maken in vijf categorieën van voorschriften:

1. **Wettelijk beschermd archeologisch monument.** Archeologische resten die vanuit nationaal oogpunt behouden dienen te blijven en derhalve als monument beschermd zijn ingevolge art. 3 van de Monumentenwet of waar deze wordt voorbereid. De wettelijke bescherming verbiedt hier de meeste bodemversturende activiteiten, tenzij de Minister van OCW hiervoor vooraf vergunning verleent. Op grond van de gemeentelijke monumentenverordening bestaat de mogelijkheid hieraan ook gemeentelijke monumenten toe te voegen en daar een vergelijkbaar beschermingsregime aan te verbinden.
2. **Gebied of terrein van archeologische waarde.** In eerdere onderzoeken is reeds aangetoond dat in deze zones hoge concentraties archeologische resten voorkomen, die als behoudenswaardig gekarakteriseerd kunnen worden.
3. **Gebied met een hoge archeologische verwachting.** In deze gebieden geldt op basis van geologische en bodemkundige opbouw en aangetroffen archeologische vondsten en relictten een hoge archeologische verwachting. Dat wil zeggen dat in deze gebieden sprake is van een hoge concentratie archeologische vindplaatsen met goede conserveringsomstandigheden. De kans op het aantreffen van archeologische vondsten bij bodemingrepen is dus zeer groot.
4. **Gebied met een gematigde archeologische verwachting.** In deze gebieden geldt op basis van geologische en bodemkundige opbouw, en aangetroffen archeologische vondsten en relictten een middelhoge archeologische verwachting. Deze zones en gebieden waren net als de gebieden met een hoge verwachting in principe geschikt voor bewoning, echter de conserveringsomstandigheden zijn minder gunstig. In deze gebieden is de dichtheid aan vindplaatsen beduidend lager dan in de gebieden met een hoge verwachting.
5. **Gebied of terrein met lage of geen archeologische verwachting of gedeselecteerde gebieden.** Het gaat hierbij om gebieden waar op archeologische en landschappelijke gronden de kans op behoudenswaardige archeologische relictten uiterst klein wordt geacht. Hieronder vallen tevens de gebieden waar het bodemprofiel als gevolg van sanering, ontgroning, onderkeldering of zware fundering zodanig verstoord is, dat eventuele archeologische resten als verloren beschouwd mogen worden, of in ieder geval zodanig zijn aangetast dat zij niet meer voor onderzoek of bescherming in aanmerking komen. Tenslotte vallen hieronder ook de zgn. gedeselecteerde gebieden. Hieronder worden verstaan: gebieden of terreinen waar het bevoegd gezag (gemeente, provincie of RACM) heeft vastgesteld dat geen verder onderzoek hoeft te worden verricht.

De vertaling naar de bestemmingsplanvoorschriften *kan* als volgt worden gedaan:

NB: de artikelnummers verwijzen naar de voorbeelden van bestemmingsplanksten in par. 11.5

Categorie 1: Beschermd archeologisch monument

Deze terreinen zijn op basis van de Monumentenwet 1988 aangewezen als beschermd archeologisch monument, of staan op de voorlopige lijst. Het beschermingsregime voor deze monumenten staat los van het bestemmingsplan, zij het dat het voorgestelde artikel 24b hierop eveneens van toepassing kan worden gemaakt. Wel zijn terreinen die onder dit regime vallen opgenomen op de plankaart.

Categorie 2: Gebied of terrein met de (dubbel) bestemming “van archeologische waarde”

Op deze terreinen rust een voorschrift om aanlegvergunning als in artikel 21a en de bepaling opgenomen onder artikel 24b. Het vrijstellingscriterium voor bodemingrepen en te bebouwen oppervlakten van plangebieden ligt in dit geval bij ingrepen kleiner dan [100 m^2 en/of niet dieper dan $0,5\text{ m} - mv$]²⁶. Er wordt dus ontheffing verleend wanneer een of beide drempels niet worden overschreden. Een vergunning is vereist wanneer beide drempels worden overschreden.

Categorie 3: Gebied of terrein met de (dubbel)bestemming “hoge archeologische verwachting”

Op deze terreinen rust een voorschrift om aanlegvergunning als aangegeven in art. 21b. Het vrijstellingscriterium voor bodemingrepen en te bebouwen oppervlakten van plangebieden ligt in dit geval bij ingrepen van kleiner dan [500 m^2 en/of niet dieper dan $0,5\text{ m} - mv$]²⁷. Er wordt dus ontheffing verleend wanneer een of beide drempels niet worden overschreden. Een vergunning is vereist wanneer beide drempels worden overschreden.

Categorie 4: Gebied of terrein met de (dubbel)bestemming “gematigde archeologische verwachting”

Op deze terreinen rust een voorschrift om aanlegvergunning zoals aangegeven in art. 21c. Het vrijstellingscriterium voor bodemingrepen en te bebouwen oppervlakten van plangebieden ligt in dit geval bij ingrepen [*kleiner dan 5.000 m^2 en/of niet dieper dan $1\text{ m} - mv$*]²⁸. Er wordt dus ontheffing verleend wanneer een of beide drempels niet worden overschreden. Een vergunning is vereist wanneer beide drempels worden overschreden.

Categorie 5: Gebied of terrein “zonder, of met een lage archeologische verwachting”

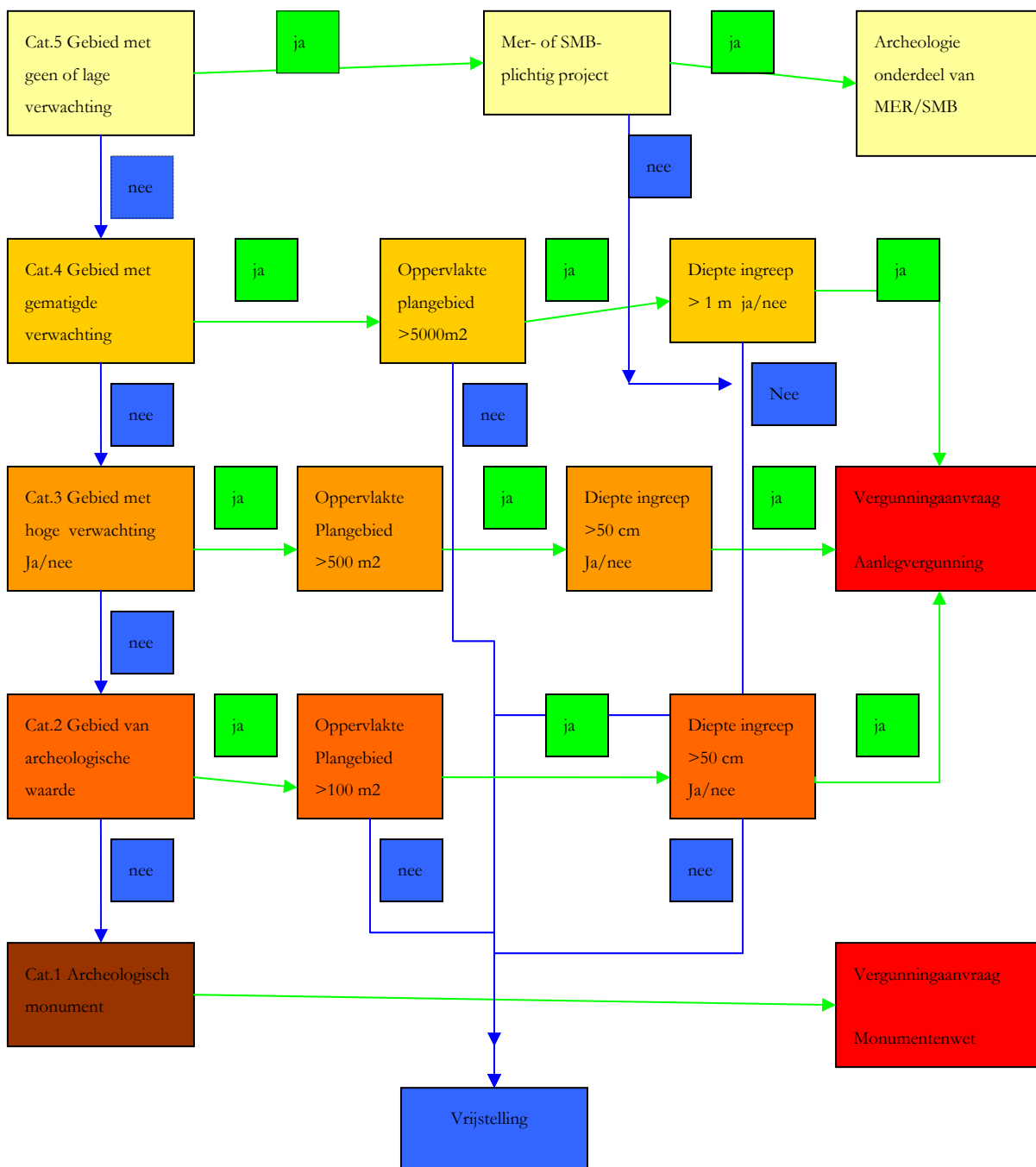
Op deze terreinen rust geen voorschrift om aanlegvergunning. Wel zal bij m.e.r.-plichtige projecten en projecten die onder de Tracéwet vallen nader onderzoek worden verlangd. Deze situaties vallen onder het regime van de Wet Milieubeheer en de Tracéwet.²⁹

²⁶ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

²⁷ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

²⁸ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

²⁹ Indien de gemeente bevoegd gezag is kan zij ervoor zorg dragen dat dit in de richtlijnen voor de MER wordt opgenomen. In andere gevallen dient de gemeente dit te realiseren via inspraakreactie.



Voorbeeld van een beslissprotocol waarmee op basis van de beleidsadvieskaart/ maatregelenkaart kan worden vastgesteld of een aanlegvergunning noodzakelijk is.

NB: het schema heeft geen algemene geldigheid, maar is direct gerelateerd aan het in dit hoofdstuk uitgewerkte praktijkvoorbeeld waarin het gemeentelijk bodemarchief is onderverdeeld in vijf gebieden met corresponderende categorieën planvoorschriften.

11.4 Definities

Artikel 1 Begripsbepalingen

Archeologisch monument

terrein dat op basis van de Monumentenwet 1988 is aangewezen als beschermd archeologisch monument.

Archeologische waarde

de aan een gebied toegekende waarde in verband met de in dat gebied voorkomende archeologische relictten.

Archeologische verwachting

de aan een gebied toegekende verwachting in verband met de kans op het voorkomen van archeologische relictten.

Archeologisch vooronderzoek

archeologisch vooronderzoek kan bestaan uit locatiegericht bureauonderzoek, booronderzoek, geofysisch prospectieonderzoek, het graven van proefsleuven of een combinatie daarvan. De verschillende vormen van onderzoek worden verricht door een erkende partij en uitgevoerd volgens de desbetreffende specificaties in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De resultaten van het onderzoek worden weergegeven en geïnterpreteerd in een rapport. Op basis daarvan beoordeelt de gemeente of een aanlegvergunning kan worden verleend.

Archeologisch onderzoek

onderzoek verricht door of namens de gemeente, of door een dienst, bedrijf of instelling erkend door het Centraal College van Deskundigen (CCvD) en werkend volgens de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA).

Opgraving

De ontsluiting van een archeologische vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen. Opgravingen worden verricht door een erkende partij, beschikkend over een opgravingsvergunning ex artikel 45 van de Monumentenwet en uitgevoerd volgens de desbetreffende specificatie in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA).

Erkende partij

Een dienst, bedrijf of instelling, erkend door het Centraal College van Deskundigen (CCvD) en werkend volgens de specificaties van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

Deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg

Een door het college van Burgemeester en Wethouders aan te wijzen ambtenaar.

Bodemingrepen

werken en werkzaamheden, genoemd onder Artikel 21a, lid 4,³⁰ waarvan mag worden aangenomen dat zij het bodemarchief kunnen aantasten.

³⁰ Zie par. 11.5 van dit hoofdstuk.

11.5 Bestemmingen

De onderstaande uitwerking in voorschriften met toelichting voor de categorieën 2, 3, en 4 kan als voorbeeld dienen voor alle bestemmingsplannen. De voorschriften voor categorie 3 en 4 zijn in feite identiek, alleen dient daar steeds een groter gebied als minimum te worden opgenomen om buiten de vrijstelling te vallen.

Categorie 1, de archeologische rijksmonumenten, vallen niet onder bevoegd gezag van de gemeente. Voor alle bodemingrepen op deze terreinen (incl. onderhoud) is een monumentenvergunning van de Minister van OCenW (uitvoerend orgaan: de RACM) noodzakelijk.

LET OP

- de aangegeven oppervlaktes en dieptes hebben geen algemene geldigheid
- de artikelnummering dient te worden aangepast in de nummering van het door de gemeente op te stellen bestemmingsplan.

Artikel 21a Gebied van archeologische waarde (dubbelbestemming)

1. Bestemmingsomschrijving (Voorbeeldtekst)

De op de plankaart als “terrein of gebied van archeologische waarde” aangewezen gronden zijn bestemd voor instandhouding en bescherming van de in de grond aanwezige archeologische waarden.

2. Bouwvoorschriften (Voorbeeldtekst)

In afwijking van het in het plan ten aanzien van deze gronden bepaalde, zijn op en in deze gronden uitsluitend bouwwerken en voorzieningen toegestaan ten behoeve van instandhouding en bescherming van en onderzoek naar aanwezige of naar verwachting aanwezige archeologische waarden.

3. Ontheffing van de bouwvoorschriften (Voorbeeldtekst)

- a) Burgemeester en wethouders kunnen ontheffing verlenen van het bepaalde in lid 2 voor bouwwerken ten behoeve van samenvallende bestemmingen, mits uit archeologisch vooronderzoek, zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA), blijkt dat de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld;
- b) in het belang van de archeologische monumentenzorg kunnen aan de ontheffing de volgende verplichtingen worden verbonden:
 1. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen waardoor monumenten in de bodem kunnen worden behouden;
 2. de verplichting tot het doen van opgravingen;
 3. de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een erkende partij op het terrein van de archeologische monumentenzorg.

- c) Op de voorbereiding van een besluit omtrent ontheffingen als bedoeld in lid 3, is de in Afdeling 3.4 van de Algemene Wet Bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.

4. Aanlegvergunning (Voorbeeldtekst)

- a) In het belang van de archeologische monumentenzorg en ter voorkoming van onevenredige aantasting van aanwezige archeologische waarden, is het verboden, behoudens het bepaalde in sub b, zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (aanlegvergunning) op en in de in lid 1 bedoelde gronden de volgende werken, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden uit te (laten) voeren, over een oppervlakte van [100 m² of meer]:³¹

³¹ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

1. het uitvoeren van graafwerkzaamheden en/of grondbewerkingen, het roeren en omwoelen van gronden, dieper dan [0,5 m onder peil]³², waaronder begrepen het aanleggen van drainage;
 2. het aanbrengen van diepwortelende beplantingen;
 3. het ophogen en egaliseren van gronden;
 4. het verlagen van het waterpeil, tenzij dit een maatregel is van het bevoegde waterschap;
 5. het uitvoeren van heiverkzaamheden of het op andere wijze indrijven van objecten in de bodem.
- b) Aanlegvergunning kan slechts worden verleend indien:
1. door die werken of werkzaamheden, dan wel door de daarvan hetzij direct, hetzij indirect te verwachten gevolgen, één of meer archeologische waarden van de betreffende gronden, niet onevenredig worden of kunnen worden aangetast, dan wel de mogelijkheden voor het herstel van die waarden niet onevenredig worden of kunnen worden verkleind, en
 2. vooraf door aanvrager van de aanlegvergunning een rapport op basis van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie is overgelegd waaruit blijkt dat de archeologische waarden van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld:
de archeologische waarden in voldoende mate zijn zeker gesteld; of
er geen archeologische waarden aanwezig zijn; of
de archeologische waarden hierdoor niet (in geval van op de plankaart aangegeven hoge archeologische waarden) of niet onevenredig worden geschaad.
- c. Het in sub a gestelde verbod geldt niet voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden:
1. in het kader van archeologisch vooronderzoek en het doen van opgravingen, mits verricht door een daartoe erkende partij;
 2. waar mee is of mag worden begonnen op het tijdstip van onherroepelijk worden van het bestemmingsplan.
- d. De onder sub a genoemde ontheffing voor werken en werkzaamheden over een oppervlakte van [minder dan 100m²]³³ geldt niet:
1. indien in de periode van 24 maanden voor de datum van voorgenomen werken of werkzaamheden een ontheffing van aanlegvergunning is verleend voor aangrenzende terreinen of terreinen op een afstand van [minder dan 25 meter]³⁴ van het onderhavige terrein.
- e. Alvorens een aanlegvergunning te verlenen als bedoeld in lid 1, winnen burgemeester en wethouders advies in van een door hen aan te wijzen ter zake deskundige.
5. **Wijziging (Voorbeeldtekst)**
- a. Burgemeester en wethouders kunnen de plankaart van het plan zodanig wijzigen dat het bestemmingsvlak :
 1. naar ligging wordt verschoven, danwel
 2. naar omvang wordt vergroot of verkleind, danwel
 3. van de plankaart wordt verwijderd,voor zover de geconstateerde aanwezigheid of afwezigheid van archeologische waarden, in voorkomend geval na beëindiging van opgravingen, daartoe aanleiding geeft.

³² NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

³³ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

³⁴ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

b. Op de voorbereiding van een besluit omtrent wijzigen als bedoeld in lid 4, is de in Afdeling 3.4 van de Algemene Wet Bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.

Artikel 21b Gebied met een hoge archeologische verwachtingswaarde (dubbelbestemming)

1. **Bestemmingsomschrijving** (Voorbeeldtekst)

De op de plankaart als “gebied met hoge archeologische verwachtingswaarde” aangewezen gronden zijn bestemd voor instandhouding en bescherming van de in de grond aanwezige archeologische waarden.

2. **Bouwvoorschriften** (Voorbeeldtekst)

In afwijking van het in het plan ten aanzien van deze gronden bepaalde, zijn op en in deze gronden uitsluitend bouwwerken en voorzieningen toegestaan ten behoeve van instandhouding en bescherming van en onderzoek naar aanwezige of naar verwachting aanwezige archeologische waarden.

3. **Ontheffing van de bouwvoorschriften** (Voorbeeldtekst)

- a. Burgemeester en wethouders kunnen ontheffing verlenen van het bepaalde in lid 2 voor bouwwerken ten behoeve van samenvallende bestemmingen, mits uit archeologisch vooronderzoek, zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie, blijkt dat de archeologische waarde van het terrein dat blijktens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld;
- b. in het belang van de archeologische monumentenzorg kunnen aan de ontheffing de volgende verplichtingen worden verbonden:
 1. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen waardoor monumenten in de bodem kunnen worden behouden;
 2. de verplichting tot het doen van opgravingen;
 3. de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een erkende partij op het terrein van de archeologische monumentenzorg.
- c. Op de voorbereiding van een besluit omtrent ontheffingen als bedoeld in lid 3, is de in Afdeling 3.4 van de Algemene Wet Bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.

4. **Aanlegvergunning** (Voorbeeldtekst)

a. In het belang van de archeologische monumentenzorg en ter voorkoming van onevenredige aantasting van aanwezige archeologische waarden, is het verboden, behoudens het bepaalde in sub b, zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (aanlegvergunning) op en in de in lid 1 bedoelde gronden de volgende werken, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden uit te (laten) voeren, over een oppervlakte van [500 m² of meer]³⁵:

1. het uitvoeren van graafwerkzaamheden en/of grondbewerkingen, het roeren en omwoelen van gronden, dieper dan [0,5 m onder peil]³⁶, waaronder begrepen het aanleggen van drainage;
2. het aanbrengen van diepwortelende beplantingen;
3. het ophogen en egaliseren van gronden;
4. het verlagen van het waterpeil, tenzij dit een maatregel is van het bevoegde waterschap;
5. het uitvoeren van heiwerkzaamheden of het op andere wijze indrijven van objecten in de bodem.

b. Aanlegvergunning kan slechts worden verleend indien:

1. door die werken of werkzaamheden, dan wel door de daarvan hetzij direct, hetzij indirect te verwachten gevolgen, één of meer archeologische waarden van de betreffende gronden, niet onevenredig worden of kunnen worden aangetast, dan wel de mogelijkheden voor het herstel van die waarden niet onevenredig worden of kunnen worden verkleind, en

³⁵ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

³⁶ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

2. vooraf door aanvrager van de aanlegvergunning een rapport op basis van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie is overgelegd waaruit blijkt dat de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld:

de archeologische waarden in voldoende mate zijn zeker gesteld; of

er geen archeologische waarden aanwezig zijn; of

de archeologische waarden hierdoor niet (in geval van op de plankaart aangegeven hoge archeologische waarden) of niet onevenredig worden geschaad.

c. Het in sub a gestelde verbod geldt niet voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden:

1. in het kader van archeologisch vooronderzoek en het doen van opgravingen, mits verricht door een erkende partij;

2. waarmee is of mag worden begonnen op het tijdstip van onherroepelijk worden van het bestemmingsplan.

d. De onder sub a genoemde ontheffing voor werken en werkzaamheden over een oppervlakte van [*minder dan 500m²*]³⁷ geldt niet:

1. indien in de periode van 24 maanden voor de datum van voorgenomen werken of werkzaamheden een ontheffing van aanlegvergunning is verleend voor aangrenzende terreinen of terreinen op een afstand van [*minder dan 25 meter*]³⁸ van het onderhavige terrein.

e. Alvorens een aanlegvergunning te verlenen als bedoeld in lid 1, winnen burgemeester en wethouders advies in van een door hen aan te wijzen ter zake deskundige.

5. **Wijziging** (Voorbeeldtekst)

a. Burgemeester en wethouders kunnen de plankaart van het plan zodanig te wijzigen dat het bestemmingsvlak:

1. naar ligging wordt verschoven, dan wel

2. naar omvang wordt vergroot of verkleind, dan wel

3. van de plankaart wordt verwijderd,

voor zover de geconstateerde aanwezigheid of afwezigheid van archeologische waarden, in voorkomend geval na beëindiging van opgravingen, daartoe aanleiding geeft.

b. Op de voorbereiding van een besluit omtrent wijzigen als bedoeld in lid 4, is de in Afdeling 3.4 van de Algemene Wet Bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.

Artikel 21c Gebied met een gematigde archeologische waarde (dubbelbestemming)

1. **Bestemmingsomschrijving** (Voorbeeldtekst)

De op de plankaart als “gebied met gematigde archeologische verwachtingswaarde” aangewezen gronden zijn bestemd voor instandhouding en bescherming van de in de grond aanwezige archeologische waarden.

2. **Bouwvoorschriften** (Voorbeeldtekst)

In afwijking van het in het plan ten aanzien van deze gronden bepaalde, zijn op en in deze gronden uitsluitend bouwwerken en voorzieningen toegestaan ten behoeve van instandhouding en bescherming van en onderzoek naar aanwezige of naar verwachting aanwezige archeologische waarden.

3. **Ontheffing van de bouwvoorschriften** (Voorbeeldtekst)

a. Burgemeester en wethouders kunnen ontheffing verlenen van het bepaalde in lid 2 voor bouwwerken ten behoeve van samenvallende bestemmingen, mits uit archeologisch vooronderzoek, zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie, blijkt dat de archeologische waarde van het

³⁷ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

³⁸ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

terrein dat blijktens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld;

b. in het belang van de archeologische monumentenzorg kunnen aan de ontheffing de volgende verplichtingen worden verbonden:

1. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen waardoor monumenten in de bodem kunnen worden behouden;
2. de verplichting tot het doen van opgravingen;
3. de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een erkende partij op het terrein van de archeologische monumentenzorg.

c. Op de voorbereiding van een besluit omtrent ontheffingen als bedoeld in lid 3, is de in Afdeling 3.4 van de Algemene Wet Bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.

4. **Aanlegvergunning (Voorbeeldtekst)**

a. In het belang van de archeologische monumentenzorg en ter voorkoming van onevenredige aantasting van aanwezige archeologische waarden, is het verboden, behoudens het bepaalde in sub b, zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (aanlegvergunning) op en in de in lid 1 bedoelde gronden de volgende werken, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden uit te (laten) voeren, over een oppervlakte van [5000 m² of meer]³⁹:

1. het uitvoeren van graafwerkzaamheden en/of grondbewerkingen, het roeren en omwoelen van gronden, dieper dan [1,0 m onder peil]⁴⁰, waaronder begrepen het aanleggen van drainage;
2. het aanbrengen van diepwortelende beplantingen;
3. het ophogen en egaliseren van gronden;
4. het verlagen van het waterpeil, tenzij dit een maatregel is van het bevoegde waterschap;
5. het uitvoeren van heiwerkzaamheden of het op andere wijze indrijven van objecten in de bodem.

b. Aanlegvergunning kan slechts worden verleend indien:

1. door die werken of werkzaamheden, dan wel door de daarvan hetzij direct, hetzij indirect te verwachten gevolgen, één of meer archeologische waarden van de betreffende gronden, niet onevenredig worden of kunnen worden aangetast, dan wel de mogelijkheden voor het herstel van die waarden niet onevenredig worden of kunnen worden verkleind, en
2. vooraf door aanvrager van de aanlegvergunning een rapport op basis van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie is overgelegd waaruit blijkt dat de archeologische waarde van het terrein dat blijktens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld:

de archeologische waarden in voldoende mate zijn zeker gesteld; of

er geen archeologische waarden aanwezig zijn; of

de archeologische waarden hierdoor niet (in geval van op de plankaart aangegeven hoge archeologische waarden) of niet onevenredig worden geschaad.

c. Het in sub a gestelde verbod geldt niet voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden:

1. in het kader van archeologisch vooronderzoek en het doen van opgravingen, mits verricht door een ter zake deskundige;
2. waarmee is of mag worden begonnen op het tijdstip van onherroepelijk worden van het bestemmingsplan.

d. De onder sub a genoemde ontheffing voor werken en werkzaamheden over een oppervlakte van [minder dan 5000m²]⁴¹ geldt niet:

³⁹ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴⁰ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴¹ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

1. indien in de periode van 24 maanden voor de datum van voorgenomen werken of werkzaamheden een ontheffing van aanlegvergunning is verleend voor aangrenzende terreinen of terreinen op een afstand van [*minder dan 25 meter*]⁴² van het onderhavige terrein.

e. Alvorens een aanlegvergunning te verlenen als bedoeld in lid 1, winnen burgemeester en wethouders advies in van een door hen aan te wijzen ter zake deskundige.

5. **Wijziging (Voorbeeldtekst)**

a. Burgemeester en wethouders kunnen de plankaart van het plan zodanig wijzigen dat het bestemmingsvlak :

1. naar ligging wordt verschoven, danwel
2. naar omvang wordt vergroot of verkleind, danwel
3. van de plankaart wordt verwijderd,

voor zover de geconstateerde aanwezigheid of afwezigheid van archeologische waarden, in voorkomend geval na beëindiging van opgravingen, daartoe aanleiding geeft.

b. Op de voorbereiding van een besluit omtrent wijzigen als bedoeld in lid 4, is de in Afdeling 3.4 van de Algemene Wet Bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.

Artikel 24b Bouwen op of nabij archeologische monumenten of gebieden met archeologische waarde

Nadere eisen (Voorbeeldtekst)

Burgemeester en wethouders zijn bevoegd nadere eisen te stellen aan de plaats, de fundering en de afmetingen van bouwwerken, voor zover die worden gebouwd op of, binnen een afstand van [*30 m*]⁴³ tot gebieden, die op de plankaart zijn aangeduid als “archeologisch monument” of “gebied met archeologische waarde”, zulks ter voorkoming van onevenredige aantasting van het zicht op en de landschappelijke inpassing van de betreffende waardevolle terreinen, maar ook omdat de exacte begrenzingen van archeologische terreinen niet in alle gevallen vaststaan.

11.5.1 Toelichtingen

Toelichting bij archeologische monumenten

Voorbeeldtekst

Aanwijzing en vergunningverlening vinden plaats door de Minister/Staatssecretaris van OCW (op advies van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten). De gemeenteraad heeft een adviserende stem. Afweging speelt zich af op nationaal niveau, aan de hand van beleidsregels voor behoud en bescherming. Op de kaart zijn eveneens opgenomen de gebieden aangewezen op de provinciale archeologische monumentenkaart waarvoor het voornemen bestaat deze onder bescherming van de Monumentenwet te brengen.

Toelichting bij Voorschriften voor terreinen van archeologische waarde (art. 21a)

Voorbeeldtekst

De vrijstellingsdrempel bij deze categorie gebieden is een oppervlakte van [*100 m²*]⁴⁴ en/of een diepte van [*0,5 m*]⁴⁵. Ontheffing kan worden verleend als één of beide drempels niet worden overschreden. Het oppervlaktecriterium van 100 m² is conform het vrijstellingscriterium dat in de Monumentenwet/Wamz is vastgelegd. Met de vrijstellingsdiepte van [*0,5 m*]⁴⁶ is een balans gezocht tussen archeologisch verantwoord

⁴² NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴³ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴⁴ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴⁵ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴⁶ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

handelen en dat wat maatschappelijk en praktisch haalbaar is. In sommige delen van het gemeentelijk grondgebied liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak. Op sommige plaatsen zijn archeologisch relevante woonlagen opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft [gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m]⁴⁷ waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Vanuit archeologisch perspectief zou een algemene vrijstelling van [0,3 m]⁴⁸ te verkiezen zijn. Een dergelijke beperking is echter maatschappelijk niet uitvoerbaar (ook niet controleerbaar) en zou betekenen dat normaal agrarisch bodemgebruik en zelfs het ompspitten van de eigen tuin vergunningplichtige activiteiten worden. De wet- en regelgeving wil zich richten op die bodemingrepen die plaats vinden in het kader van nieuwe bouw- of inrichtingsprojecten met grootschalig grondverzet. Daar zal de [0,5 m-grens]⁴⁹ vrijwel altijd overschreden worden. Overigens vallen egaliseringswerkzaamheden, diepwoelen en ontgrondingen die dieper reiken dan [0,5 m]⁵⁰ in het agrarisch gebied niet onder de vrijstellingsdrempel.

In gevallen waarin een aanlegvergunning is vereist geven Burgemeester en Wethouders (op basis van advies van een deskundige) aan op welke wijze archeologisch vooronderzoek dient plaats te vinden. Archeologisch vooronderzoek kan bestaan uit locatiegericht bureauonderzoek, booronderzoek, geofysisch prospectieonderzoek, het graven van proefsleuven of een combinatie daarvan. Op basis van het archeologisch vooronderzoek wordt beoordeeld of een aanlegvergunning kan worden verleend. Indien de ingreep waarvoor een aanlegvergunning wordt gevraagd, kan leiden tot aantasting van archeologische waarden, kunnen voorwaarden aan het verlenen van een aanlegvergunning worden verbonden. Die voorwaarden kunnen zijn planaanpassing, het nemen van technische maatregelen om aantasting van het bodemarchief tegen te gaan, het uitvoeren van een archeologische opgraving, het archeologisch begeleiden van grondwerk of een combinatie daarvan.

De kosten van archeologisch vooronderzoek en eventuele andere noodzakelijke maatregelen (opgraving, inpassing) zijn voor rekening van de aanvrager.

Toelichting bij Voorschriften voor gebieden met een hoge of gematigde archeologische verwachting (art. 21 b en c)

Voorbeeldtekst

De vrijstellingsdrempel is bij de categorie hoge verwachting een oppervlakte van [500 m²]⁵¹ en/of een diepte van [0,5 m]⁵² en bij gematigde verwachting [5000 m²]⁵³ en/of [1,0 m]⁵⁴. Ontheffing kan worden verleend als één of beide drempels niet worden overschreden. De oppervlaktecriteria zijn gebaseerd op de archeologische trefkans. Hoe kleiner deze is, hoe groter een onderzoeksgebied moet zijn om een redelijke kans te creëren op het aantreffen van archeologische vindplaatsen. De gebieden met een hoge verwachting liggen merendeels op plaatsen die reeds intensief zijn geprospecteerd. De meeste bekende behoudenswaardige vindplaatsen zijn al gewaardeerd en aangewezen. Om nieuwe vindplaatsen op te kunnen sporen moet dus ook hier sprake zijn van een minimale omvang. In de gebieden met een gematigde verwachting is sprake van de combinatie van onderzoeks lacune en een geringe dichtheid aan prehistorische vindplaatsen. De doelstelling is hier om bij grotere ingrepen in de toekomst archeologisch vooronderzoek te realiseren zodat de bestaande kennis lacune kan worden opgevuld.

Met de twee vrijstellingsdieptes is vervolgens een balans gezocht tussen archeologisch verantwoord handelen en dat wat maatschappelijk en praktisch haalbaar is. In sommige delen van het gemeentelijke grondgebied liggen archeologische vondsten dicht aan de oppervlakte. Op sommige plaatsen zijn relevante

⁴⁷ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴⁸ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁴⁹ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵⁰ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵¹ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵² NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵³ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵⁴ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

archeologische lagen opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft [*gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m*]⁵⁵ waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Vanuit archeologisch perspectief zou een algemene ontheffing van [*0,3 m*]⁵⁶ te verkiezen zijn. Een dergelijke beperking is echter maatschappelijk niet uitvoerbaar (ook niet controleerbaar) en zou betekenen dat normaal agrarisch bodemgebruik en zelfs het ompspitten van de eigen tuin vergunningplichtige activiteiten worden. De wet- en regelgeving wil zich richten op die bodemingrepen die plaats vinden in het kader van nieuwe bouw- of inrichtingsprojecten met grootschalig grondverzet. Daar zal de [*0,5 m-grens*]⁵⁷ vrijwel altijd overschreden worden. Overigens vallen egaliseringswerkzaamheden, diepwoelen en ontgrondingen die dieper reiken dan [*0,5 m*]⁵⁸ in het agrarisch gebied niet onder de vrijstellingsdrempel.

Voorbeeldtekst

In de gebieden met een gematigde archeologische verwachting is gekozen voor een dieptecriterium van [*1 meter*]⁵⁹ omdat het hier vooral de kans op dieper gelegen prehistorische niveau's betreft. Bij een criterium van [*0,5 m*]⁶⁰ zou hier de archeologisch relevante laag meestal niet worden aangesneden en is dus geen sprake van bedreiging van eventuele resten.

In gevallen waarin een aanlegvergunning is vereist, geven Burgemeester en Wethouders (op basis van advies van een deskundige) aan of zij archeologisch vooronderzoek noodzakelijk achten (en zo ja op welke wijze). Dit is afhankelijk van de aard van de voorgestelde bodemingreep en van de specifieke archeologische vraagstelling die voor de locatie geldt. Als archeologisch vooronderzoek noodzakelijk is, wordt op basis van de resultaten daarvan beoordeeld of een aanlegvergunning kan worden verleend.

Indien de ingreep waarvoor een aanlegvergunning wordt gevraagd kan leiden tot aantasting van archeologische waarden, kunnen voorwaarden aan het verlenen van een aanlegvergunning worden verbonden. De voorwaarden kunnen zijn het nemen van technische maatregelen om aantasting van het bodemarchief tegen te gaan, het uitvoeren van een opgraving, het archeologisch begeleiden van grondwerk of een combinatie daarvan. De kosten van archeologisch vooronderzoek en eventuele andere noodzakelijke maatregelen (opgraving, inpassing) zijn voor rekening van de aanvrager.

11.6 Praktische consequenties: wel of geen onderzoekseisen?

In de op de beleidsadvieskaart als categorie 1, 2, 3 en 4 aangemerkte archeologische monumenten, terreinen van archeologische waarde en gebieden met een hoge of gematigde archeologische verwachting zal, in lijn met de herziene Monumentenwet 1988/Wamz, van toekomstige initiatiefnemers tot bodemversturende activiteiten een (financiële) inspanning worden gevraagd om resten uit het verleden op te sporen en zo nodig veilig te stellen. Deze terreinen en gebieden beslaan slechts een deel van het gemeentelijk grondgebied.

Binnen deze gebieden gelden voor bepaalde ingrepen en activiteiten overigens ook een aantal ontheffingen. In zo'n vrijstellingssituatie kan tijdens de uitvoering van het werk echter toch op archeologische resten gestuit worden, en ook buiten de aangewezen gebieden is de aanwezigheid van archeologische resten nooit geheel uit te sluiten. Ook in zones met een lage verwachting vondsten kunnen bijvoorbeeld vondsten worden gedaan. Het gaat hierbij met name om vondsten of vindplaatsen die niet in een verwachtingsmodel te vangen zijn. De gemeente kiest er echter voor in situaties en gebieden waar de trefkans zeer laag is,

⁵⁵ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵⁶ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵⁷ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵⁸ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁵⁹ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

⁶⁰ NB: de aangegeven maat is afkomstig uit een bestaande Archeologienota en heeft geen algemene geldigheid.

vooraf geen bijzondere eisen ten aanzien van de archeologie te stellen aan grondeigenaren en initiatiefnemers.

In situaties waarin geen sprake is van een bijzondere bepaling of voorschrift op het gebied van ruimtelijke ordening is de archeologie echter zeker niet vogelvrij. Indien bij de uitvoering van bodemingrepen archeologische resten worden aangetroffen is de uitvoerder conform de Monumentenwet verplicht daar onverwijld melding van te maken bij het bevoegd gezag.⁶¹ Vervolgens zal naar bevind van zaken moeten worden gehandeld. De gemeente neemt in dat geval het initiatief om tot een verantwoorde oplossing te komen.

De herziene Monumentenwet/Wamz geeft een algemene vrijstelling voor bodemingrepen kleiner dan 100m². Deze vrijstelling geldt niet voor bodemingrepen in aangewezen archeologische monumenten. Het valt om die reden te overwegen een aantal “terreinen van archeologische waarde” binnen de gemeente in de toekomst aan te wijzen als gemeentelijk monument. Bij bepaalde archeologische vindplaatsen kunnen ook ingrepen kleiner dan 100m² namelijk tot aanzienlijke schade leiden. Een andere overweging is om in aanvulling daarop ook voor kleine, vergunningsvrije bodemingrepen een algemene bepaling in het bestemmingsplan op te nemen die het mogelijk maakt om op initiatief van de gemeente archeologische waarnemingen te doen en belangwekkende vondsten te documenteren. Op grond van de Monumentenwet is dit bij concrete aanwijzingen overigens ook al afdwingbaar door de Minister van OCW.

Zie ook:

→Handreiking: vrijstelling (hoofdstuk 5)

→Voorbeeldbeleidsplan, hoofdstuk 7, punt 11

⁶¹ Monumentenwet 1988, artikel 47.

12 Voorbereiding en uitvoering van archeologisch onderzoek in de gemeente en het toezicht op de kwaliteit

Voor uitgebreide toelichting en aanvullingen zie:

- Handreiking, hoofdstuk 6: De gemeente als opdrachtgever
- Handreiking, hoofdstuk 8: Risico's en onvoorziene omstandigheden
- Handreiking, hoofdstuk 14: Kwaliteit in de archeologie
- Handreiking, hoofdstuk 15: Kosten en financiering

12.1 Kostenbeheersing door goede voorbereiding

Als de gemeente zelf initiatiefnemer van bodemversturende activiteiten op een (naar verwachting) archeologisch waardevol terrein is, dan is het streven naar een optimale combinatie van kwaliteit en risicomanagement de beste garantie dat de kosten en inspanningen ook daadwerkelijk nieuwe, betekenisvolle kennis over het verleden opleveren. Een verantwoord risicomanagement inclusief een goede voorbereiding kan problemen en schadeposten tijdens de uitvoering voorkomen. Dat begint al bij de locatiekeuze: locaties zonder archeologische waarde of verwachting verdienen vanzelfsprekend de voorkeur vanuit het motto behoud-in-situ. Als dat niet mogelijk is, of wanneer de maatschappelijke afweging anders uitvalt, moet men rekening houden met de kosten van definitief archeologisch onderzoek (opgraving). De aard en omvang van de vindplaats(en) is daarvoor bepalend, evenals de bereikbaarheid van de resten en de vereiste onderzoeksmethode.

Een vaak gesignaleerd knelpunt is dat bij gemeentelijke projecten de eventuele archeologische belangen niet of te laat in de voorbereiding worden meegenomen. Om dit te voorkomen dient de gemeentelijke organisatie te worden ingericht op de eisen van de archeologische monumentenzorg (zie hoofdstuk 15). Om duidelijkheid te verkrijgen over (mogelijke) kosten voor archeologisch onderzoek dient al in de vroegste fase van planvoorbereiding (de initiatieffase) een inschatting te worden gemaakt van de te verwachten archeologische waarden, de te volgen AMZ-procedure en de financiële consequenties van het daaruit volgende onderzoek. Het is ook om die reden belangrijk dat de gemeente bekend is met haar bodemarchief en inzichtelijk is voor welke gebieden archeologische verwachtingen gelden, en waar niet. In dat kader wordt gewezen op het belang van het bestemmingsplan, de gemeentelijke waarden/beleidskaart en het archeologisch (selectie)beleid.

12.2 De AMZ-procedure

Een kwalitatieve uitvoering van de AMZ-procedure is van belang voor alle partijen *en* voor het bodemarchief. Een slecht doorlopen AMZ-procedure leidt tot discussie en stagnatie in de planprocedure en het vergunningentrajec, met alle gevolgen van dien. Bovendien gaan archeologische sporen, die tijdens vooronderzoek over het hoofd zijn gezien, bij uitvoering van bodemingrepen ongezien verloren, of kunnen alleen via een kostbare last-minute reddingsoperatie worden gedocumenteerd (zie ook gemeentelijk risicomanagement, par. 4.2). De gemeente acht het daarom noodzakelijk om bij nieuw op te starten inrichtingsprojecten de noodzakelijke archeologische stappen en werkzaamheden van meet af aan op te nemen in de projectdefinitie, -scope en -begroting.

Bij het uitbesteden van uitvoerende archeologische werkzaamheden dient de gemeente zich op te stellen als goed opdrachtgever (zie par. 12.3). De opdrachtverantwoordelijke draagt zorg voor aanbesteding op basis van een Plan van Aanpak of Programma van Eisen (eventueel met een archeologisch bestek of raming).

Voor opgravingen is zo'n PvE verplicht.

Zie ook:

→ Handreiking, hoofdstuk 6: De gemeente als opdrachtgever

→ Handreiking, hoofdstuk 13: Het AMZ-proces

12.3 Uit- en aanbesteden van archeologische werkzaamheden

Voor vrijwel alle archeologische werkzaamheden gelden de volgende algemene uitgangspunten:

- Archeologische werkzaamheden worden in concurrentie aanbesteed met als uitgangspunt een optimale prijs-kwaliteitverhouding;
- Bij de aanbesteding van archeologische werkzaamheden gelden dezelfde (Europese) aanbestedingsregels als voor andere overheidsopdrachten;
- Uitvoeren of uitbesteden van archeologische werkzaamheden gebeurt op basis van een Plan van Aanpak (PvA) of Programma van Eisen (PvE).⁶² Hierin zijn de kwalitatief-inhoudelijke eisen verwoord;
- Indien de gemeente (mede)initiatiefnemer is van een bodemingreep in het kader waarvan een archeologisch PvE wordt opgesteld, kan het raadzaam zijn om aan het PvE ook een financiële raming toe te voegen in de vorm van een archeologisch bestek;
- Er wordt gewerkt met archeologische bedrijven en instellingen die erkend zijn en werken volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA);
- In de verschillende fasen van het werk wordt toezicht gehouden op de uitvoering en waar nodig geëvalueerd en bijgestuurd;
- Zo mogelijk wordt de inbreng en participatie van lokale deskundigheid (amateurarcheologen, historische verenigingen, e.d.) als voorwaarde in de opdrachtverlening meegenomen;
- De gemeente speelt een actieve rol bij het uitdragen van de onderzoeksresultaten, zowel aan de archeologische vakwereld als aan inwoners van de gemeente en belangstellenden.

NB1: Als de gemeente beschikt over een eigen archeologische afdeling met opgravingsbevoegdheid, dan wordt in overleg daarmee besloten of archeologische werkzaamheden in eigen beheer worden uitgevoerd of in concurrentie worden uitbesteed aan de markt. In het eerste geval worden intern nadere afspraken gemaakt over uitvoering en planning van de werkzaamheden. Zie hiervoor met name → Handreiking, hoofdstuk 7: De gemeente als uitvoerder].

NB2: Voorheen werd bij het uit- en aanbesteden van archeologisch voor- of vervolgonderzoek vaak gewerkt op basis van richtlijnen van de provincie. Met de veranderde en terugtrekkende rol van de provincie kan het nuttig zijn een eigen set van gemeentelijke richtlijnen op te (laten) stellen.]

12.4 Kwaliteitsborging

Archeologisch vervolgonderzoek dient altijd plaats te vinden op basis van een Plan van Aanpak (PvA; voor niet-gravend (boor-)onderzoek) of een goedgekeurd Programma van Eisen (PvE; voor gravend onderzoek middels proefsleuven of opgraving). In het betreffende document wordt de specifieke vraagstelling voor het onderzoek gekoppeld aan een op de locatie toegesneden onderzoeksstrategie. De archeologische vraagstellingen dienen aan te sluiten bij landelijke en regionale wetenschappelijke onderzoeksthema's. De recent verschenen Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) kan hierbij een belangrijke inspiratiebron zijn.⁶³

Met de implementatie van de nieuwe Monumentenwet is eenieder die beroepshalve archeologische werkzaamheden verricht, gehouden aan de uitvoeringseisen zoals geformuleerd in de Kwaliteitsnorm

⁶² Dat geldt ook wanneer de gemeente de werkzaamheden in eigen beheer uitvoert.

⁶³ Zie www.noaa.nl

Nederlandse Archeologie (KNA). De gemeente ziet er bij (toetsing en) uitvoering van archeologisch onderzoek op toe dat dit gebeurt door daartoe toegelaten bedrijven en conform de procedures en specificaties van de KNA. Dat geldt zowel voor de werkzaamheden waarvoor de gemeente als opdrachtgever fungeert als voor werkzaamheden die door de gemeente op grond van een vergunningaanvraag verlangd worden van initiatiefnemers.

13 Inpassing, visualisering en behoud *in situ*

Algemeen beleidsuitgangspunt is dat archeologische resten bij voorkeur in de grond (*in situ*) behouden dienen te worden. Het vermijden van kostbare opgravingen is niet alleen vanuit overwegingen van kostenefficiëntie beter, behoud *in situ* maakt ook voor toekomstige generaties het kennismaken met het verleden mogelijk. Opgraven wordt dus gezien als *second best* optie. Vanuit deze doelstelling is het van belang dat bij het ontwerp en de voorbereiding van nieuwbouwplannen in gebieden waar archeologische waarden aanwezig zijn, in een zo vroeg mogelijk stadium onderzocht wordt in hoeverre archeologische resten via civieltechnische maatregelen *in situ* kunnen worden veiliggesteld. Hoewel dit soort maatregelen soms enige creativiteit en flexibiliteit aan de ontwerpkant vereisen en soms ook additionele kosten in de uitvoering met zich meebrengen, wegen deze investeringen over het algemeen in ruime mate op tegen de uitzonderlijk hoge kosten van een uitgebreide opgraving.

Bij inpassingsmaatregelen en archeologievriendelijke bouwen kan concreet gedacht te worden aan het vermijden van de aanleg van (parkeer) kelders, het toepassen van zogenaamde zettingsvrije constructies, het bouwen op bestaande funderingen of het toepassen van draagconstructies boven archeologisch waardevolle lagen. Bij projecten in archeologisch waardevolle gebieden of zones met een hoge verwachting waar de gemeente als (gedeelde) opdrachtgever optreedt laat de gemeente dergelijke archeologische maatregelen opnemen in het Programma van Eisen van het civieltechnisch ontwerp.

Archeologische resten die bij opgravingen blootgelegd worden kunnen vervolgens - samen met het historisch verhaal dat daarmee verbonden is - een belangrijke toegevoegde waarde vormen voor de ruimtelijke kwaliteit en de ontwikkeling van onze gemeente. Op locaties die zich daartoe lenen is het aan te bevelen aan die voorgeschiedenis op gepaste wijze aandacht te schenken. Ook hierin wil de gemeente, behalve een stimulerende rol richting ontwikkelaars, ook zelf een concrete bijdrage leveren, bijvoorbeeld via de inrichting van de openbare ruimte.

[Voeg toe: lokale initiatieven en plannen op het gebied van visualisering van archeologie, openbare activiteiten, etc. in de eigen gemeente]

Zie ook:

→ [Handreiking, hoofdstuk 16: Archeologie en publiek](#)

14 Informatievoorziening en kennismanagement

Bij ruimtelijke planvorming en ingrepen kan de nieuwe archeologiewetgeving en de beleidsmatige vertaling ervan door de gemeente grote financiële en/of organisatorische consequenties hebben. Niet alleen voor de gemeente zelf, maar ook voor grondeigenaren en -gebruikers, plannenmakers en initiatiefnemers van bodemingrepen. Gezien de grote financiële, planologische en cultuurpolitieke consequenties die aan archeologische selectiebesluiten verbonden kunnen zijn, is het van het grootste belang dat dit soort besluiten op een zorgvuldige, transparante, rechtvaardige en rechtmatige wijze tot stand komen. In ieder geval staan dit soort beslissingen open voor beroep- en bezwaar. Het bestemmingsplan moet dan ook voor alle betrokkenen inzichtelijk maken in welke gebieden archeologisch (voor)onderzoek noodzakelijk is en waarom op andere plaatsen niet. In dat kader wordt ook gewezen op het belang van een goede voorlichting over de consequenties van het gemeentelijk AMZ-beleid aan potentiële 'bodemverstoorders' in en buiten de gemeente. Een en ander is mede van belang in het kader van de naderende wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen Onroerende Zaken (Wkpb), waarmee gemeenten door rijk, provincie en private initiatiefnemers kan worden aangesproken op het aanleveren van betrouwbare inhoudelijke en beleidsmatige informatie over beperkingen die verbonden zijn aan een kadastraal perceel.⁶⁴

De gemeente kan door zowel Rijk, provincie, als particuliere initiatiefnemers aangesproken worden op het aanleveren van betrouwbare (inhoudelijke en beleidsmatige) informatie en een transparant en verantwoord selectiebeleid.⁶⁵ Het is voor de gemeente in de nieuwe systematiek dus strategisch en organisatorisch van groot belang om zelf steeds over een zo volledig mogelijk en actueel overzicht van de samenstelling van het eigen bodemarchief te kunnen beschikken. De beleidsadvieskaart is in dat kader een belangrijk instrument, dat echter up-to-date moet worden gehouden. Alle relevante informatie uit archeologisch onderzoek binnen de gemeente dient beschikbaar te komen voor de verdere ontwikkeling van het gemeentelijk beleid en voor presentatie en publicatie. Uiteindelijk moet alle nieuwe informatie in een goed functionerend informatiesysteem terecht komen en gebruikt kunnen worden voor het actualiseren van de gemeentelijke beleidskaart. De beleidsadvieskaart kan bijvoorbeeld per beleidsperiode opnieuw worden vastgesteld, waarbij nieuw gegenereerde kennis en informatie wordt gebruikt voor het bijstellen van de grenzen van de verwachtingszones. Ondertussen dient voorkomen te worden dat kennis van, en informatie over, het eigen bodemarchief versnipperd raakt. Dit geldt niet alleen voor projecten waarbij de gemeente optreedt als opdrachtgever, maar ook (en vooral) voor private projecten. De gemeente zal zelf een sturende rol gaan vervullen op het gebied van informatie- en kennismanagement. Het verdient aanbeveling om jaarlijks een overzicht te maken van verricht archeologisch onderzoek (booronderzoek, opgravingen, etc.), vondstmeldingen, e.d. Archeologische onderzoeksrapporten en andere archeologische documentatie worden centraal gearchiveerd.

Het programma van eisen kan hierin een belangrijke rol vervullen. In een PvE dient immers te worden vastgelegd hoe de overdracht van documentatie en vondstmateriaal door de uitvoerder aan de gemeente (en het provinciale informatiecentrum/archeologisch depot) plaatsvindt. In PvE's worden hier de standaardeisen van het betreffende archeologische depot voor opgenomen.

⁶⁴ Deze wet is opgesteld om ervoor te zorgen dat het eenvoudiger wordt om volledige informatie te krijgen over de rechtstoestand van een onroerende zaak op een bepaald moment. Dat gebeurt door de introductie van een eenduidige registratiemethodiek en aan elkaar gekoppelde registers van gemeenten en Kadaster. De Wkpb is op 1 juli 2007 in werking getreden. In de tweede tranche (per 1-1-2009) wordt ook het opnemen van archeologische informatie verplicht.

⁶⁵ In dit kader bestaat er bijvoorbeeld een relatie met de Wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen Onroerend Goed (Wkpb).

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 12: Archeologische basisinformatie

→Voorbeeldbeleidsplan, hoofdstuk 15

15 Positionering van de AMZ binnen de gemeentelijke organisatie

15.1 Integratie met andere beleidsvelden

Archeologische monumentenzorg heeft binnen de gemeente niet langer een vrijblijvend karakter. Het is dan ook van het grootste belang dat:

- alle betrokkenen binnen de gemeentelijke organisatie op de hoogte zijn van het gemeentelijk archeologiebeleid en de eisen die dit met zich meebrengt ten aanzien van ruimtelijke ingrepen;
- er op gemeentelijk niveau nauwe afstemming en heldere werkafspraken worden gemaakt tussen de sectoren monumenten/cultuur(historie), ruimtelijke ordening, stedenbouw, milieu, e.d.;
- Hetzelfde geldt voor diensten en sectoren die (ook kleinschalige) bodemverstorende ingrepen plegen (o.a. groenvoorziening, waterbeheer, riolering, kabels/leidingen);
- inwoners en andere potentiële 'bodemverstoorders' helder en eenduidig worden geïnformeerd over het gemeentelijke archeologiebeleid. Dat wil zeggen de vastgestelde eisen op het gebied van de AMZ, het veroorzakerprincipe, eventuele gemeentelijke bijdrageregelingen, e.d.;
- resultaten van archeologisch onderzoek beschikbaar komen voor het publiek c.q. de inwoners van de gemeente.

De herziene Monumentenwet en de implementatie van het gemeentelijke AMZ-beleid heeft dan ook consequenties voor verschillende afdelingen binnen de gemeentelijke organisatie:

- *Grondzaken*: incalculeren van archeologische risico's bij de aan- en verkoop van gemeentelijke gronden;
- *Ecologie, natuur en landbouw*: inpassing van archeologisch waardevolle elementen (bijvoorbeeld scheepswrakken) in het landelijk gebied;
- *Bureau Landmeten en Geo-informatie*: de digitale verspreiding van de archeologische beleidskaart en de koppeling van de kaart aan andere gemeentelijke bodem- en geo-informatiesystemen;
- *Juridische zaken*: uitwerking van het opnemen van archeologische voorwaarden in vergunningverleningsprocedures, en het opstarten van een nader onderzoek naar verhaalmogelijkheden en fonds- of subsidieregeling;
- *Cultuur*: afstemming van AMZ-beleid met andere beleidsvelden, met name op het gebied van integraal cultuurbeleid en de relatie met recreatie, educatie en toerisme;
- *Voorlichting*: integratie van het AMZ-beleid in het algemene voorlichtingsbeleid van de gemeente. Dit kan bijvoorbeeld via loketfunctie grondzaken, de gemeentelijke website, brochures, etc.

15.2 Centraal aanspreekpunt voor AMZ-taken

Binnen de [*Afdeling Beleid*] wordt het taakveld Archeologie ondergebracht bij één van de beleidsmedewerkers. Deze heeft tot taak het AMZ-beleid verder te ontwikkelen, en in nauw overleg met de projectleiders binnen de [*Afdeling Project- en wijkmanagement en de Afdeling Ruimtelijke Plannen*] archeologie in projecten en planprocedures op te nemen en de uitvoering van de benodigde archeologische werkzaamheden in ruimtelijke projecten voor te bereiden en te begeleiden.

Voor de betrokken afdelingen kan een handleiding archeologie worden opgesteld om interne procedures en wederzijdse informatievoorziening op het gebied van de archeologische monumentenzorg verder vast te leggen bij:

- vergunningsprocedures (bouw- en sloopplannen en ontgrondingen, incl. aanleg waterbergingen, natuurontwikkeling, e.d.);
- het opstellen van structuurplannen of -visies;
- bestemmingsplannen, beheersverordeningen en projectbesluiten;
- m.e.r.-trajecten (startnotities);

- Trajectnota's (bijv. van projecten van Rijkswaterstaat of ProRail op gemeentelijke grondgebied).

15.3 Archeologische expertise

In het kader van het beleidsplan dient de gemeente zich te beraden op welke wijze wordt voorzien in de benodigde archeologische expertise in het proces van afweging van het archeologische belang in ruimtelijke-ordeningsprocessen (het AMZ-proces).

Hiervoor bestaan de volgende opties:

- De gemeente neemt zelf een erkend archeoloog in dienst. Dat wil zeggen: een senior-archeoloog die bevoegd en in staat is een inhoudelijke-gefundeerde beslissing te nemen in het proces van afweging van archeologische belangen;
- De AMZ-procedure wordt opgestart en begeleid door een beleidsmedewerker van de afdeling cultuur, monumentenzorg of ruimtelijke ordening. Voor selectie en waardering dient dan een beroep te worden gedaan op de expertise van een erkend archeoloog;
Een erkende partij kan zijn: de archeologische dienst van een naburige (grote) gemeente. Voor deze vorm van archeologische samenwerking is een formele bestuursovereenkomst tussen beide gemeenten vereist.
Een erkende partij kan ook zijn: een senior-archeoloog, werkzaam bij een erkend archeologisch adviesbureau of opgravingsbedrijf. Om de continuïteit en kwaliteit van het gemeentelijke beleid te garanderen wordt geadviseerd om voor een dergelijke vorm van samenwerking een meerjarig contract voor levering van archeologische diensten af te sluiten
- Een andere mogelijkheid is om via intergemeentelijke samenwerking een archeoloog in dienst te nemen, een zgn. regio-archeoloog]

Zie ook:

→Handreiking, hoofdstuk 9: Inbedding van de AMZ in de gemeentelijke organisatie

Bij de keuze voor eigen archeologische expertise

Gemeenten die een meer integrale aanpak van de AMZ voorstaan kunnen kiezen voor een meer uitgebreide voorziening door het toevoegen van een of meer van de onderstaande onderdelen:

- een eigen opgravingseenheid;
- een gemeentelijk informatiecentrum met capaciteit op het gebied van informatiebeheer, restauratie en vondstverwerking
- een beleidsafdeling met voldoende eigen expertise om in de inhoudelijke begeleiding van gemeentelijke plannen en projecten te voorzien.

In de praktijk van de gemeentelijke archeologie is in de afgelopen decennia door veel gemeenten een groei-model gehanteerd. De gemeentelijke afdeling archeologie werd daarbij in de loop van een aantal jaren geleidelijk aan opgebouwd. Vaak werd begonnen met de aanstelling van een professioneel archeoloog op projectbasis, gefinancierd uit (bouw)projectkosten. Bij de verdere uitbouw kon vaak gebruik gemaakt worden van de inzet van een enthousiaste groep vrijwilligers en gesubsidieerde arbeidsplaatsen.

Bij de keuze voor intergemeentelijke (of regionale) samenwerking

De gemeente ligt in een landschappelijk samenhangende regio met een vergelijkbare archeologische problematiek. Een nauwe onderlinge samenwerking en afstemming met de buurgemeenten op het gebied van de AMZ biedt daarbij een grote meerwaarde. Onderzoek naar de meest optimale organisatie en operationalisering van het archeologisch beleid op gemeentelijk niveau heeft uitgewezen dat voor veel AMZ-taken intergemeentelijke of regionale samenwerking te verkiezen is boven het creëren van eigen voorzieningen op gemeentelijk niveau. Het Convent van Gemeentelijk Archeologen (CGA) is dan ook een voorstander van samenwerking, bijvoorbeeld in de vorm van een intergemeentelijk of regionaal samenwerkingsverband waarbinnen gemeenten de benodigde deskundigheid op het gebied van archeologie delen en gebruik maken van een aantal basisvoorzieningen.⁶⁶

⁶⁶ Regionale samenwerking wordt ook door veel provincies gestimuleerd en soms ook financieel ondersteund (bijv. voor het laten opstellen van bovengemeentelijke of regionale waardenkaarten).

15.4 Benodigde formatie

Voorbeeldtekst bij de keuze voor uitvoering door beleidsmedewerker en keuze voor uitbesteding uitvoering

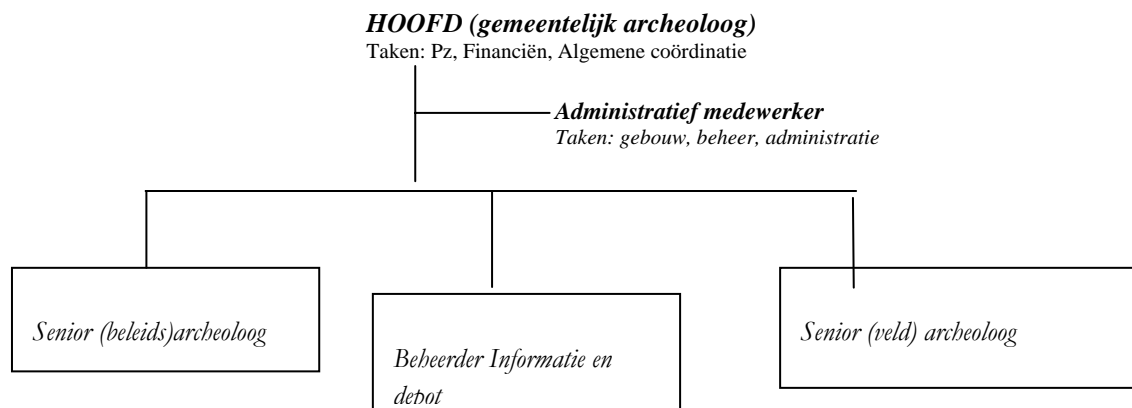
Binnen de Afdeling [Beleid] zal naar schatting [0,3 -0,6] fte moeten worden vrijgemaakt voor het coördineren van de AMZ-taken. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om het vaststellen, implementeren en evalueren van het archeologiebeleid, beleidsontwikkeling, de voorbereiding en coördinatie van archeologische werkzaamheden in ruimtelijke ordeningsprojecten en procedures en het voorbereiden van selectiebesluiten. Bij het nemen van formele beslissingen in het kader van de verlening van archeologievergunningen zal het bestuur onafhankelijk deskundig advies inwinnen van een seniorarcheoloog conform de eisen van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie. Bij de voorbereiding en begeleiding van uitvoerende archeologische werkzaamheden zal een beroep worden gedaan op de archeologische markt. Programma's van Eisen en toezichtstrajecten worden zonodig in concurrentie aanbesteed.

Voorbeeldtekst bij keuze voor een volwaardige afdeling archeologie bij een +100.000-inwoners gemeente

De Afdeling Archeologie is opgebouwd rond drie min of meer zelfstandige werkeenheden met elk een helder gedefinieerd en goed te onderscheiden taakveld. Van belang voor het transparant functioneren van het werkveld is dat ook in personele zin een duidelijke scheiding wordt aangebracht tussen enerzijds beleids- en bevoegd-gezag taken, en anderzijds de uitvoerings- en meer onderzoeksgerichte activiteiten. Ook vanuit kwalitatieve overwegingen is het verstandig te vermijden dat een of meer van de drie hieronder genoemde kerntaken verenigd worden in een en dezelfde persoon. Het in eigen beheer uitvoeren van opgravingen richt zich in dit model overigens op (eigen) gemeentelijke opdrachten en een vangnetfunctie ten behoeve van kleine particuliere projecten. Bij grote gemeentelijke projecten zal overigens vrijwel altijd tijdelijk extra capaciteit moeten worden ingehuurd.

De basisformatie bestaat uit tenminste drie taakveldcoördinatoren die ieder minimaal 0,8 fte invullen. Daarnaast dient er plaats te zijn voor een veldarcheoloog/veldtechnicus, een vondstassistent/depotbeheerder. Aanvullende functies kunnen eventueel op projectbasis vervuld worden. Ook hiervoor geldt dat niet alle functies full-time hoeven te zijn. De formatie van een volwaardige Afdeling komt daarmee uit op minimaal 5 personen (4,0 fte's). Voor twee van de drie coördinatoren is academisch niveau vereist, voor de derde hbo-niveau. Tenminste een archeoloog (en bij voorkeur twee) moeten voldoen aan de eisen van seniorarcheoloog conform de KNA. Een van deze zal optreden als afdelingshoofd. Het leidinggeven kan zonder al te grote problemen gecombineerd worden met het coördineren van een van de taakvelden (0,2 extra formatie).]

Schema: basisformatie van een gemeentelijke afdeling archeologie.



Taken

- beleidsontwikkeling (met name de inhoudelijke onderbouwing van het onderzoeks- en selectiebeleid)
- advies in het kader van RO en monumentenwet: vergunningprocedures en bestemmingsplannen
- voorbereiding & contractering uitvoerend onderzoek, waaronder opstellen PvE's
- handhaving

Taken

- ontwikkeling & beheer en gemeentelijke beleidsadvieskaart(en)
- beheer depot en onderzoeksarchief
- registratie en documentatie waarnemingen en vondstmeldingen

Taken

- uitvoering gemeentelijk onderzoek, waarnemingen en begeleidingen
- synthetiseren van kennis: publicatie
- voorlichting en informatieverstrekking aan publiek en wetenschap
- toezicht op opgravingen door derden

16 Financiën

Het gemeentelijk beleid schrijft voor dat de kosten van archeologisch vooronderzoek en opgraving primair bij de veroorzaker van de bodemverstoring (het veroorzakerprincipe) komen te liggen. Vooronderzoek (bureau-onderzoek, inventariserend veldonderzoek/IVO, boringen en proefsleuven) dient dan ook een regulier onderdeel van de planvoorbereiding te zijn en van meet af aan te worden meegenomen in de begroting van het ruimtelijke project dat het archeologisch onderzoek noodzakelijk maakt. Dit geldt zowel voor initiatieven van de gemeente zelf als voor die van derden. Het is echter niet zo dat via het veroorzakerprincipe de gemeente geen enkel financieel risico loopt (zie par. 4.2).

Hieronder worden de belangrijkste risico's en mogelijke kostenposten voor de gemeente benoemd. Daarnaast worden mogelijkheden aangegeven om deze kosten zo goed mogelijk te beheersen.

16.1 Risicobeheersing door goede voorbereiding

Archeologie kan een financieel risico vormen in iedere exploitatie. Om duidelijkheid te verkrijgen over (mogelijke) kosten voor archeologisch onderzoek dient daarom al in de vroegste fase van planvoorbereiding (de initiatieffase) een eerste inschatting gemaakt te worden van de te verwachten archeologische waarden en bijbehorende kosten. Zie hierover hoofdstuk 12.

16.2 Planschade door het aanwijzingsbeleid

Belanghebbenden die aantoonbaar schade lijden door de aanwijzing van een monument of attentiegebied komen in principe in aanmerking voor een vergoeding. Het bestuursorgaan dat tot de aanwijzing is overgegaan dient die vergoeding ook te gaan uitkeren. Een en ander zou kunnen betekenen dat indien de gemeente archeologische gebieden aanwijst in het bestemmingsplan, de eigenaar of exploitant de gemeente financieel zou kunnen aanspreken. De crux zit hierbij in de definitie van aantoonbare schade en belanghebbende. Over het algemeen hoeven de archeologische waarden geen schadepost te betekenen. Toch zal de gemeente ook eventuele planschade-overwegingen bij het aanwijzingsbeleid betrekken.⁶⁷

16.3 Archeologie en de exploitatie-overeenkomst

De gemeente sluit in het kader van de gebiedsontwikkeling regelmatig exploitatieovereenkomsten af met particuliere projectontwikkelaars en grondexploitanten. Zo'n overeenkomst is gebaseerd op de gemeentelijke exploitatieverordening. In deze overeenkomst zal voortaan helder wordt gemaakt wie de kosten voor het archeologisch onderzoek en de eventuele bijkomende risico's voor zijn rekening neemt.⁶⁸ De gemeentelijke exploitatieverordening zal hierop worden aangepast.

→ Handreiking, hoofdstuk 15

16.4 Excessieve kosten archeologie

Bij strikte toepassing van het veroorzakerprincipe kunnen zich situaties voordoen die politiek of maatschappelijk onwenselijk zijn. De belangrijkste daarvan is de situatie waarbij de archeologische waarden op het terrein van een grondeigenaar van zodanige betekenis of omvang zijn, dat winstgevende exploitatie van die locatie niet (meer) mogelijk is. Dit kan zich bijvoorbeeld voordoen bij:

⁶⁷ Zie de *Gemeentestem* van 8 maart 2002.

⁶⁸ Het kwam in de praktijk nog al eens voor dat in de overeenkomst wel het archeologisch vooronderzoek was geregeld, maar dat geen afspraken werden gemaakt over hoe met de uitkomst van dat onderzoek wordt omgegaan. Indien uit zo'n vooronderzoek bleek dat er sprake is van behoudenswaardige archeologie in een project dan kunnen de kosten van inpassing en/of opgraving weleens veel hoger zijn dan het vooronderzoek.

- kleinschalige initiatieven, in zowel ruimtelijke als economische zin, waarbij de kosten voor de archeologie zich niet verhouden tot de totale projectkosten,
- bij grote(re) projecten met een zeer omvangrijke en/of complexe archeologische component, die om andere maatschappelijke redenen toch doorgang moeten vinden.

Als de realisatie van een project in gevaar komt als gevolg van hoge archeologiekosten, dan kan de gemeente vanuit algemeen belang besluiten om die kosten geheel of gedeeltelijk van de veroorzaker over te nemen. Mocht dit zich vaker voordoen dan kan besloten worden tot het instellen van een archeologiefonds of subsidieregeling. Tot die tijd wordt in voorkomende gevallen een beroep gedaan op de begrotingspost onvoorzien.

[Indien de gemeente besluit een aanvullende financieringsregeling voor bovengenoemde gevallen in te stellen, dient de bovengenoemde tekst vervangen te worden door die regeling, inclusief de bijbehorende motivatie]

16.5 Rijksregeling excessieve kosten

Artikel 34a van de herziene Monumentenwet meldt de regeling (per Amvb) van een rijksbijdrage in excessieve kosten voor die gevallen waarin de kosten voor archeologisch onderzoek redelijkerwijs niet (geheel) ten laste kunnen komen van de desbetreffende gemeente (of provincie). Voorwaarde is dat de archeologische waarden niet op andere wijze te beschermen zijn dan middels een opgraving, de archeologie een vast onderdeel is geweest bij de planvoorbereiding en besluitvorming van het project (incl. de locatiekeuze), en de archeologische waarden die in het geding zijn van bovenlokale of nationale betekenis zijn. De RACM behandelt namens de Minister de aanvragen voor excessieve kosten. Ruim voor inwerkingtreding van de wet zijn er door het rijk uitkeringen voor excessieve kosten verstrekt. Bij de vaststelling van de rijksbijdrage werd daarbij uitgegaan van een drempelbijdrage van de gemeente (2,50 euro per inwoner).

Naschrift: de genoemde Amvb is inmiddels in werking getreden. De huidige regeling heeft naar verwachting echter een voorlopig karakter. In het kader van de decentralisatie van specifieke uitkeringen is ingaande 2008 1,25 miljoen euro voor excessieve kosten archeologie in het Gemeentefonds gestort, die via de factor 'woonruimten' is verdeeld. Dit betekent dat elke gemeente via het Gemeentefonds structureel een (kleine) bijdrage ontvangt voor eventuele excessieve opgravingskosten in geval van kosten van opgraving van vindplaatsen van nationaal belang. Het is zaak dat de gemeente dit bedrag veiligstellen door de bestemming ervan vast te leggen. Bij wijze van overgang is er in 2008 en 2009 daarnaast een jaarlijks bedrag van 2 miljoen euro beschikbaar gesteld. De aanvragen daarvoor worden beoordeeld door de RACM.⁶⁹

Zie verder:

→ [Handreiking, hoofdstuk 15: Kosten en financiering](#)

16.6 Benodigd budget

[Het benodigd budget voor de uitvoering van archeologische monumentenzorgtaken op gemeentelijk niveau is nauw gerelateerd aan de keuze voor een beperkte of meer integrale taakuitvoering. Met andere woorden: kiest de gemeente alleen voor de beleidsmatige en wettelijke taken of ziet zij voor zichzelf ook een rol in de uitvoering en presentatie? Vervolgens is het aantal in te zetten beleidsinstrumenten van belang.

In het onderstaande overzicht zijn de beleidsmatige en uitvoeringstaken voor een gemeentelijke afdeling archeologie uitgesplitst en per post onderverdeeld. Dit kan als leidraad gebruikt worden bij de opstelling van de eigen begroting]

Vaste kosten Beleid:

- formatie beleidsmedewerker
- bureaunkosten

⁶⁹ Zie hiervoor de Handreiking, hoofdstuk 15.

- onderhoud informatiesysteem
- voorlichtingsmateriaal

Enmalige investeringen Beleid

- Ontwikkeling beleidsadvieskaart
- Ontwikkeling beleid/verordening
- Facet bestemmingsplan

Variabele kosten i.v.m. Beleid

- Bijdragen aan excessieve kostenregeling/archeologiefonds
- Stimuleren behoud in situ/inpassing archeologische waarden

Vaste kosten Uitvoering

- formatie opgravingsteam
- bijscholing/opleidingsplan
- formatie depot/informatiecentrum
- huisvesting
- uitrusting
- inrichting depot en verpakking
- transport en vervoer
- vrijwilligers

Enmalige investeringen Uitvoering:

- Organisatieplan
- Aanvraag opgravingsvergunning

Variabele kosten uitvoering:

- Projectkosten opgravingen en uitwerking
- Conservering en restauratie
- Presentatie en publicatie
- Synthetiserend onderzoek

17 Literatuur

Voor een lijst met relevante literatuur wordt verwezen naar deel 4 van de Handreiking. Het verdient aanbeveling bij het eigen beleidsplan de selectie uit deze lijst aan te vullen met relevante literatuur over het bodemarchief van de eigen gemeente en eventuele eerdere gemeentelijke beleidsdocumenten (archeologie en/of gerelateerde beleidsvelden).

BIJLAGEN

In de bijlagen bij het gemeentelijke beleidsplan worden de documenten opgenomen die samen met het beleidsplan worden vastgesteld, inclusief eventuele aanvullende informatie of nadere toelichtingen. Afhankelijk van de vorm en opzet van de uiteindelijke beleidsnota kan daarbij worden gedacht aan:

- 1. de gemeentelijke verwachtingenkaart, beleidsadvieskaart of de van toepassing zijnde provinciale kaart;*
- 2. een lijst of tabel van vindplaatsen, monumenten en andere beschermde archeologische terreinen die op de beleidsadvieskaart voorkomen;*
- 3. de gemeentelijke archeologie-, monumenten- of erfgoedverordening;*
- 4. schema's en nadere toelichtingen, bijv. het AMZ-proces, stappenplan of beslisprotocol,*

→zie Handreiking, bijlagen